

Asianomistajan vahingonkorvausvaatimukset esitutkinnan näkökulmasta

Oili Saarelainen

10/2022

TIIVISTELMÄ

Oili Saarelainen: Asianomistajan vahingonkorvausvaatimukset esitutinnan näkökulmasta

Opinnäytetyön muoto: Toiminnallinen

Julkisuusaste: Julkinen

Ohjaaja: yliopettaja, OTT, dosentti Satu Rantaeskola ja ylikomisario Ossi Kaario

Tutkinto: Poliisi (ylempi AMK)

Asianomistajan yksi tärkeimmistä oikeuksista esitutkinnassa on, että rikoksella hänelle aiheutettu vahinko selvitetään asian laadun edellyttämällä tavalla. Esitutkintalaki velvoittaa esitutkintaviranomaisia ilmoittamaan asianomistajalle tämän oikeudesta esittää vahingonkorvausvaatimus syyteasian yhteydessä sekä mahdollisuudesta siihen, että syyttäjä ajaa tätä vaatimusta oikeudenkäynnissä edellytysten täytyessä.

Esitutkintaviranomaisille säädettyjen vaatimusten myötä poliisilla on esitutkintaviranomaisena vahva informaatiovelvollisuus asianomistajaa kohtaan. Poliisin tulee ohjata ja neuvoa asianomistajaa rikoksen perusteella syntyneiden vahinkojen selvittämisessä, vaikka päävastuu vahingonkorvauksen perusteista ja sen määrän esittämisestä on asianomistajalla itsellään. Vaikka esitutkinnan valmistumista ei ole tarkoituksenmukaista viivyttää asianomistajan korvausvaatimusten selvittämiseksi, asioiden selvittäminen jo esitutkinnassa nopeuttaa asian käsittelyä kokonaisuudessaan. Syyteharkinnan ja oikeudenkäynnin osalta suurin hyöty saavutetaan, kun asianomistajan eritelty korvausvaatimus on käytettävissä jo haastehakemusta tehtäessä.

Tässä opinnäytetyössä selvitettiin, millaisista vahingoista asianomistajalla on mahdollisuus vaatia tekijältä korvauksia ja millä tavoin tuo vahinko on selvitettävissä esitutkinnassa. Opinnäytetyön tutkimusmenetelmä on toiminnallinen, jossa lainopillinen teoriaosuus yhdistyy toteutuksessa laadittuun selkeään ohjeistukseen. Opinnäytetyön produktina ovat erityisesti esitutkinnan rikostutkijoille suunnatut huoneentaulut, joissa esitetään asianomistajan vahingonkorvausvaatimusta selvittäessä huomioitavat seikat.

Sivumäärä: 111 sivua

Tarkastuskuukausi ja vuosi: lokakuu 2022

Avainsanat: asianomistaja, vahingonkorvaus, esitutkinta, vaatimukset, vahingot

SISÄLLYS

LYHENTEET

1 JOHDANTO	5
1.1 Opinnäytetyön tavoite ja tarkoitus	5
1.2 Tutkimusmenetelmät ja tutkimuskysymys	8
1.3 Aiheen rajaukset ja aikaisemmat tutkimukset aiheesta	12
2 VAHINGONKORVAUSVAATIMUKSET RIKOSASIAN YHTEYDESSÄ.....	16
2.1 Asianomistajuuteen liittyviä seikkoja	16
2.2 Asianomistajan määrittely	18
2.2.1 Aineellisoikeudellinen asianomistajamäärittely	18
2.2.2 Prosessuaalinen ja sekamäärittelyinen asianomistajamäärittely.....	20
2.3 Adheesio- eli liittämissääntö	22
2.4 Asia, jossa sovinto on sallittu	23
2.5 Asianomistajan pyyntö syyttäjän velvollisuudesta ajaa asianomistajan vaatimuksia	25
2.6 Syyttäjän kieltäytymisen perusteet olla ajamatta asianomistajan vaatimuksia	27
3 VAHINGONKORVAUSVASTUUN SYNTYMISEEN VAIKUTTAVAT KESKEISET TEKIJÄT	31
3.1 Vahingonkorvausvastuun määrittely	31
3.2 Täyden korvauksen periaate vahingonkorvauksen perustana	32
3.3 Syy-yhteys vahingonkorvausvelvollisuuden edellytyksenä	33
3.4 Yleinen tuottamusvastuu vahingonkorvausoikeudessa.....	34
3.5 Vahingonaiheuttajan vastuu aiheuttamastaan vahingosta	37
3.6 Korvausvelvollisuuden sovittelu ja vahingonkorvausvastuun jakautuminen	38
3.7 Tuottamusvastuun poistavat seikat	40
4 VAHINGONKORVAUSLAIN MUKAISET VAHINKOLAJIT	42
4.1 Yleistä vahinkolajeista	42
4.2 Henkilövahinkojen jaottelusta	44
4.3 Henkilövahingot	46
4.3.1 Korvaus tarpeellisista sairaanhoitokuluista ja muista tarpeellisista kuluista	46
4.3.2 Korvaus ansionmenetyksestä	47
4.3.3 Korvaus kivusta ja särystä ja muusta tilapäisestä haitasta	48
4.3.4 Korvaus tilapäisestä psyykkisestä haitasta	49
4.3.5 Korvaus pysyvästä haitasta	51
4.4 Korvaus kärsimyksestä	53
4.4.1 Asianomistajan oikeus kärsimyskorvaukseen	53
4.4.2 Surmansa saaneen läheisen oikeus kärsimyskorvaukseen.....	57
4.5 Esinevahingot	59
4.6 Puhtaat varallisuusvahingot	61

4.7 Muiden tahojen oikeudesta vahingonkorvauksiin	63
5 VAHINGONKORVAUSVAATIMUKSET ESITUTKINNASSA.....	65
5.1 Vahingonkorvausvaatimusten ja vahinkolajien selvittäminen	65
5.1.1 Korvausvaatimusten perusteiden ja suuruuden selvittäminen	65
5.1.2 Henkilövahinkojen selvittäminen	66
5.1.3 Esinevahinkojen selvittäminen	69
5.1.4 Puhtaiden varallisuusvahinkojen selvittäminen	70
5.1.5 Kärsimyskorvauksen selvittäminen	71
5.1.6 Muiden tahojen vahinkojen selvittäminen	73
5.2 Esitutinnan toimenpiteet asianomistajan korvausvaatimusten kannalta	74
5.2.1 Yleisiä huomioita korvausten selvittämisestä esitutkinnassa	74
5.2.2 Esitutkinnassa tehtävät kirjaukset	76
5.2.3 Pakkokeinojen käyttäminen korvausten selvittämisen ja turvaamisen apuna	77
5.2.4 Rikosasian ratkaiseminen oikeudenkäynnissä vastaajan poissaolosta huolimatta	79
5.2.5 Asianomistajan vahingonkorvausten käsittely kirjallisessa menettelyssä.....	81
5.2.6 Rikosasioiden sovittelu esitutkinnassa asianomistajan korvausten kannalta	83
5.2.7 Asianomistajan ohjaaminen vahingonkorvausten hakemiseen Valtiokonttorilta	85
5.2.8 Rikosasian vanhentumisen vaikutus vahingonkorvauksiin	85
5.2.9 Asianomistajan opastaminen vahingonkorvaussaataavan perimismenettelyssä	87
6 JOHTOPÄÄTÖKSET	91
6.1 Produktin kuvaus ja johtopäätökset	91
6.2 Lopuksi	95
LÄHTEET	97
LIITE 1: Huoneentaulu–asianomistajalle syntyneiden vahinkojen selvittäminen	104
LIITE 2: Huoneentaulu–asianomistajan vahingonkorvausvaatimukset esitutkinnassa	105
LIITE 3: Huoneentaulu–esitutkinnassa käytettäviä esimerkkifraaseja.....	110

LYHENTEET

EOA	Eduskunnan oikeusasiamies
EPSA	Valtioneuvoston asetus esitutkinnasta, pakkokeinoista ja salaisesta tiedonhankinnasta (13.2.2014/122)
ETL	Esitutkintalaki (22.7.2011/805)
HE	hallituksen esitys
KKO	Korkein oikeus
LaVM	Lakivaliokunnan mietintö
mom.	momentti
OK	Oikeudenkäymiskaari (1.1.1734/4)
OKa	Valtioneuvoston oikeuskansleri
PKL	Pakkokeinolaki (22.7.2011/806)
PL	Suomen perustuslaki (11.6.1999/731)
RB	Rättegångsbalke (18.7.1942/740)
RL	Rikoslaki (19.12.1889/39)
ROL	Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa (11.7.1997/689)
tasa-arvolaki	Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (8.8.1986/609)
uhridirektiivi (2012/29/EU)	Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2012/29/EU, annettu 25 päivänä lokakuuta 2012, rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevista vähimmäisvaatimuksista
UK	Ulosottokaari (15.6.2007/705)
VahL	Vahingonkorvauslaki (31.5.1974/412)
VanhentumisL	Laki velan vanhentumisesta (15.8.2003/728)
vp	valtiopäivät

1 JOHDANTO

1.1 Opinnäytetyön tavoite ja tarkoitus

Tämän opinnäytetyön aiheena on asianomistajan vahingonkorvausvaatimusten selvittäminen esitutkinnassa. Opinnäytetyön tavoitteena on tarkastella, millaisia seikkoja poliisin tulisi huomioida esitutkinnassa, jotta asianomistajan vahingonkorvausvaatimukset tulisivat selvitettyiksi asian laadun vaatimalla tavalla, jos hän on pyytänyt syyttäjää ajamaan rikokseen perustuvaa vahingonkorvausvaatimustaan oikeudenkäynnissä. Tutkimuskysymykseni voidaan tiivistää seuraavasti: *”Mitä asioita poliisin on huomioitava esitutkinnassa selvittäessään asianomistajan vahingonkorvausvaatimusta?”*.

Yksityisoikeudellisella vaatimuksella tarkoitetaan vahingonkorvausvaatimusta, joka on syntynyt henkilö-, esine- tai varallisuusvahingon johdosta. Tämän lisäksi yksityisoikeudellinen vaatimus tarkoittaa myös rikoksella oikealta omistajalta tai haltijalta pois joutuneen esineen hallinnanpalautusta.¹ Tässä opinnäytetyössä käsitellään edellä mainituista yksityisoikeudellisista vaatimuksista vain vahingonkorvausvaatimuksia. Tästä johtuen käytän opinnäytetyössäni yksityisoikeudellisista vaatimuksista vahingonkorvaus-käsitettä.

Rikosprosessi on lailla säädetty menettely, jonka tarkoituksena on rikosvastuun toteuttaminen. Rikosprosessi jaetaan esitutkintaan, syyteharkintaan, oikeudenkäyntiin tuomioistuimessa ja rangaistuksen täytäntöönpanoon.² Tämä opinnäytetyö on läpileikkaus koko rikosprosessiin, vaikka työn lähestymiskulma onkin vahingonkorvausten selvittämisessä ja esitutkinnassa. *Adheesio- eli liitännäisperiaatteen* mukaisesti rikosasiaan liittyvät vahingonkorvausvaatimukset käsitellään rikosasian yhteydessä, vaikka ne ovat ns. siviilioikeudellisia asioita. Adheesioperiaate liittää rikos- ja siviiliprosessin toisiinsa, mistä syystä opinnäytteessä käsitellään myös siviiliasian käsittelyä koskevia säännöksiä.³ Tämä opinnäytetyö on rajattu koskemaan esitutkinnan yhtä osa-aluetta eli asianomistajan vahingonkorvausvaatimuksia esitutkinnassa. Opinnäytetyön tarkoituksena on antaa rikostutkijoille työkaluja laadukkaamman esitutkinnan suorittamiseen ilmoitettujen rikoksella aiheutuneiden vahinkojen selvittämisessä.

Esitutkintalaissa (805/2011, ETL) säädetään esitutkinnassa selvitettävistä asioista (ETL 1:2). Esitutkinnassa tulee selvittää asian laadun edellyttämällä tavalla esimerkiksi rikoksella aiheutettu vahinko ja asianomistajan vahingonkorvausvaatimus (säännöksessä yksityisoikeudellinen), jos hän

---

¹ Fredman, Kanerva, Tolvanen & Viitanen 2020, s. 312.

² Fredman ym. 2020, s. 15. Ks. myös *Jokela* 2018, s. 7, 9.

³ Tässä opinnäytetyössä ei käsitellä rangaistuksen täytäntöönpanoa. Eco (1989, s. 23) korostaa tutkielman aiheen valinnassa neljää eri seikkaa. Hänen mukaansa aiheen tulee vastata opiskelijan omaa kiinnostusta, käytettävän aineiston on oltava helposti saatavilla ja opiskelijalle ymmärrettävää, ja tutkimuksen metodisen viitekehyksen on mahdollista opiskelijan kokemuspöytä. Olen pystynyt toteuttamaan näitä Econ mainitsemia lähtökohtia tutkimuksessani.

on pyytänyt syyttäjää ajamaan vaatimustaan. Yleisesti on nähty, että asianosaisten etujen valvomisen turvaaminen koskee myös tilanteita, joissa asianomistaja on ilmoittanut esitutkinnassa ajavansa vaatimuksensa itse⁴. Olen tarkastanut työssäni rikosylikonstaapelina kymmeniä esitutkintapöytäkirjoja ennen niiden lähettämistä syyttäjälle syyteharkintaa varten. Esitutkintapöytäkirjoja tarkastaessani olen havainnut, että asianomistajan vahingonkorvausvaatimusten selvittämisen taso vaihtelee. Tämän huomion kautta opinnäytetyön hypoteesina on, että tutkijoilta puuttuu tietoa, kuinka vahingonkorvausvaatimusten selvittämättä jättäminen ja esimerkiksi rikosasian käsittelymuoto myöhemmin kärjäoikeudessa voivat vaikuttaa asianomistajalle mahdollisesti tuomittaviin vahingonkorvauksiin.

Rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevista vähimmäisvaatimuksista ja neuvoston puittepäätöksen korvaamisesta annetun Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (2012/29/EU)⁵ eli ns. uhridirektiivi (2012/29/EU) säättää rikoksen uhrien vähimmäissäännöistä koskien uhreille annettavaa tietoa, tukea ja suojelua, sekä heidän osallistumisestaan rikosoikeudellisiin menettelyihin. Direktiivissä säädetään uhrin oikeudesta saada tietoja alkaen ensimmäisestä yhteydenotosta toimivaltaiseen viranomaiseen. Uhrille on kerrottava ilman aiheetonta viivytystä, miten ja millä edellytyksin uhri voi saada korvausta, kun hän on ensimmäistä kertaa yhteydessä kyseiseen viranomaiseen. Tietojen määrä ja yksityiskohtaisuus voivat vaihdella rikostyyppin ja uhrin henkilökohtaisten olosuhteiden perusteella.⁶

Tämän opinnäytetyön tutkimuskohteeksi valikoitui työelämälähteistä kumpuava ajatus parantaa asianomistajan oikeusturvaa koskien rikoksella aiheutettujen vahingonkorvausten selvittämistä esitutkinnassa. Mitä paremmin vahingonkorvausvaatimukset on selvitetty esitutkinnassa, sitä paremmat mahdollisuudet syyttäjällä on ajaa asianomistajan vahingonkorvausvaatimuksia oikeudenkäynnissä. Opinnäytetyön tavoitteena on tuottaa ajantasaista tietoa asianomistajan vahingonkorvausvaatimuksiin liittyvistä asioista rikosprosessissa, koska rikoksen uhrin oikeuksien varmistaminen on yksi poliisin merkittävimmistä tavoitteista. Suomalaisessa rikosoikeusjärjestelmässä tuomioistuinmessä päätetään adheesioperiaatteen mukaisesti asianomistajan oikeudesta mahdollisiin vahingonkorvauksiin. Näin ollen vahingonkorvaukset ja niiden riittävä selvittäminen ovat myös osa asianomistajalle kuuluvaa oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä. Esitutkinnassa vahinkojen selvittäminen

---

⁴ Parviainen & Rantaeskola 2014a, s. 37.

⁵ Direktiiveissä määritellään ne tavoitteet, joihin kaikkien EU-maiden on yllettävä annetun aikataulun puitteissa. Tavoitteisiin pääsemisen lainsäädännöllisen toteutustavan saa jokainen jäsenvaltio päättää itse.

⁶ Rikostorjunnan tila -selvityshankkeessa (2018, s. 40) arvioidaan, että asianomistajan aseman arvioinnilla olisi suuri merkitys monille asioille rikosprosessissa kuten syyteneuvottelulle, pikaoikeudenkäynneille ja esitutkintapakolle. Siviilioikeudellisten vaatimusten käsitteleminen sitoo poliisin tutkintaresursseja, joten selvityshankkeessa pohditaan, olisiko mahdollista erottaa rikos- ja siviiliprosessit toisistaan nykyistä paremmin. Poliisihallinto on myös esittänyt Rikosketjun LEAN-hankkeen raportin (2020, s. 34) mukaan mielipiteensä esitutkintapakon ja adheesioperiaatteen poistamisesta rikosprosessista. Poliisihallinnon linja asianomistajan vahingonkorvausvaatimusten tarpeellisuudesta olla osana esitutkintaa, näyttää olevan täysin päinvastainen uhridirektiivin (2012/29/EU) kanssa, ja on samalla myös ongelmallinen asianomistajan näkökulmasta.

voi perustua esimerkiksi rikospaikalta otettuihin vahinkovalokuviin, erilaisiin laskuihin, kuittikopioihin, lääkärinlausuntoihin ja muihin eriteltyihin kirjallisiin selvityksiin.

Tämän opinnäytetyn aiheen kannalta huomionarvoista on uhridirektiivin (2012/29/EU) velvoittavuus, ja erityisesti ne kohdat, joissa viitataan vahvasti poliisin informaatiovelvollisuuteen uhria kohtaan liittyen rikosasioiden vahingonkorvauksiin. Poliisin on ymmärrettävä uhrien erilaisuus ja uhrin sensitiivinen kohtaaminen. Myös rikostyyppin tulee ohjata poliisin toimintaa. Yleistäen voidaan ajatella, että henkeen ja terveyteen sekä itsemääräämisoikeuteen kohdistuneissa rikoksissa asianomistajalla on oikeus vaatia korvauksia useammista vahingolajeista kuin esimerkiksi näpistysrikoksen kohteeksi joutuneella. Näin ollen myös asianomistajalle annettava tieto vahingonkorvauksiin liittyen vaihtelee.

Esitutinnan ensisijaisena tarkoituksena on tarvittavan selvityksen hankkiminen siitä, onko syytteen nostamiselle aihetta. Vahinkojen selvittäminen on kuitenkin välttämätöntä tilanteissa, joissa rikoksen tunnusmerkistö edellyttää vahingon syntymistä tai tilanteissa, joissa vahingon määrällä on merkitystä teon rikosoikeudellisen arvostelun kannalta.⁷ Esimerkiksi törkeän ryöstön (RL 31:2.1 § 1 kohta, 769/1990) yksi kvalifioinnin perusteista on se, että aiheutetaan tahallisesti toiselle vaikea ruumiinvamma, vakava sairaus tai hengenvaarallinen tila. Samoin törkeän raiskauksen (RL 20:2.1 § 1 ja 3 kohdat, 723/2022) kvalifioinnin perusteita ovat esimerkiksi toiselle aiheutettu vaikea ruumiinvamma, vakava sairaus tai hengenvaarallinen tila tai rikoksella aiheutettu erityisen tuntuva henkinen tai ruumiillinen kärsimys. Tällöin asianomistajalle aiheutetuilla vahingoilla on merkitystä sekä rikosoikeudellisen arvostelun kannalta että rikoksen myötä syntyneiden seurausten arvioinnissa. Edellä mainittujen tekojen kvalifiointiperusteiden täytyessä on vahingon syntyminen ja syy-yhteys rikoksesta epäiltyyn tekoon selvitettävä. Samalla esitutkinnassa tulee selvitetyksi asianomistajan vahingonkorvausvaatimuksen perusteet.

Vahingonkorvausvaatimusten selvittämisen kohteena voi olla myös rikoksella aiheutetun vahingon tosiasiallisen suuruuden selvittäminen tilanteessa, jossa vahingon suuruudella ei ole merkitystä teon rikosoikeudellisen arvioinnin kannalta. Esimerkiksi seksuaalirikoksissa asianomistajalle aiheutetun psyykkisen sairauden ei ole yleisesti katsottu olevan merkityksellinen rikosoikeudellisen arvioinnin kannalta.⁸

---

⁷ HE 82/1995 vp, s. 156; Fredman ym. 2020, s. 304, 368. Esimerkiksi petosrikoksessa vahingon syntyminen ja syy-yhteys rikoksesta epäiltyyn tekoon on selvitettävä esitutkinnassa, todetaan hallituksen esityksessä (82/1995 vp, s. 156).

⁸ Fredman ym. 2020, s. 368. Se, että seksuaalirikoksissa asianomistajalle aiheutettu psyykkinen sairaus ei yleisesti ottaen olisi merkityksellinen rikosoikeudellisen arvioinnin kannalta, on mielestäni kritiikille altis. Lähes kaikilla korvauksilla voitaneen olettaa oleva merkitystä ainakin osaltaan myös rikosoikeudellisen arvioinnin kannalta, joihin lasketaan myös seurausten laajuus ja suuruus. Erityisen ongelmallinen tämä seikka on rikosuhridirektiivin (2012/29/EU) tavoitteiden ja velvoitteiden kanssa, joihin myös Suomi on sitoutunut.

Päävastuu vahingonkorvauksen perusteiden ja määrän esittämisestä on asianomistajalla itsellään. Poliisilla on kuitenkin esitutkinnassa velvollisuus selvittää, kuinka suurta vahingonkorvausta asianomistaja epäillyltä vaatii ja mihin seikkoihin hänen vaatimuksensa perustuvat. Asianomistajan eritellyn korvausvaatimuksen ollessa käytettävissä jo haastehakemusta tehtäessä, saavutetaan sillä syyteharkinnan ja oikeudenkäynnin osalta suurin hyöty.⁹ Syyttäjälle rikoksen seurauksena selvitetystä vahingonkorvauksista ja niiden yksilöimisestä on merkittävää hyötyä. Tämän lisäksi erityisen tärkeää on asianomistajalle vaatimusten selvittäminen mahdollisimman varhaisessa vaiheessa asian käsittelyssä. Menettelyn myötä asianomistajan oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin toteutuu parhaiten.

Esitutkinta on suoritettava siten, että asianosaisten etujen valvominen voidaan suorittaa asianmukaisesti (ETL 1:2.2). Lainsäätäjä on velvoittanut syyttäjää ajamaan syyteasian yhteydessä rikokseen perustuvaa asianomistajan vahingonkorvausvaatimusta (säännöksessä yksityisoikeudellista) rikosasian vastaajaa vastaan, jos asianomistaja sitä pyytää. Tällöin vaatimuksen ajaminen ei saa aiheuttaa olennaista haittaa, eikä vaatimus saa olla ilmeisen perusteeton (ROL 3:9.1, 455/2011). Jotta syyttäjä voi arvioida, ottaako hän asianomistajan vaatimukset ajettavakseen keskitetyssä pääkäsittelyssä, on asiassa selvitettävä vaatimuksen peruste ja suuruus.¹⁰ Jotta asianosaisten etujen valvominen voidaan suorittaa oikeudenkäynnissä asianmukaisesti, on esitutkintaa suorittavan poliisin osattava kertoa asianomistajalle vahingonkorvauksiin liittyvistä asioista sekä ohjata tätä niihin liittyvissä kysymyksissä.

1.2 Tutkimusmenetelmät ja tutkimuskysymys

Tutkielma voi olla hyvä silloinkin, kun se on aikaisempaa tietoa kokoava esitys, eikä varsinaisesti uutta tietoa luova. Tällaisessa aikaisempaa tietoa kokoavassa esityksessä opiskelija hyödyntää aiheesta julkaistua tietoa ja esittää niiden tulokset systemaattisesti useita näkökohtia yhdistellen. Tällä tavoin opiskelija pystyy tarjoamaan hyödyllistä tietoa sellaisille alan asiantuntijoille, jotka eivät ole itse perehtyneet kyseiseen ongelmaan.¹¹ Esimerkiksi oikeustieteelliset opinnäytetyöt ovat kirjallista selvitystä aihealueesta tehdystä tutkimuksesta tai työstä. Niissä selvitetään kaikki tutkimuksen vaiheet ja aiheeseen liittyvät teoriat. Tämän lisäksi opinnäytteisiin kirjataan aikaisemmat tutkimukset ja käytetyt menetelmät. Tutkimustulokset ja asiasta johdetut päätelmät selvitetään lopuksi yksityiskohtaisesti ja tarkasti.¹² Selvää on, että oikeudellinen pohdinta on kuitenkin tarpeellista ja yleensä oikeustieteellinen tutkimus on pohdiskelevaa ja asioihin uusia näkökulmia tuovaa.¹³

---

⁹ HE 82/1995 vp, s. 157; Fredman ym. 2020, s. 368.

¹⁰ Fredman ym. 2020, s. 367.

¹¹ Eco 1989, s. 19. Eco (1989, s. 19) puhuu kompilaatiosta eli aikaisempaa tietoa kokoavasta esityksestä.

¹² Husa, Mutanen & Pohjolainen 2008, s. 5.

¹³ Uusi aiheita "joita kukaan ei ole vielä tutkinut" on varmasti paljon. Esimerkiksi *Rantaeskola* (2021) on tutkinut empiiristä aineistoa hyödyntäen väitöskirjatutkimuksessaan "Asianomistajan yksityiselämän suoja rikosprosessissa" aihetta, jota kukaan muu ei ollut vielä tutkinut.

Ammattikorkeakouluissa suoritettujen tutkintojen tarkoituksena on puolestaan olla ammatillisesti painottuneita korkeakoulututkintoja ja tutkintojen tavoitteena on tukea yksilöllistä ammatillista kasvua. Yleisesti ajatellaan, että ammattikorkeakoulun tutkimustyön tulisi olla käytännönläheistä, työelämälähtöistä ja ajankohtaista. Näin ollen tutkimuskohteiksi valikoituvat usein työelämän kehittämistä, muuttamista ja ylläpitämistä kaipaavat käytännöt, jotka kuuluvat luontevasti omaan ammatitilaan. Tutkimustöiden tavoitteina ovat teorian, kokemuksen ja ammattikäytäntöjen yhdistäminen.¹⁴ Tässä opinnäytössä pyrin yhdistämään oikeustieteellisen lähestymiskulman käytännön toimintaan.

Oikeusdogmatiikka eli lainoppi perustuu voimassa olevien oikeuslähteiden varaan, jonka tutkimuskohteena on voimassa oleva oikeus. Lainopillisessa tutkimuksessa oikeuslähteitä käytetään oikeuslähdeopin mukaisella tavalla. Lainopin keskeisimpänä tutkimusongelmana on selvittää voimassa olevan oikeuden sisältö kulloisessakin käsiteltävässä oikeusongelmassa. Lainopin avulla etsitään tulkitsemalla vastaus kysymykseen, kuinka kyseessä olevassa tilanteessa pitäisi toimia voimassa olevan oikeuden mukaan. Lainopin tehtävänä on myös voimassa olevan oikeuden jäsentäminen eli systematisointi. Tämä systematisointi helpottaa kokonaiskuvan hahmottamista oikeudellisista järjestelyistä ja niiden välisistä keskinäissuhteista.¹⁵

Lainoppia kutsutaan ennen kaikkea hyvän argumentaation tieteeksi.¹⁶ Tässä osittain lainopillisessa opinnäytetyössä systematisoidaan sitä oikeudellista informaatiota, mikä liittyy asianomistajan vahingonkorvausvaatimukseen yleisesti rikosprosessissa esitutinnan ja poliisin informaatiovelvollisuuden näkökulmista katsottuna. Olen käyttänyt tämän opinnäytteen teoriaosuudessa lähteinä voimassa olevaa lainsäädäntöä, lainvalmisteluaineistoa, oikeuskirjallisuutta, tieteellisiä artikkeleita ja poliisihallinnon omia ohjeistuksia.

Aloittaessani tämän opinnäytetyön tekemisen tarkoitukseni oli hyödyntää ylimpien laillisuusvalvojien¹⁷ antamia ratkaisuja. Tavoitteeni oli tuottaa ratkaisujen avulla ylimpien laillisuusvalvojien ”koottu oikeusohjeet” liittyen tutkimuskysymykseeni. Näitä ”koottuja oikeusohjeita” poliisi olisi voinut hyödyntää työssään asianomistajan vahingonkorvausvaatimuksen selvittämisessä. Alkuperäinen tarkoitukseni oli saada tapauksiin annettujen ratkaisuiden perusteella tietoa siitä, onko viranomaisen toiminta ollut moitteetonta koskien vahingonkorvausasioita esitutkinnassa. Tarkoitukseni oli saada samalla myös tietoa siitä, kuinka asiaan liittyvää lainsäädäntöä on käytännössä sovellettu ja

---

¹⁴ Vilka 2021a, s. 16–18.

¹⁵ Husa ym. 2008, s. 20–21; Hirvonen 2011, s. 21–22, 36. Oikeustieteellisiin ongelmiin saa vastauksia vasta sen jälkeen, kun on osannut esittää oikeita kysymyksiä. Tämän vuoksi on tärkeää, että opinnäytteen tekijä on selvillä mihin tutkimustyön kysymyksenasettelulla tähdätään. Työssä tulee olla yksi tai useampi tutkimuskysymys, joihin etsitään hyvin perustellut vastaukset Kolehmainen (2015, s. 190) toteaa.

¹⁶ Kolehmainen 2015, s. 115.

¹⁷ Eduskunnan oikeusasiamies EOA ja valtioneuvoston oikeuskansleri OKa.

tulkittu. Laillisuusvalvojen ratkaisut olisivat olleet työssäni hyödyllisiä, koska laillisuusvalvojen ratkaisuilla on poliisin toimintaa ohjaava vaikutus.

Tässä tavoitteessa etsin Eduskunnan oikeusasiamiehen verkkosivuilla julkaistuja ratkaisuja hakusanoilla asianomistaja, esitutkinta, vahingonkorvaus ja yksityisoikeudellinen vaatimus. Yhdistelin ja tein katkaistuja hakuja sanoja eri tavoin katkaisemalla ja käytin hallinnonalana poliisia. Etsinnän lopputuloksena löysin vain muutaman¹⁸ aihepiiriä koskevan ratkaisun. Lopputulosta voidaan pitää yllättävänä, koska alkuolettan perusteella voitiin olettaa asianomistajien kantelevan laillisuusvalvoijille, jos he ovat olleet tyytymättömiä poliisin toimintaan. Luonnollisesti olen voinut hyödyntää löytämäni ratkaisut opinnäytetyössäni muulla tavalla.

Ne, jotka ovat saaneet sopimusvaltion tuomioistuimessa seuraamuksen valittavat yleensä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen. Valittajina toimivat myös ne, jotka kokevat sopimusvaltion loukanneen heidän oikeuksiaan ja ne, jotka kokevat sopimusvaltion jättäneen antamatta riittävää suojaa heidän oikeuksilleen.¹⁹ Asianomistajan yksityiselämän suoja rikosprosessissa koskevassa tutkimuksessa on selvitetty asianomistajan valituksia Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen. Laajan aineiston analysoinnin johtopäätöksiä on voitu todeta, että ensinnäkin asianomistajan asemassa olevat valittavat hyvin harvoin Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen. Ellei valittaja ole asianomistaja, uhri näyttää lisäksi jäävän vähemmälle tai jopa kokonaan huomiotta asiaa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa käsiteltäessä, koska asianosaisina ovat silloin valittaja ja sopimusvaltio, eikä asianomistajalla ole roolia valitusta käsiteltäessä.²⁰

Vaikka edellä kerrottuja johtopäätöksiä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen valittavaista ei voitane suoraa verrata kotimaisille ylimmille laillisuusvalvoijille tehtyihin kanteluihin, huomion voitaneen olettaa olevan vähintäänkin samansuuntainen myös Suomessa. Kantelijoina ovat siis yleensä rikokseen epäiltyinä olleet tai jonkun viranomaiset pakkotoimen kohteeksi joutuneet. Tätä johtopäätöstä tukee myös edellä selostetun tutkimuksen osio yleisen laillisuusvalvojen ratkaisuista ko. tutkimuksen teemasta, vaikka kanteluja ei siinä olekaan analysoitu juuri tästä näkökulmasta.²¹

Toiminnallisen eli *practice-based thesis* opinnäytetyön tarkoituksena on tuottaa opinnäyteraportin lisäksi itse produkti eli tuotos, joka vastaa esille nousseeseen tarpeeseen. Produkti on usein kirjallinen kuten esimerkiksi ammatilliseen käyttöön suunnattu ohje, ohjeistus tai opas. Toiminnallisessa

---

¹⁸ Ratkaisussa EOA 29.1.2019 Dnro EOAK/416/2019 Eduskunnan oikeusasiamies on saattanut käsityksensä poliisin virheellisestä menettelystä koskien rikoksen esitutkintaa ja asianomistajan oikeuksien turvaamisesta. Tapauksessa kantelija arvosteli poliisin toimintaa, koska poliisi ei ollut ryhtynyt toimenpiteisiin häneltä anastetun rannekellon takaisin saamiseksi tiedossa olleelta henkilöltä, joka oli sittemmin myynyt kellon eteen päin.

¹⁹ Husa & Pohjolainen 2014, s. 126–127.

²⁰ Rantaeskola 2021, s. 266–267. Euroopan ihmisoikeussopimuksen (Sops 18/1990) 34 artiklan mukaan Euroopan ihmisoikeustuomioistuin voi ottaa asian käsiteltäväkseen vasta kun siinä on ensin turvauduttu kaikkiin kansallisiin oikeussuojakeinoihin.

²¹ Ks. Rantaeskola 2021, s. 261–267.

opinnäytetyössä yhdistyvät käytännön toteutus ja sen raportointi.²² Produkti ja raportti tuovat esiin sen, kuinka tekijä osaa soveltaa ja eritellä ammatillisia ja tutkimuksellisia tietoja ja taitoja esimerkiksi ongelmanratkaisussa, valinnoissa ja ratkaisuissa.²³ Toiminnallisessa opinnäytteessä tutkimuksellinen selvitys kuuluu jo itsessään toteutustapaan. Toteutustavalla tarkoitetaan sekä niitä keinoja, joiden avulla materiaali opinnäytteeseen hankitaan, että keinoja produktin toteuttamiseen.²⁴

Tämän toiminnallisen opinnäytetyön produktina syntyi etenkin rikostutkijoille suunnatut huoneentaulut, joista löytyy konkreettinen ohjeistus asioista, jotka tulee huomioida esitutkinnassa vahingonkorvausasioita selvitettäessä. Huoneentauluissa olevat asiat on käsitelty työn teoriaosuudessa, mistä ne ovat löydettävissä, jos jotakin asiaa haluaa selvittää tarkemmin. Itse huoneentaulut koostuvat kolmesta erilaisesta osasta. Ensimmäisessä osassa henkilö-, esine- ja varallisuusvahinkoluokittelun alla on esitetty millä keinoin vahinko on mahdollista selvittää. Osassa on tiivistelmä myös siitä, keitä rikosasian asianomistajina voidaan pitää, ja ketkä muut voivat olla rikosasiassa oikeutettuja vahingonkorvaukseen. Toiseen huoneentaulun on liitetty asioita, joita esitutkinnassa tulisi muistaa, kun selvitetään vahingonkorvausasioita. Kolmanteen osaan on puolestaan kerätty erilaisia fraaseja helpottamaan tutkijan työtä. Huoneentaulut on sijoitettu tämän opinnäytetyön liitteiksi.

Varsinainen tutkimuskysymykseni on: *”Mitä asioita poliisin on huomioitava esitutkinnassa selvittäessään asianomistajan vahingonkorvausvaatimusta?”*. Pyrin vastaamaan varsinaiseen tutkimuskysymykseen seuraavien apukysymysten avulla:

1. Ketä on pidettävä asianomistajana rikosasiassa?
2. Kuinka adheesioperiaate vaikuttaa vahingonkorvausten käsittelemiseen esitutkinnassa?
3. Millaisia vahinkoja asianomistajalle voi syntyä, millaisiin korvauksiin hän on oikeutettu ja kuinka vahinkojen perusteet voidaan selvittää esitutkinnassa?
4. Mitä yleisimpiä pakkokeinoja on mahdollista käyttää korvausten selvittämisen ja niiden turvaamisen keinoina?
5. Miten rikosasian vanhentuminen vaikuttaa vahingonkorvauksiin ja kuinka asianomistajaa tulee opastaa vahingonkorvaussaatavan perimismenettelyssä?
6. Millä tavalla esitutkinnassa tulisi huomioida asianomistajan korvausvaatimukset, jos asia on mahdollista käsitellä oikeudenkäynnissä vastaajan poissaolosta huolimatta, ja mitä muita keinoja asianomistajalla on korvausten saamiseen?

---

²² Viikka & Airaksinen 2003, s. 9, 65.

²³ Viikka 2021b, s. 34.

²⁴ Viikka & Airaksinen 2003, s. 56.

Tämän opinnäytteen oikeusdogmaattisella otteella tehty raporttiosa noudattelee apukysymysten käsittelyjärjestystä. Opinnäytetyön luvuissa kaksi, kolme ja neljä on suhteellisen laaja esitys asianomistajamääritelmästä, adheesioperiaatteen vaikutuksesta vahingonkorvausvaatimusten käsittelemiseen rikosoikeudenkäynnissä, vahingonkorvausvastuun yleisistä opeista ja vahingonkorvauslain eri vahinkolajeista. Ensimmäisenä teoriaosuudessa tarkastellaan asianomistajakäsitettä eli sitä kenen katsotaan olevan rikosasiassa asianomistaja. Tämän jälkeen luvussa perehdytään adheesioperiaatteeseen ja syyttäjän velvollisuuksiin ajaa asianomistajan vahingonkorvausvaatimusta rikosprosessissa. Koska poliisin ammattitaitoon kuuluvat korvausperusteiden osalta myös selvitysvelvollisuus asianomistajaa kohtaan tilanteissa, joissa syyttäjä voi kieltäytyä ajamasta asianomistajan vahingonkorvausvaatimuksia rikosprosessissa, luvussa käsitellään myös tällaisia tilanteita.

Luvussa kolme perehdytään vahingonkorvausvastuun syntyymiseen vaikuttaviin keskeisiin kysymyksiin kuten tuottamusvastuuseen, syy-yhteyteen vahingonkorvausvelvollisuuden edellytyksenä ja vahingonkorvausvastuun jakautumiseen. Luvussa neljä käsitellään puolestaan vahingonkorvauslain mukaisia vahinkolajeja. Luvussa viisi tarkastellaan kuinka vahingonkorvausvaatimukset tulisi huomioida esitutkinnassa. Luvussa tarkastellaan poliisin informointivelvollisuuden kannalta esimerkiksi sitä, milloin syyteasia voidaan käsitellä oikeudenkäynnissä vastaajan poissaolosta huolimatta ja kuinka tämä tulisi huomioida esitutkinnassa. Luvussa perehdytään myös siihen, mitä seikkoja poliisin tulee huomioida esitutkinnassa rikosperusteisen vahingonkorvaussaatava vanhentumisesta ja kuinka poliisin tulisi opastaa asianomistajaa vahingonkorvaussaatavan perimismenettelyssä.

Kokonaisuuden tarkoituksena on parantaa esitutinnan laatua vahingonkorvausvaatimusten selvittämisen osalta. Parantamalla vahingonkorvausten selvittämisen laatua voidaan parantaa asianomistajan oikeuksia ohjaamalla rikostutkijoita tiedostamaan vahingonkorvauksen tuomitsemiseen liittyviä seikkoja jo esitutkintavaiheessa. Olen yhdistänyt tässä opinnäytetyössä tutkimuskohteen oikeusdogmaattisen systematisoinnin työelämälähtöiseen lähestymistapaan, mitä säännösten soveltaminen käytännössä onkin.

1.3 Aiheen rajaukset ja aikaisemmat tutkimukset aiheesta

Tässä opinnäytetyössä ei käsitellä vahingonkorvausoikeuden korvausvastuuperusteiden osalta isännänvastuuta, julkisyhteisön vastuuta eikä ankaraa vastuuta. Vaikka opinnäytetyössä käsitellään asianomistajan määritelmää, tarkoituksenmukaisuussyistä asianomistajan edustamiseen liittyvät seikat ovat rajautuneet työn ulkopuolelle. Samoin immateriaalioikeuteen liittyvät rikosperusteiset vahingonkorvaukset erityiskysymyksineen on rajattu työn ulkopuolelle. Myös varsinainen syyteasian käsitteleminen käräjäoikeudessa ja muutoksenhakuvaihe käräjäoikeudesta hovioikeuteen jäävät työn ulkopuolelle. Tässä opinnäytetyössä ei käsitellä myöskään oikeudenkäyntikulujen korvaamiseen liittyviä seikkoja.

Vaikka Suomessa asianomistajalla on rikosoikeudessa useita erilaisia oikeuksia, lähtökohtana tässä opinnäytetyössä on perusajatus, että poliisi on virallisperiaatteen mukaisesti tutkinut rikoksen, asianomistaja on vaatinut rikoksen asianomistajana asiassa rangaistusta, ja esittänyt vahingonkorvausvaatimuksensa syyttäjälle ajettavaksi syytteessä tarkoitettun rikosasian kanssa. Näin ollen työssä ei käsitellä asianomistajan toissijaisen syyteoikeuden vaikutuksia rikosprosessiin ja asianomistajan vahingonkorvausvaatimuksiin. Myös sakon ja rikesakon määräämisestä annetun lain mukaisten menettelyiden ja esitutinnan rajoittamismenettelyn vaikutukset asianomistajan vahingonkorvausvaatimuksiin jäävät tarkastelun ulkopuolelle.

Asianomistajan vahingonkorvausvaatimuksista esitutkinnassa ei ole tehty Poliisiammattikorkeakoulun poliisin (YAMK) -tutkinnon taseisia opinnäytetöitä. *Päivi Suokas* on sivunnut aihetta vuonna 2016 valmistuneessa poliisipäällystötutkinnon B-osan opinnäytetyössään *Miten poliisi ohjaa pahoinpitelyrikoksen asianomistajaa esitutkinnassa?* Sen sijaan yliopistoissa ja muissa ammattikorkeakouluissa on tehty eritasoisia opinnäytteitä ja pro gradu -tutkielmia yksityisoikeudellisista vaatimuksista ja adheesiosta. Poliisissa aihetta ei ole lähestytty toiminnallisen opinnäytteen näkökulmasta siten, että opinnäytteen tuloksista voisi hyötyä koko poliisin organisaatio. Tämän vuoksi katsotaan, että aihe on tärkeä ja tarpeellinen. Adheesioperiaatteesta ja asianomistajan yksityisoikeudellisista vaatimuksista on tehty esimerkiksi seuraavia tutkimuksia ja tutkielmia.

Pasi Kettula käsitteli lisensiaatin tutkimuksessaan adheesioprosessia ja syyttäjän velvollisuutta ajaa asianomistajan korvausvaatimuksia asianomistajan oikeussuojakeinona. Työssä käsiteltiin valtakunnansyyttäjävirston keräämää tutkimusaineistoa vuodelta 1999, minkä perusteella selvitetiin syyttäjän oikeudenkäynnissä ajamia asianomistajan vahingonkorvausvaatimuksia. Tutkimustulosten perusteella oli pääteltävissä, että syyttäjät ovat kieltäytyneet ajamasta asianomistajan vaatimuksia vedoten olennaiseen haittaan, ilmeiseen perusteettomuuteen tai näihin molempiin syihin. Esimerkiksi pahoinpitelyrikosten kohdalla syyttäjän kieltäytymisperusteita ovat olleet asianomistajan kutsuminen oikeuteen kuultavaksi todistelutarkoituksessa, puutteellinen selvitys vahingonkorvausvaatimuksen osalta ja mahdollinen vastasyytteen vaara. Myös varkausrikosten kohdalla syyttäjien kieltäytymisperusteet asianomistajan vahingonkorvausvaatimusten osalta ovat perustuneet esimerkiksi vaatimusten selvitysten puutteellisuuteen.²⁵

Heli Kainulainen ja *Elsa Saarikkomäki* ovat tehneet tutkimuksen ”Rikosprosessi väkivaltarikosten uhrien näkökulmasta”. He selvittivät vuonna 2010 tekemässään kyselytutkimuksessa muun muassa, kuinka oikeudenmukaiseksi väkivaltarikosten uhrin kokivat rikosprosessiin niin poliisin, syyttäjien kuin tuomareidenkin toiminnan valossa liittyen esitutkintaan, sovitteluun, syyttäjien tekemiin päätöksiin, oikeudellisen avustajan käyttämiseen ja oikeudenkäyntiin. Tutkimuksessa selvitettiin

---

²⁵ Kettula 2006, s. 215–216.

myös rikoksen aiheuttamia rahallisia menetyksiä ja niiden korvaamista. Suurin osa kyselyyn vastanneista oli tyytymättömiä poliisin tiedottamiseen sen suhteen, kuinka uhrien tulee toimia vahingonkorvausten saamiseksi. Tutkimuksessa selvisi myös, että esitutinnan aikana selvitettävissä vahingonkorvausoikeudellisissa kysymyksissä poliisilla on parantamisen varaa. Kyselyn tulosten perusteella rikosten uhrien mielestä vahingonkorvausjärjestelmä on monimutkainen ja moni uhreista olisi tarvinnut opastusta siitä, millä eri perusteilla korvausta voi hakea. Monet olisivat kaivanneet myös tietoa vallitsevasta korvaustasosta. Tiedonpuutteen vuoksi monet kyselyyn vastanneista kokivat vaikeaksi muuntaa korvausvaatimuksensa euroiksi. Tämän lisäksi myös vahingonkorvauksista saadun lainvoimaisen tuomion jälkeen uhrit eivät välttämättä ymmärtäneet, miten heidän olisi pitänyt käynnistää rahojen perimismenettely.²⁶

Anniina Kaartometsä tutki pro gradu -tutkielmassaan *Adheesioprosessi–erityisesti asianomistajan oikeuksien toteutumisen kannalta*, kuinka adheesioperiaate ilmenee Suomen rikosprosessioikeudessa asianomistajan oikeuksien näkökulmasta, miten adheesiota sovelletaan ja millaisia ongelmia sen soveltamiseen tänä päivänä mahdollisesti liittyy. Tämän lainopillisen tutkielman johtopäätösten mukaan on voitu todeta, että niin pitkään, kun asianomistajan siviilivaatimukset eivät eroa syytteen teonkuvauksesta, adheesio ei pääsääntöisesti tuota ongelmia. Ongelmia voi tulla esimerkiksi tilanteissa, joissa siviiliasian käsittely erotetaan rikosasian käsittelystä. Tällöin prosessien väliset erot liittyen uusiin seikkoihin ja todisteisiin vetoamiseen voivat olla ongelmallisia.²⁷

Julia Suokas tutki pro gradussaan *Yksityisoikeudelliset vaatimukset rikosprosessissa*, millä edellytyksillä adheesioperiaatteen mukaisten sivuvaikutusten edellytykset velvoittavat syyttäjää ajamaan asianomistajan yksityisoikeudellisia vaatimuksia syyteasian yhteydessä, ja mitä heijastinvaikutuksia menettely aiheuttaa asianomistajien yhdenvertaisuudelle. Tämän oikeusdogmaattisen tutkimuksen mukaan adheesioperiaatteen soveltaminen edistää asianomistajien yhdenvertaisuutta, koska tuomioistuimen ratkaisut voisivat vaihdella tapauskohtaisesti, jos siviilivaatimuksia käsiteltäisiin rikosasian asianomistajan osalta eri prosessissa. Mahdollinen syyteasian paisuttaminen korvausvaatimusten käsittelemisessä nähtiin kuitenkin adheesio negatiivisena heijastinvaikutuksena. Myös mahdollinen korvausvaatimusten puutteellinen käsitteleminen rikosprosessin rinnalla sekä tilanteet, joissa tuomioistuin erottaa vahingonkorvausvaatimuksen käsittelemisen erilliseksi siviiliasian käsitelyä koskevaksi prosessiksi, nähtiin tutkimuksessa negatiivisina vaikutuksina. Tutkimuksen johto-

---

²⁶ Kainulainen & Saarikkomäki 2014, s. 29, 46–47, 63, 80, 82. On kuitenkin huomioitava, että tutkimuksen kysely on toteutettu vuonna 2010 ja uhridirektiivi (2012/29/EU) on annettu vuonna 2012. Jos poliisi ei ole esitutinnan aikana osannut kysyä vahingonkorvausvaatimusten osalta oikeita kysymyksiä tilanteissa, joissa kuulustelu videoidaan, ja uhrilla on oikeus olla tulematta tapauksessa oikeudenkäyntiin, voivat korvaukset jäädä pienemmiksi, todetaan Amnesty International Suomen osaston tekemässä tutkimuksessa (2019, s. 40).

²⁷ Kaartometsä 2016, s. 2, 3, 66.

päätöksiä todettiin, että asianomistajien yhdenvertaista kohtelua ja kansalaisten tosiasiallista pääsyä oikeuksiinsa edesauttaa syyttäjän velvollisuus ajaa asianomistajan yksityisoikeudellisia vaatimuksia tuomioistuinkäsittelyssä.²⁸

Reeta Jokelan lainopillisessa pro gradu -työssä *Psyykkisen haitan arviointi lapsiin kohdistuvissa seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksissa* tutkittiin muun muassa sitä, milloin psyykkisen haitan arviointi voi tulla kyseeseen ja mitä haasteita arviointiin liittyy. Tutkimuksen yhtenä johtopäätöksenä on pidetty huolestuttavaa ilmiötä siitä, että seksuaalisen kaltoinkohtelun ja pahoinpitelyn uhriksi joutuneet lapset joutuvat epätasa-arvoiseen asemaan yksilöllisessä haitan arvioinnissa, koska lainsäädäntömme ei tällä hetkellä tunnista pahoinpitelyn aiheuttamaa haittaa lapselle samoin kuin seksuaalirikoksissa. Olipa lapsi joutunut seksuaali- tai pahoinpitelyrikoksen uhriksi, tulisi lapsella olla oikeus yksilölliseen psyykkisen haitan arvioimiseen, koska tämä parantaisi uhrien oikeutta vahingonkorvauslain mukaisiin vahingonkorvauksiin. Toisena johtopäätöksenä tutkimuksessa voitiin todeta, että psyykkisen haitan arviointi on haasteellinen tehtävä, eikä arviointi toteudu uhriksi joutuneiden lasten kohdalla yhdenvertaisesti.²⁹

Julle Lehtinen on tehnyt tutkielman Lapin yliopistossa aiheesta *Yksityisoikeudellisesta vaatimuksesta esitutkinnassa ja syyteharkinnassa*. Tutkielman mukaan rikosprosessin osalliset voivat esimerkiksi määräämisperiaatteen mukaisesti sopia yksityisoikeudellisista vaatimuksista kesken rikosprosessin, jolloin osallisten sopimus sitoo tuomioistuinta. Syyttäjän tulee huolehtia puolueettomuutta vaarantamatta yksityisoikeudellisten vaatimusten selvittämisestä esitutkinnassa. Esitutkintaviranomaisen yhteistyötä tarvitaan etenkin jutuissa, jossa asianomistajalle on aiheutettu huomattavia vahinkoja. Esitutkintavaiheessa tehdyt selvitykset asianomistajalle aiheutuneista vahingoista hyödyttävät asianomistajaa etenkin hänen ajaessa yksityisoikeudellista vaatimustaan itse syyteasian yhteydessä. Adheesion etuina voidaan nähdä rikoksesta johtuvien yksityisoikeudellisten vaatimusten käsitteleminen syyteasian yhteydessä, jolloin asianomistajan ei välttämättä tarvitse osallistua rikosasian pääkäsittelyyn.³⁰

---

²⁸ Suokas 2019, s. 34, 36, 40, 74.

²⁹ Jokela 2020, s. 3, 100–101.

³⁰ Lehtinen 2018, s. 69–71.

2 VAHINGONKORVAUSVAATIMUKSET RIKOSASIAN YHTEYDESSÄ

2.1 Asianomistajuuteen liittyviä seikkoja

Esitutkinnassa on selvitettävä rikoksen asianosaiset (ETL 1:2). Rikosasiassa on tärkeää määritellä, kenellä on asianomistajan asema, koska asianomistaja-aseman yksi oikeuksista on oikeus esittää vahingonkorvausvaatimus.³¹ Esitutkintaviranomaisen velvollisuutena on selvittää kuka tai ketkä ovat rikoksen asianomistajat. Se, onko henkilöä pidettävä esitutkinnassa ylipäätään asianosaisena, on tarvittaessa tutkinnanjohtajan päätettävissä (ETL 2:5.3).

Kriminalisoinnin peruste löytyy aina tarpeesta suojata jotakin oikeushyvä. Tunnusmerkistöllä suojattavat oikeushyvät jaotellaan henkilöllisiin ja yhteisöllisiin oikeushyviin.³² Henkilöllisillä oikeushyvillä suojataan yleensä vapaus- ja perusoikeuksia. Jos rikoksen tunnusmerkistön tarkoituksena on suojata vain yhteisöllistä oikeushyvä, ei tapahtuneella rikoksella välttämättä ole lainkaan asianomistajaa. Joidenkin rikosten voidaan katsoa kohdistuvan ensi sijassa julkiseen intressiin, mutta rikokselle voidaan osoittaa myös yksityinen asianomistaja. Tällöin teon kriminalisoinnilla on haluttu suojata sekä yhteisöllistä että henkilöllistä oikeushyvä.³³

Asianomistajakäsitteelle ei ole olemassa tarkkarajaista määritelmää. Asianomistajan asema määrittyy usein siten, että henkilö väittää tulleensa loukatuksi rikoksella. Näin ollen asianomistajan aseman saaminen on lähtökohtaisesti väitteenvarainen asia. Kuitenkin oppi rikoksen suojeluobjektista ohjaa asianomistajatahojen määräytymistä. Asianomistajana on pidettävä sitä, johon rikos on kohdistunut, eli kenelle loukattu oikeushyvä kuuluu, ja jota rangaistussäännöksen on tarkoitus suojella.³⁴

Rikoksen uhri ei tarkoita asiasisällöltään samaa asianomistajakäsitteen kanssa, vaikka yleiskielessä asianomistajaa kutsutaankin usein uhriksi. Uhrin käsite ei ole selkeästi määriteltävissä, koska rikos voi aiheuttaa vahinkoa myös niin sanotuille välillisille uhreille välittömästi rikoksen kohteeksi joutuneen lisäksi. Esimerkiksi väkivaltarikos aiheuttaa usein kärsimystä teon kohteen lisäksi hänen

---

³¹ Helenius & Linna 2021, s. 355.

³² Virolainen & Pölönen 2004, s. 163–166.

³³ Vuorenpää 2014, s. 13–14. Esimerkiksi rattijuopumuksen kriminalisoinnilla suojataan yhteisöllistä oikeushyvä ja rattijuopumuksen (*ns. presumoitu vaara*) tunnusmerkistö täyttyy kuljettajan veren alkoholipitoisuuden ylitettyä 0,5 o/oo, vaikka rikos ei olisi aiheuttanut mitään vahinkoa tai ei edes olisi voinut aiheuttaa vahinkoa ulkopuolisille. Myös ympäristö kuuluu suojattavan yhteisöllisen oikeushyvän piiriin. Julkista ja yksityistä intressiä loukkaavia rikoksia ovat esimerkiksi väärennys (RL 33 luku, 769/1990), perätön lausuma (RL 15 luku, 563/1998) ja virkavelvollisuuden rikkominen (RL 40:9, 604/2002) Vuorenpää (2014, s. 14) toteaa.

³⁴ HE 222/2010 vp, s. 170; Vuorenpää 2014, s. 12; Virolainen & Pölönen 2004, s. 162; Helenius & Linna 2021, s. 354.

läheisilleen, vaikka he eivät olekaan olleet suoranaisesti väkivallan kohteina. Oikeudenkäynnissä asianomistajalla tarkoitetaan kuitenkin yleensä rikoksella loukattua henkilöä.³⁵

Esimerkiksi Ruotsissa asianomistajan aseman saa se, jota vastaan rikos on kohdistunut tai se, joka on tullut rikoksella loukatuksi tai se, joka on kärsinyt vahinkoa rikoksen johdosta.³⁶ Vaikka Ruotsin lainsäädännössä on määritelty lain tasoisesti asianomistaja, se ei ole poistanut kaikkia tulkintaan liittyviä ongelmia. Suomen lainsäädännössä ei ole määritelty asianomistajan käsitettä.³⁷ Kuitenkin oikeuskäytännössämme ja Suomalaisessa oikeuskirjallisuudessa päädytään lopulta lähes samaan asianomistajamääritelmään kuin Ruotsissakin.

Jokaisella luonnollisella henkilöllä on iästä riippumaton asianomistajakelpoisuus. Myös juridiset henkilöt, eli oikeushenkilöt kuten yhtiöt, yhteisöt ja säätiöt, valtio ja kunnat ovat asianomistajakelpoisia. Juridis-tekniset subjektit, jotka eivät ole oikeushenkilöitä, kuten henkilöyhdistykset ja varallisuusryhmät, ovat myös asianomistajakelpoisia. Tämä tarkoittaa sitä, että esimerkiksi jakamaton kuolinpesä ja konkurssipesä voivat olla asianomistajina. Asianomistajakelpoisuudella tarkoitetaan yleisluonteista abstraktia ominaisuutta, mikä ei tarkoita samaa asialegitimaation kanssa. Asialegitimaatiossa on kysymys asianomistajan puhevallan käyttämisestä.³⁸

Niin sanotulla *näennäisasianomistajalla* tarkoitetaan julkista viranomaista, yhtymää tai ryhmää, jolle on annettu oikeus esiintyä asianomistajan kaltaisessa asemassa rikosasiaa käsiteltäessä. Verorikoksissa esimerkiksi syyteoikeuden käyttäminen tapahtuu näennäisasianomistajan välityksellä. Valtio on verorikoksissa aina asianomistaja, mutta Verohallinnon tehtäväksi on säädetty puhevallan

---

³⁵ Virolainen & Pölönen 2004, s. 153, samoin kuin Jokela 2018, s. 73. Paritusrikoksissa parituksen kohteena olleet henkilöt kuullaan esitutkinnassa todistajina, mutta jos kysymyksessä on parituksentapainen ihmis-kauppa, henkilöiden asema esitutkinnassa on asianomistaja, toteaa Fredman (2021, luku Kuka on asianomistaja?). Rikoksen uhrilla tarkoitetaan oikeudenkäynnissä asianomistajaa. Niiden henkilöiden piiriä, joita pidetään asianomistajina, ei ole katsottu tarvetta muutettavan hallituksen esityksen (HE 82/1995 vp, s. 17) mukaan.

³⁶ Rättegångsbalk 20:8.4 (1942:740, RB). ”*Målsägande är den, mot vilken brott är begånget eller som därav blivit förmärad eller lidit skada.*” Ruotsissa Rättegångsbalk-säädöstö koskee prosessilakia. Rättegångsbalkissa määritellyn normin perusteella ei ole ollut mahdollista ratkaista kaikkia käytännössä ilmenneitä asianomistajan määrittelyä koskevia tilanteita. Tämän vuoksi asianomistajamääritelmän tueksi on jouduttu kehittelemään täydentäviä, lähinnä aineellisoikeudellisia normeja oikeuskirjallisuudessa ja -käytännössä toteavat Virolainen & Pölönen. (2004, s. 156–157.)

³⁷ Rikoslain velallisen rikoksia koskevassa 39 luvussa (769/1990) säädetään velallisen rikosten asianomistajista (RL 39:9.2, 61/2003).

³⁸ Virolainen & Pölönen 2004, s. 155. Jokaisella oikeudenkäynnissä esiintyvällä asianosaisella tulee olla asianosaiskelpoisuus. Kysymyksessä on ehdoton prosessinedellytys, jonka puuttuminen johtaa siviiliprosessissa kanteen tutkimatta jättämiseen viran puolesta. Rikosprosessissa asianosaiskelpoisuus ilmenee asianomistajan ja syytetytyn oikeudellisen aseman kannalta toteaa Jokela (2018, s. 30, 34). Asianomistajan puhevallan käyttämistä ei tarkastella tässä opinnäytetyössä tarkemmin.

Korkeimman oikeuden ratkaisussa *KKO 2006:74 (Ään.)* katsottiin, että alueellisella ympäristökeskuksella ei ollut oikeutta käyttää asianomistajan puhevaltaa luonnonsuojelurikosta koskevassa asiassa. Valtion tai tietyn säännösten noudattamista valvovaa viranomaista ei ole pidetty asianomistajana ilman nimenomaista puhevaltaa koskevaa erityissäännöstöä yleistä etua vastaan kohdistuvissa rikoksissa pelkästään sillä perusteella, että rikoksella on loukattu yleistä etua (kohta 8).

käyttäminen valtion puolesta.³⁹ Alueellisesti toimivaltainen Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus (ELY) puolestaan käyttää valtion puolesta asianomistajan puhevaltaa tilanteissa, jossa ympäristörikkoksella on loukattu yleistä etua.⁴⁰

Asianosaisena esitutkinnassa on myös muu henkilö, jonka oikeuksiin, etuihin tai velvollisuuksiin rikos ja sen selvittäminen voivat vaikuttaa (ETL 2:5.1). Vakuutusyhtiö voi takautumisoikeutensa perusteella vaatia rikosasian vastaajan velvoittamista suorittamaan sille syyteasian yhteydessä asianomistajalle maksama korvaus. Vahingonkorvausoikeudellisen vaatimuksen voi esittää myös henkilö, jolle on rikoksen johdosta aiheutunut välillisesti vahinkoa. Esimerkiksi jos ravintolassa on rikokoutunut kalusteita pahoinpitelyn seurauksena, voi sivullinen vaatia korvausta näistä kustannuksista pahoinpitelyä koskevan syyteasian yhteydessä.⁴¹ Myös esimerkiksi Kansaneläkelaitos on oikeutettu asianosaisen asemaan muuna tahona.⁴²

Tilanteissa, joissa rikos on tapahtunut asianomistajan ollessa elossa ja hän kuolee muusta syystä kuin tämän rikoksen johdosta, siirtyy asianomistajan syyttämispyyntö kuolleen asianomistajan leskelle ja heidän lapsilleen (ROL 1:17). Rikoksen johdosta syntynyt vahingonkorvausvaatimus siirtyy kuitenkin perintökaaren säännösten mukaan määräytyville oikeudenomistajille.⁴³

Oikeustieteessä asianomistajakäsite on jaettu yleisesti kolmeen pääryhmään: aineellisoikeudelliseen, prosessuaaliseen ja ns. sekamääritelmään.⁴⁴ Näiden määritelmien käsitteleminen yksityiskohtaisesti on tässä vaiheessa välttämätöntä.

2.2 Asianomistajan määritelmä

2.2.1 Aineellisoikeudellinen asianomistajamääritelmä

Aineellisoikeudellinen asianomistajakäsite pohjautuu oppiin rikoksen suojeleobjektista. Tällöin suojeleobjekteina (*in abstracto*) ovat ne intressit, joita rangaistussäännökset pyrkivät suojelemaan. Suojeleobjektina (*in concreto*) on puolestaan se oikeudellinen intressi, jota on yksittäistapauksessa

---

³⁹ Vuorenpää 2014, s. 15. Jokelan (2018, s. 79) mukaan oikeuskäytännössä on tuottanut ongelmia esimerkiksi julkisyhteisöjen, järjestöjen ja erityyppisiä kollektiivisia intressejä valvovien julkisyhteisöjen, järjestöjen ja yhteenliittymien asema, kun rikos on tapahtunut näillä toimialoilla. Pölönen & Virolainen (2004, s. 172) käyttävät näennäisasianomistajasta myös nimitystä *kvasiasianomistaja*.

⁴⁰ Jokela 2018, s. 79.

⁴¹ HE 82/1995 vp, s. 53, minkä mukaan myös rikoksesta johtuva yksityisoikeudellinen vaatimus, joka on kohdistettu muuhun kuin rikosasian vastaajaan, voidaan myös käsitellä syytteen yhteydessä. Esimerkkinä tästä työnantajan isännänvastuun perusteella kohdistettu korvausvaatimus työntekijän väitetyllä rikoksella aiheuttamasta vahingosta.

⁴² Rantaeskola 2022, s. 27. Vakuutuslainsäädännön (543/1994) 75 § 1 mom. mukaan vakuutetun oikeus vaatia kolmannelta henkilöltä korvausmäärä, jonka vakuutuksenantaja on hänelle suorittanut, siirtyy vakuutuksenantajalle vain, jos kolmas henkilö on aiheuttanut vakuutustapahtuman tahallisesti tai törkeästä huolimattomuudesta tai on lain mukaan velvollinen suorittamaan korvausta huolimattomuudesta riippumatta. Henkilövaikutuksessa vakuutuksenantaja ei saa takautumisoikeuden nojalla vaatia kolmannelta henkilöltä muuta kuin sairauden tai tapaturman aiheuttamat kustannukset ja varallisuuden menetykset.

⁴³ Virolainen & Pölönen 2004, s. 187.

⁴⁴ Esim. Jokela 2018, s. 74.

loukattu. Näin ajateltuna asianomistaja on henkilö, kun hän on rikoksen kautta loukatun tai vaarannetun oikeushyvän haltija.⁴⁵ Aineellisoikeudellisesta asianomistajakäsitteestä on yleisimmin käytössä ns. *Granfeltin määritelmä*.⁴⁶ Sen mukaan asianomistajana on 1) se, joka on rikoksen kautta ensi kädessä loukatun oikeushyvän haltija, 2) se, jolle välittömästi rikoksen kautta on syntynyt yksityinen, oikeudellinen (joko yksityis- tai julkisoikeudellinen) vaade, sekä 3) se, jonka oikeuspiiriä tapahtunut politiarikkomus välittömästi vaarantaa.⁴⁷

Aineellisoikeudellisen asianomistajamääritelmän käytettävyys tulee erityisesti esiin tilanteissa, joissa rikoksen kautta loukattu tai vaarannettu oikeushyvä on yksiselitteinen. Esimerkiksi henkeen ja terveyteen kohdistuneissa rikoksissa oikeushyvien loukkaukset kohdistuvat tietyn henkilön henkeen ja terveyteen. Konkreettisissa vaarantamisrikoksissa asianomistajapiirin selvittäminen voi olla jo haastavampaa. Esimerkiksi vaaran aiheuttaminen (RL 21:13, 578/1995) rikoksissa ko. tilanteessa menettelyn kohteena eli vaaravyöhykkeeseen joutuvat henkilöt ovat asianomistajia, koska heidän hengen ja terveyden oikeushyvänsä loukataan.⁴⁸ Esimerkiksi tällaisessa tilanteessa on aiheellista pohtia, kuinka tunnusmerkistön mukainen vaaravyöhyke todellisuudessa määritellään, koska samalla tullaan määritelleeksi se joukko, jota asiassa pidetään asianomistajina. Jos rikosasiassa asianomistajia on laaja joukko, asianomistajan kuulusteleminen voidaan jättää tämän omasta

---

⁴⁵ Tirkkonen 1969, s. 256. Vaarantamisrikoksissa kriminalisointi on jaettu konkreettisiin ja abstraktisiin vaarantamisrikoksiin ja tämän lisäksi presumoituun vaaraan perustuviin rikoksiin. *Konkreettisissa vaarantamisrikoksissa* on aina asianomistaja, jonka oikeushyvä rikos on vaarantanut. Konkreettisissa vaarantamisrikoksissa tunnusmerkistö vaatii täytyäkseen sen, että vahinkoseuraamuksen syntyminen on ollut todella lähellä, eli kysymyksessä on ”läheltä piti” -tilanne, esimerkiksi vaaran aiheuttaminen (RL 21:13, 578/1995) ja heitteillepano (21:14, 578/1995) kuten Virolainen ja Pölönen (2004, s. 165) ja Vuorenpää (2014, s. 23) toteavat. Virolainen ja Pölönen (2004, s. 166–167) toteavat myös, että *abstraktisille vaarantamisrikoksille* on ominaista, jonkin toiminnan vaarallisuus yleensäkin. Abstraktit vaarantamisrikokset ovat omiaan aiheuttamaan tiettyä vahinkoa tai tietyn seurauksen vaaran eli ne kuuluvat ns. uhrittomiin rikoksiin (esimerkiksi törkeä liikenneturvallisuuden vaarantaminen RL 23:2, 545/1999). On kuitenkin huomattava, että esimerkiksi tilanteessa, jossa ”on omiaan” -tyyppisen rikoksen toiminta on johtanut oikeushyvän loukkaamiseen, ovat vahinkoa kärsineet asianomistajia.

⁴⁶ Esim. Vuorenpää 2014, s. 16; Jokela 2018, s. 74; Tirkkonen 1969, s. 257; Virolainen & Pölönen 2004, s. 159.

⁴⁷ Granfelt 1925, s. 101. Politiarikoksilla tarkoitettiin rikoslain säätämisaikoihin yksityistapauksissakin täysin vaarattomia, mutta yleisen vaarallisuutensa takia rangaistavaksi määrättyjä tekoja. Useimmiten politiarikokset olivat ennakolta estävien säännösten rikkomisina ilmentäviä tekoja. Politiarikkomuksista säädettiin rikoslain neljässä viimeisessä luvussa eli luvuissa 41–44 toteaa Tirkkonen (1969, s. 264–265.) Rikoslain luvussa 41 on säädetty kirkollista järjestystä koskevain määräysten rikkomisesta, rikoslain luvussa 42 valtion turvallisuutta tahi yleistä järjestystä varten annettujen määräysten rikkomisesta, rikoslain 43 luvussa hyviä tapoja koskevain määräysten rikkomisesta ja rikoslain luvussa 44 hengen, terveyden tahi omaisuuden suojelemiseksi annettujen määräysten rikkomisesta. Nämä kaikki kriminalisoinnit ovat jo kumottuja.

Kun teolla ensisijaisesti loukattu henkilö kohdistaa vaatimuksensa vahingon aiheuttajaan eli kun asianomistaja vaatii korvausta syytetyltä, voidaan Lappalaisen (1986, s. 89) mukaan puhua välittömästi rikokseen perustuvasta korvausvaatimuksesta. Tällöin korvausvaatimus voidaan osoittaa välittömästi syytteen perustana olevan oikeustositseikaston pohjalta, jolloin asiassa on kysymys tosiseikastojen yhteneväisyydestä syytteen ja korvausvaatimuksen välillä.

⁴⁸ Helenius & Linna 2021, s. 355.

ilmoittautumisesta tapahtuvaksi, jos asian laatu asianomistajien suuren lukumäärän tai muun vastaavan syyn vuoksi sitä edellyttää (ETL 7:2). Silloin henkilölle itselleen jää määräysvalta siitä, haluaako hän asianomistajan statuksen vai ei.

Vahingonkorvausvaatimus on yleisin rikokseen perustuva yksityisoikeudellinen vaade.⁴⁹ Vahingonkorvausvaatimusten (säännöksessä yksityisoikeudellisen) esittämisestä säännellään laissa oikeudenkäynnistä rikosasioissa (689/1997, ROL). Vahingonkorvausvaatimusten on perustuttava välittömästi rikokseen, mutta rikokseen välillisestikin perustuva vahingonkorvausvaatimus voidaan esittää rikosasian yhteydessä (ROL 3:1). Vaatimuksen esittäjä ei kuitenkaan saa asianomistajan asemaa, jollei vaatimus perustu suoraan rikokseen (ns. välittömyysvaatimus). Näin ollen esimerkiksi rikoksesta aiheutuneita vahinkoja korvannutta vakuutusyhtiötä ei voida pitää asianomistajana, vaikka sille olisikin syntynyt regressi- eli takautumisoikeus rikoksen tekijää kohtaan.⁵⁰

2.2.2 Prosessuaalinen ja sekamääritelmäinen asianomistajamääritelmä

Prosessuaalisen asianomistajamääritelmän mukaan asianomistajana pidetään sitä, jolla on oikeus vaatia rikoksesta rangaistusta. Tällöin oikeus kuuluu lähinnä niille, joihin rikoksen katsotaan ensi sijassa kohdistuneen. Määritelmä päättyy pääsääntöisesti samaan lopputulokseen kuin sovellettaessa edellä selostettua aineellisoikeudellista asianomistajakäsitettä, vaikka se onkin jokseenkin epämääräinen. Prosessuaalisen asianomistajamääritelmän kautta ei saada vastausta siihen, kenelle asianomistajan syyteoikeus ylipäättään kuuluu. Tässä määritelmässä on huomioitava myös prosessuaaliset tarkoituksenmukaisuuslähtökohdat määriteltäessä rikosasian asianomistajaa. Prosessuaalisen asianomistajakäsitteen merkitys liittyy käytännössä lähinnä velallisen rikoksia koskeviin säädöksiin.⁵¹

Sekamääritelmäisellä eli ns. reaalisella asianomistajakäsitteellä on myös mahdollista määritellä asianomistaja. Tällöin asianomistajaksi määritellään materiaalisin perustein henkilö, joka on rikoksella välittömästi loukatun tai vaarannetun oikeushyvän haltija. Vaikeaselkoisissa tapauksissa kysymys asianomistajasta perustuu etenkin tarkoituksenmukaisuus- ja oikeudenmukaisuuslähtökohtiin sekä

---

⁴⁹Violainen & Pölönen 2004, s. 167. Muita yksityisoikeudellisia vaatimuksia ovat esimerkiksi esineen palauttamista tai jonkin oikeuden käyttämistä koskevat vaatimukset. Näistä käytetään myös nimitystä *restituutiovaatimus* Violainen ja Pölönen (2004, s. 167) toteavat. Hallinnanpalautuksesta on kysymys silloin, kun esitetään vaatimus paremmasta oikeudesta tiettyyn omaisuuteen esimerkiksi vaatimus esineen palauttamisesta tai sen käyttämisen sallimisesta kuten Helenius ja Linna (2021, s. 365, 356) toteavat. Näitä muita yksityisoikeudellisia vaatimuksia ei opinnäytetyön rajauksien myötä käsitellä tässä työssä.

⁵⁰ HE 222/2010 vp, s. 170; Violainen & Pölönen 2004, s. 167–168; Vuorenpää 2014, s. 27.

⁵¹ Tirkkonen 1969, s. 256–257; Violainen & Pölönen 2004, s. 157–158; Vuorenpää 2014, s. 31–32. RL 39:9 (769/1990) mukaan velallisen epärehellisyyden, törkeän velallisen epärehellisyyden ja velkojansuosinnan asianomistajia ovat velallisen teon aikaisen velkojat. Velallisen petoksen, törkeän velallisen petoksen, velallisen vilpillisyyden ja velallisrikkomuksen asianomistajia ovat joko selvitys- tai täytäntöönpanomenettelyyn osallistuvat velkojat tai velan velkojat. Jos velallisen konkurssipesällä on konkurssisäännön perusteella määrätty hallinto, se käyttää asianomistajien puhevaltaa velallisen rikosta koskevassa jutussa. Yksittäisellä velkojalla on oikeus itsenäiseen puhevallan käyttämiseen omasta puolestaan.

asianomistajan syyteoikeuteen. Sovellettaessa sekamääritelmäistä asianomistajakäsitettä, tuomioistuimen tulisi jokaisessa tapauksessa harkita periaatepunninnan avulla, onko edellä mainittujen näkökohtien nojalla järkevää antaa asianomistajan asema oikeudenkäynnissä.⁵²

Korkeimman oikeuden ratkaisussa *KKO 2007:46 (Ään.)* oli kysymyksessä asianomistajan puhevalan käyttämisestä rangaistuksen vaatimisessa virkavelvollisuuden rikkomisesta, vaikka virkavelvollisuuden rikkomista koskevilla säännöksillä suojellaan ensisijaisesti virkatoiminnan oikeellisuuteen liittyvää yleistä etua. Tapauksessa kaupunkiin virkasuhteinen työterveyslääkäri oli laatinut kaupungin oppilaitoksen opettajasta B kaksi lääkärintodistusta, joissa B todettiin työkyvyttömäksi, ja toimitti ne työnantajalle. B vaati työterveyslääkäriä tuomitsemista rangaistukseen virkavelvollisuuden rikkomisesta, koska tämä oli laatinut lääkärintodistukset muun muassa vastoin opettajan kieltoa. Korkein oikeus totesi (kohta 3), että opettajalla oli asianomistajan puhevalta vaatia rangaistusta myös virkavelvollisuuden rikkomisesta, koska syytteessä kuvatut teot olivat kohdistuneet B:hen. Tässä tapauksessa kysymyksessä olevat teot olivat myös sellaisia, että ne loukkasivat B:n yksityisyyttä ja siten hänenkin oikeuksiaan.

Tapauksessa asianomistajalle annettiin asianomistajan puhevalta rikoksessa, jonka kriminalisoinnilla suojataan ensisijaisesti virkatoimen oikeellisuuteen liittyvää yleistä etua. Tapaus osoittaa, että materiaalisin perustein voidaan määrittellä, kuka on rikoksella välittömästi loukatun oikeushyvän haltija eli tässä tapauksessa B, jonka oikeutta yksityiseen loukattiin. Vaikka aineellisoikeudellisen asianomistajakäsitteen avulla ei voida tarkkarajaisesti määrittellä asianomistajaa, jättää oppi rikoksen suojeleobjektista sille mahdollisuuden elää ajassa. Epäselvissä tilanteissa asianomistajan aseman määrittelymisen pohjan perustavat perusoikeuksien suojaamisen intressit tarkoituksenmukaisuus- ja oikeudenmukaisuuslähtökohdat huomioiden.

Edellisten kappaleiden perusteella asianomistaja on mielestäni se, jonka yksityistä tai yleistä oikeushyvää tai etua rikos on loukannut tai vaarantanut, eli ketä kohtaan rikos on tehty. Asianomistaja on mielestäni myös se, joka on kärsinyt välitöntä vahinkoa rikoksen johdosta. Asianomistajan aseman arvioimisessa epäselvissä tilanteissa on merkityksellistä se, millaisen periaatepunninnan kautta henkilön katsotaan saavan asianomistajan aseman prosessuaaliset tarkoituksenmukaisuuslähtökohdat huomioiden, jotta asianomistajapiiri ei epätarkoituksenmukaisesti laajene liiaksi. Esimerkiksi sitä, joka on kärsinyt rikoksen johdosta välillistä vahinkoa, ei tarkoituksenmukaisuuslähtökohdat huomioiden ole aina tarpeen pitää asianomistajana. Vahinkoa kärsineen oikeudet tulevat turvatuksi oikeudella vaatia rikokseen välillisesti perustuvaa vahingonkorvausta rikoksen tekijältä.

---

⁵² Virolainen & Pölönen 2004, s. 160–161; Vuorenpää 2014, s. 32–33.

2.3 Adheesio- eli liitännäisperiaate

Prosessioikeudessa noudatetaan lähtökohtaisesti siviili- ja rikosasioiden välisistä eroista johtuen *separaatio- eli erillisyyasperiaatetta*. Separatioperiaatteesta johtuen oikeudenkäynnissä ei käsitellä eri prosessilajeihin kuuluvia asioita. Tietyissä tapauksissa oikeudenkäynnissä voidaan kuitenkin noudattaa *adheesio- eli liitännäisperiaatetta*. Adheesiossa voidaan päävaatimuksen yhteydessä esittää sivuvaatimus, mikä tarkoittaa rikosasioissa sitä, että rikokseen perustuvat vahingonkorvausvaatimukset käsitellään tuomioistuimessa rikosasian yhteydessä. Vahingonkorvausvaatimukset saavat adheesiossa sivuvaatimuksen roolin ja rangaistusvaatimusta pidetään päävaateena.⁵³

Riita-asioissa oikeudenkäynnillä tarkoitetaan oikeudellista menettelyä, jossa oikeussuojaa annetaan yksityisoikeudellisten etujen hyväksi.⁵⁴ Syyteasian yhteydessä voidaan ajaa syytteessä tarkoitettua rikoksesta johtuvaa vahingonkorvausvaatimusta (säännöksessä yksityisoikeudellista). Jos vaatimus ajetaan rikosasiasta erillisenä, noudatetaan riita-asioista säädettyä oikeudenkäyntimenettelyä. (ROL 3:1.) Adheesioperiaate koskee myös rikokseen välillisesti perustuvia vaatimuksia.⁵⁵ Näin ollen myös muun kuin asianomistajan esittämä rikoksesta johtuva vahingonkorvausvaatimus voidaan käsitellä syyteasian yhteydessä.

Syytteen teonkuvauksen tulisi olla sekä syytteen että vahingonkorvausvaatimuksen perustana, koska vahingonkorvausvaatimuksen tulee lähtökohtaisesti nojautua syytteen yhteydessä esitettyyn tapahtumainkulkuun. Syytteen teonkuvauksen sisältyessä ainakin osittain vahingonkorvausvaatimuksen oikeustositseikkoihin tai, jos kysymyksessä on muutoin ”sama rikos”, syytteessä esitettyyn teonkuvaukseen sallitaan tietyt lisäykset ja poikkeamat.⁵⁶ Rikoksesta johtuvan vahingonkorvausvaatimuksen perustaksi voidaan vedota kaikkiin sellaisiin oikeustositseikkoihin, jotka tulevan tuomion negatiivinen oikeusvoimavaikutus kattaa. Asianomistaja voi esimerkiksi vedota vahingonkorvausvaatimuksensa perustaksi tahalliseen pahoinpitelyyn (RL 21:5, 578/1995), vaikka syytteen teonkuvaus kattaisi vain vammantuottamuksen (RL 21:10, 578/199).⁵⁷

Tilanteissa, joissa rikoksen tunnusmerkistön täyttymiseen sisältyy esimerkiksi vahingon syntyminen, on asianomistajalla mahdollisuus vedota laajempaan teonkuvauksen tosiseikastoon vahingonkorvausvaatimuksensa tueksi oikeudenkäynnissä. Esimerkiksi varkausrikosta koskevassa jutussa

---

⁵³ Vuorenpää 2014, s. 111; Jokela 2018, s. 309; Helenius & Linna 2021, s. 366. Prosessioikeus on oikeudenala, joka koskee aineellisten oikeuksien ja velvollisuuksien vahvistamista ja täytäntöönpanoa. Prosessilainsäädäntö sääntelee sekä menettelyä, jossa aineelliset oikeudet ja velvollisuudet vahvistetaan tuomioistuimessa, että menettelyä, jossa vahvistetut oikeudet pannaan täytäntöön toteaa Linna (2019, s. 3).

⁵⁴ Jokela 2016, s. 48. Siviliprosessissa, eli riita-asiaissa, oikeudenkäynnin vireilletulo riippuu aina asianomistajan tahdosta ja edellyttää asianomistajan tekemää aloitetta huomauttaa Vuorenpää ym. (2021, s. 62). Näin ollen viranomaiset eivät voi käynnistää itsenäisesti siviiliprosessia.

⁵⁵ Jokela 2018, s. 312.

⁵⁶ Jokela 2018, s. 312.

⁵⁷ Lappalainen & Hupli 2021, s. 582.

asianomistaja voi vedota korvausvaateensa perusteena myös tekijän aiheuttamiin murtovahinkoihin, vaikka syyttäjä ei olisikaan esittänyt syytteen perustaksi tällaista seikkaa. Tosiseikastoa ei ole kuitenkaan luvallista laajentaa siten, että rikoksen ja vahingonkorvauksen välinen syy-yhteys katkeaa, koska tällöin kysymykseen tulisi toinen tapahtumainkulku eli kysymyksessä olisi eri teko.⁵⁸

Syytteen ja vahingonkorvausvaatimuksen ratkaiseminen perustuvat usein oikeudenkäynnissä joko kokonaan tai ainakin osittain samaan oikeudenkäyntiaineistoon. Adheesioperiaatteen vuoksi oikeudenkäyntiaineistoa ei tarvitse ottaa yleensä kuin kerran vastaan, koska rikosasia ja vahingonkorvausvaatimukset voidaan käsitellä samalla kertaa tuomioistuimessa.⁵⁹ Rikos- ja riita-asioiden prosessilajien yhdistäminen antaa mahdollisuuden prosessioikeuden tarkoituksenmukaiseen toteuttamiseen. Oikeudenkäyntiaineiston liittyessä edes osittain sekä syytteen että vahingonkorvausvaatimuksen ratkaisemiseen, tulee prosessista mahdollisimman varma, nopea ja halpa.⁶⁰

Adheesioperiaatetta soveltamalla voidaan välttyä myös erillisistä oikeudenkäynneistä aiheutuvista kustannuksista. Tuomioistuin saa rikosoikeudellisten kysymysten käsittelemisen myötä pohjan vahingonkorvausoikeudellisten kysymysten arvioimiselle, mikä estää ratkaisujen muodostumisen keskenään erilaisiksi. Syyttäjän huolehtiessa rikosasian vireillepanosta ja oikeudenkäyntiaineiston esittämisestä, ei asianomistajalle synny näiltä osin kustannuksia. Haittatekijöinä adheesiossa voidaan nähdä vahingonkorvausvaatimusten käsittelyn mahdollinen syyteasian paisuttaminen ja siitä johdettu ratkaisun tarpeeton viivyttäminen. Korvausasioiden käsittely voi jäädä myös puutteelliseksi syytteen hallitsevan aseman vuoksi.⁶¹

2.4 Asia, jossa sovinto on sallittu

Rikoksella aiheutetut vahingot voidaan korvata vapaaehtoisesti, koska vahingonkorvausvaatimuksella on dispositiivinen luonne. Dispositiivisessa tapauksessa kysymyksessä on asia, jossa sovinto on sallittu. Määräämisperiaatteen mukaisesti asianosainen saa esimerkiksi ratkaista itse haluaako hän asiassa ylipäätään oikeussuojaa, ja missä laajuudessa hän sitä tahtoo. Näin ollen asianomistajalla on vapaus sopia rikoksesta epäillyn kanssa vahingonkorvausvaatimuksestaan tai luopua kokonaan niistä. Tuomioistuin päätyy lain mukaiseen ratkaisuun asianosaisten määräämän näytön ja oikeudenkäyntiaineiston rajoissa.⁶²

Käräjäoikeuden ratkaisusta riita-asiassa säännellään oikeudenkäymiskaarella (4/1734, OK). Määräämisperiaatteen mukaisesti asianosaisten prosessitoimet sitovat tuomioistuinta. Vaatimistaan mukaisesti tuomioistuin ei saa tuomita muuta tai enempää kuin asianosainen on vaatinut (OK

---

⁵⁸ Kettula 2006, s. 153.

⁵⁹ Helenius & Linna 2021, s. 366.

⁶⁰ Ks. lisää prosessin tavoitteista esim. Jokela 2016, s. 71–72.

⁶¹ Jokela 2018, s. 309–310. Ks. Suokas 2019, s. 34, 36, 40, 74.

⁶² Helenius & Linna 2021, s. 17, 366; Virolainen & Pölönen 2004, s. 189; Jokela 2016, s. 166.

24:3.1, 165/1998). Asianosaisilla on dispositiivisissa riita-asioissa määräysvalta tuomioistuimeen nähden, minkä vuoksi tuomioistuin on sidottu asianosaisten vaatimuksiin, eikä tuomioistuimella ole lupaa toimia asiassa virkansa puolesta. Asianosaisen myöntäessä kannevaatimuksen oikeaksi, myöntäminen sitoo tuomioistuinta, koska sen on hyväksyttävä kanne suoraan myöntämisen perusteella. Tällöin tuomioistuin ratkaisee asian myöntämisen perusteella, eikä varsinaisesti tapauksessa esitetyn todistelun perusteella. Koska tunnustetun seikan paikkansapitävyyttä ei tutkita, se jää todistelun ulkopuolelle ja näin ollen tuomio pohjaa tunnustamisen osalta muodolliselle perusteelle. Väittämistaakan vuoksi dispositiivisessa asiassa tuomioistuin ei saa myöskään perustaa tuomiotaan sellaiseen seikkaan, johon asianosainen ei ole vaatimuksensa tai vastustamisensa tueksi vedonnut (OK 24:3.2, 768/2002). Näin ollen asianomistajan tulee vedota rikosoikeudenkäynnissä vain sellaisiin oikeustosisekkoihin vahingonkorvausvaatimuksensa tueksi, joihin syyttäjä ei ole rangaistusvaatimuksensa tueksi vedonnut. Asianosaisen luopuessa vaatimuksestaan, on tuomioistuimen hylättävä kanne.⁶³

Asianosaisen on näytettävä riita-asiassa toteen seikat, joihin hänen vaatimuksensa perustuu. Jotta tällainen seikka voidaan asettaa tuomion perustaksi, edellyttää se uskottavan näytön esittämistä asianosaiselta. (OK 17:2, 732/2015.) Koska vapaassa todistusharkinnassa huomioidaan varsinaisten todisteiden lisäksi myös näyttöarvoon vaikuttavat aputosiseikat, huomioidaan todistelussa välitömiä todisteiden lisäksi myös aihetodisteet.⁶⁴ Jos vahingonkorvausoikeudellisen (säännöksessä yksityisoikeudellisen) saatavan määrästä ei ole saatavissa uskottavaa näyttöä tai se olisi saatavissa vain vaikeuksin, tuomioistuin voi arvioida saatavan määrän. Arvioiminen voi tapahtua myös silloin, jos asiassa saatava näyttö olisi saatavissa asian laatuun nähden vain kohtuuttomilla kustannuksilla tai kohtuuttomalla vaivalla. (OK 17:2, 732/2015.) Säännöstä sovelletaan myös rikosperusteiseen vahingonkorvaukseen. Soveltamiseen ei vaikuta se, käsitelläänkö asia rikosasian yhteydessä adheesioperiaatteen mukaisesti vai ajetaanko vaatimusta erikseen.⁶⁵

Syyttäjän ajaessa asianomistajan vahingonkorvausvaatimusta oikeudenkäynnissä, syyttäjä ei vastaa vaateen menestymisestä. Syyttäjällä ei ole velvollisuutta ryhtyä oma-aloitteisesti esittämään

---

⁶³ Helenius & Linna 2021, s. 366; Virolainen & Vuorenperä 2021, s. 65; Jokela 2016, s. 167; Jokela 2018, s. 308; Lappalainen 1986, s. 75; Linna 2019, s. 79. Siviiliprosessin säännösten mukaisesti tuomioistuimelle esitetty vaatimus määrittelee sen mahdollisuudet käsitellä asiaa, koska tuomioistuin ei voi tutkia, eikä tuomita enempää vahingonkorvausta kuin asianomistaja on vaatinut. Jos esitetty vahingonkorvausvaatimus myönnetään perusteeltaan ja määrältään, tuomioistuin on sidottu tähän myöntämiseen ja asia on ratkaistava myöntämisen mukaisesti kuten Rantaeskola (2022, s. 197–199) toteaa.

Riita-asioissa kanteen myöntäminen koskee kantajan vaatimusten hyväksymistä. Tunnustaminen koskee puolestaan kanneperusteena olevien tosiseikkojen ilmoittamista oikeaksi huomauttaa Linna (2019, s. 79).

⁶⁴ Linna 2019, s. 75. Todiste tarkoittaa tosiasiaa, joka pyritään todistuskeinon avulla näyttämään toteen tuomioistuimessa. Käytettävissä olevat todistuskeinot ovat henkilötodistelu, asiakirja- tai esinetodistelu, asianomistajan kuuleminen todistelutarkoituksessa, asiantuntijan kuuleminen ja katselmus. Aihetodisteet itsessään eivät osoita suoraan oikeustosisekkua, mutta muiden todisteiden kanssa ne joko lisäävät tai vähentävät todistusseikkojen näyttöarvoa toteaa Linna (2019, s. 74–75).

⁶⁵ Linna 2019, s. 78.

vaateen tueksi muuta kuin asianomistajan ilmoittamaa todistelua, mutta syyttäjällä on kuitenkin oikeus esittää muutakin kuin asianomistajan ilmoittamaa näyttöä. Vaikka asianomistaja vastaa itse vahingonkorvausvaatimuksensa selvittämisen todistelun hankkimisesta ja esittämisestä, syyttäjällä on velvollisuus vaatia syytetyn velvoittamista korvaamaan nämä todistelusta syntyneet kustannukset asianomistajalle.⁶⁶

Dispositiivisissa riita-asioissa kysymys todistustaakasta ja näyttökysymyksestä aktualisoituu vain, jos vastapuoli kiistää ne konkreettiset oikeustositteet, joihin asianosainen on vedonnut vaatimuksensa tueksi. Uskottavan näytön näyttövaatimus tarkoittaa myös rikosperusteisissa korvausvaatimuksissa alennetun näyttövaatimuksen soveltamista. Uskottavan näytön saatavuudesta on kysymys esimerkiksi kivun, säryn ja pysyvän haitan arvioimisesta.⁶⁷ Dispositiivisen riita-asian vetoamista ei koske todistustositteet. Tuomioistuin saa vapaan todistusteorian mukaisesti harkita esitettyä näyttöä. Näytön tulee kuitenkin liittyä esitettyihin vaatimuksiin ja vedottuihin seikkoihin.⁶⁸

Koska dispositiivisessa riita-asiassa tuomioistuin on sidottu asianosaisen vaatimukseen, eikä se väitämistaakan vuoksi saa perustaa tuomiotaan sellaiseen seikkaan, johon asianomistaja ei ole vedonnut, kannattaa asianomistajan vedota rikosasian oikeudenkäynnissä vahingonkorvausvaatimuksensa tueksi myös sellaisiin seikkoihin, joihin syyttäjä ei ole syyteasian yhteydessä rangaistusvaatimuksensa tueksi vedonnut.

Poliisin on myös kannustettava asianomistajaa käymään lääkärissä esimerkiksi sellaisen pahoinpitelyrikoksen jälkeen, jossa asianomistaja on saanut fyysisiä vammoja tai hänen voidaan olettaa saavan tapauksesta psyykkisiä vammoja. Toimimalla näin, poliisilla on mahdollisuus saada esitutkinnassa selvitettyä asianomistajan vahingonkorvausvaatimuksensa tueksi oikeudenkäynnissä tarvittava uskottava näyttö, esimerkiksi tilaamalla asianomistajaa koskeva lääkärintuoto.

2.5 Asianomistajan pyyntö syyttäjän velvollisuudesta ajaa asianomistajan vaatimuksia

Rikosasioissa sovelletaan virallisperiaatetta, jolloin oikeussuojaa annetaan yksityisen henkilön tahdosta riippumatta. Tämän vuoksi syyttäjän syyteoikeus on asianomistajan tahdosta riippumaton. Syyttäjän syyteoikeudelle poikkeuksen luovat asianomistajarikokset. Syyttäjän virkavelvollisuus ajaa asianomistajan vahingonkorvausvaatimusta on puolestaan riippuvainen tietyin reunaehdoin asianomistajan pyynnöstä.⁶⁹ Syyttäjän on vireille panemansa syyteasian yhteydessä ajettava asi-

---

⁶⁶ VKS:2006:3, kohta 6.

⁶⁷ Rautio & Frände 2020, s. 34–36.

⁶⁸ Helenius & Linna 2021, s. 21.

⁶⁹ Rantaeskola 2022, s. 165,169.

anomistajan pyynnöstä rikokseen perustuvaa asianomistajan vahingonkorvausvaatimusta (säännöksessä yksityisoikeudellista) rikosasian vastaajaa vastaan, jos sen ajaminen voi tapahtua ilman olennaista haittaa, eikä vaatimus ole ilmeisen perusteeton (ROL 3:9.1, 455/2011).

Rikokseen perustuvalla vahingonkorvausvaatimuksella tulee olla kiinteä yhteys rikokseen. Tämä tarkoittaa sitä, että vaatimuksen tulee perustua niihin oikeustositseikkoihin, joihin syyttäjä vetoaa syyteensä tueksi. Syyttäjän ei tarvitse esittää sellaista todistelua vahingonkorvausvaatimusten tueksi, jota hän ei tarvitse rikosasiaa ajaessaan. Syyttäjällä on kuitenkin mahdollisuus vedota aiheutuneeseen vahinkoon esimerkiksi kuittia esittämällä sellaisissakin rikoksissa, joissa tunnusmerkistön täyttyminen itsessään ei edellytä vahingon aiheutumista. Syyttäjän velvollisuus ajaa asianomistajan vahingonkorvausvaatimusta koskee myös asianomistajan kuolin- tai konkurssipesää. Jos vahingonkorvausvaatimuksen esittämisen oikeus on siirtynyt asianomistajalta vakuutusyhtiölle, koskee syyttäjän velvollisuus vaatimusten ajamiseen myös niitä.⁷⁰ Tällöin esitutkinnassa on selvitetävä asianomistajalta siirtyvä vaatimus. Tehty selvitys liitetään esitutkintapöytäkirjaan. Syyttäjän virkavelvollisuuden piiriin ei kuitenkaan kuulu perintätoimistolle siirtyneen vaatimuksen ajaminen.⁷¹ Asianomistajan pyyntö syyttäjälle ajaa tämän vahingonkorvausvaatimustaan oikeudenkäynnissä voidaan kirjata kuulustelukertomukseen esimerkiksi: *”Pyydän syyttäjää ajamaan korvausvaatimustani oikeudenkäynnissä.”*

Asianomistajalta vakuutusyhtiölle siirtyneen vahingonkorvausvaatimuksen seurauksena vaatimuksen esittänyt vakuutusyhtiö kuullaan esitutkinnassa tarvittaessa muu-asemassa. Yleensä riittää, että vakuutusyhtiöiden vahingonkorvausvaatimukset liitetään esitutkintapöytäkirjan liitteeksi. Vakuutusyhtiön on kuitenkin pyydettävä syyttäjää ajamaan oikeudenkäynnissä takautumisoikeutensa perustuvaa korvausvaatimusta kirjaamalla pyyntö esitutkintapöytäkirjaan esimerkiksi: *”Pyydämme virallista syyttäjää ajamaan vireille laittamansa syyteasian yhteydessä asianomistajalta yhtiöllemme siirtyneen, rikokseen perustuvan korvausvaatimuksen, syyttäjän tässä asiassa vastaajaa vastaan esittämän syytteen mukaisesti.”*⁷²

Jos henkirikoksen seurauksena esimerkiksi vuokra-asunnon tapetit vereentyvät, asunnon omistaja voi esittää rikosasian yhteydessä vahingonkorvausvaatimuksensa asunnon tapettien vaihtamisesta aiheutuneista kustannuksista, vaikka asunnon omistava taho ei ole asiassa suoraan asianomistajan asemassa. Tällöin kysymyksessä on rikokseen välittömästi liittyvästä vaatimuksesta, jolloin syyttäjän velvollisuus edellyttäneen vaatimuksen esittämistä oikeudenkäynnissä. Syyttäjä voi vedota

---

⁷⁰ HE 82/1995 vp, s. 58; VKS:2006:3, kohta 3. LaVM (9/1997 vp, s. 17) mukaan tarkoituksena on helpottaa rikoksen uhrin asemaa ja yksinkertaistaa oikeudenkäyntiä silloin, kun asianomistajan vaatimukset ovat selkeitä. Syyttäjän ei tulisi vedota syytteen tueksi laajemmin oikeustositseikkoihin vain sen vuoksi, että asianomistajan korvausintressit tulisivat huomioitua paremmin Kettula (2006, s. 57) huomauttaa.

⁷¹ Fredman ym. 2020, s. 312; VKS:2006:3, kohta 3.

⁷² Poliisihallitus 2016, s. 11.

oikeudenkäynnissä rikoksesta aiheutuneeseen vahinkoon, vaikka henkirikokseen itsessään ei kuulu vahingon aiheuttaminen omaisuudelle.

2.6 Syyttäjän kieltäytymisen perusteet olla ajamatta asianomistajan vaatimuksia

Jos vahingonkorvausvaatimusten (säännöksessä yksityisoikeudellisten) ajamisesta aiheutuu syyttäjälle olennaista haittaa ja vaatimus on ilmeisen perusteeton, syyttäjä voi kieltäytyä ottamasta asiaa ajettavakseen. Tällöin asiasta on ilmoitettava tiedoksiannolla asianomistajalle hyvissä ajoin postitse saantitodistusta vastaan tai haastemiehen välityksellä (ROL 3:9.1, 455/2011).

Olennainen haitta on lain perustelujen mukaan olemassa esimerkiksi silloin, jos vahingonkorvausvaatimuksen ratkaiseminen edellyttää sellaista selvittelyä, että syyteasian ratkaiseminen viivästyy selvittelyn vuoksi. Esimerkiksi henkilövahinkojen selvittäminen vie aikaa ja ne saadaan selvitettyä usein vasta jonkun ajan kuluttua rikoksen tekemisen jälkeen, jolloin asianomistajan vaatimuksen peruste tai määrä eivät ole vielä välttämättä selvillä syyteasiaa vireillepantaessa. Tilanteissa, joissa vahingonkorvausvaatimusten ajaminen lisäaineiston hankkimisen ja esittämisen vuoksi veisi syyttäjältä kohtuuttoman paljon voimavaroja, on kyseessä säädöksen tarkoittama olennainen haitta. Jos vahingonkorvausvaatimusten oikeusperustan ollessa epäselvä vielä syyteharkintavaiheen jälkeenkin ja tämän vuoksi uhkana olisi koko syyteasian käsittelyn viivästyminen, on olemassa peruste syyttäjälle kieltäytyä vaatimusten ajamisesta. Olennaisena haittana ei voida pitää pelkästään huomattavaa euromääräistä vahingonkorvausvaatimusta.⁷³

Syyttäjän ja asianomistajan etujen ollessa keskenään ristiriidassa, on olennainen haitta olemassa vahingonkorvausvaatimusten ajamiselle. Syyttäjän puolueettomuuden vaarantuessa syyttäjä voi jättää asianomistajien vahingonkorvausvaatimukset ajamatta. Esimerkiksi tilanteissa, jossa useat liikenne-rikosten tai pahoinpitelyrikosten asianomistajat kohdistavat vahingonkorvausvaatimuksiaan toisiinsa, syntyy ristiriita asianomistajien ja syyttäjän välille. Myös odotettavissa oleva väärää ilmiäntoa koskeva väite estää syyttäjää ajamasta asianomistajan vaatimuksia. Olennaisen haitan arvioiminen perustuu vertailuun, millaista aineistoa vaaditaan, jotta syyte voidaan hyväksyä, ja millaista aineistoa vaaditaan, että vahingonkorvausvaatimukset tulisivat hyväksytyiksi. Jos asianomistajan vahingonkorvausvaatimuksen ajaminen syyteasian yhteydessä edellyttää lisäaineiston hankkimista ja esittämistä, voidaan yleisesti katsoa asiasta aiheutuvan syyttäjälle olennaista haittaa. Asian ratkaiseminen vaatii kuitenkin aina tapauskohtaista harkintaa.⁷⁴

---

⁷³ HE 82/1995 vp, s. 58; VKS:2006:3, kohta 3; Helenius & Linna 2021, s. 372.

⁷⁴ HE 82/1995 vp, s. 58; VKS:2006:3, kohta 3; Helenius & Linna 2021, s. 372. Fredmanin ym. (2020, s. 368) mukaan vahingonkorvausvaatimusten selvittämiseksi ei myöskään esitutkinnassa voida ryhtyä laajoihin selvityksiin, eikä esitutkinnan valmistumista ole syytä viivyttää asianomistajan vaatimusten selvittämiseksi.

Syyttäjä ei voi yleensä ajaa liikennevahingoissa ilmeneviä korvauskysymyksiä, koska liikennevakuutuslain 80 §:n (469/2016) perusteella vaatimus voidaan käsitellä vain tilanteissa, joissa vakuutusyhtiö kieltäytyy maksamasta korvausta. Tällöin vakuutusyhtiö toimittaa asianomistajalle kieltäytymistodistuksen, minkä tämä toimittaa oikeudenkäyntiin. Vakuutusyhtiö taas kutsutaan oikeudenkäyntiin kuultavaksi. Tällöin asianomistajan vahingonkorvausvaatimuksen ajamisesta voidaan katsoa aiheutuvan syyttäjälle olennaista haittaa.⁷⁵

Olennainen haitta liittyy syyttäjän objektiivisuuteen ja asianomistajien yhdenvertaisuuteen. Olennaisen haitan -määritelmä on liukuva käsite, mikä voi vaihdella suurestikin syyttäjistä riippuen. Asianomistajan vahingonkorvausvaatimuksen ajamiseen liittyvää olennaista haittaa voitaisiin todetusti edistää jo rikoksen esitutkintavaiheessa kiinnittämällä enemmän huomiota vahingonkorvausvaatimukseen, ei pelkästään asianomistajan arvioon syntyneistä vahingoista.⁷⁶

Korvausperusteiden ollessa epäselvät vielä syyteasiaa vireillepantaessa, ei syyttäjällä ole velvollisuutta ajaa asianomistajan korvausvaatimusta oikeudenkäynnissä. Tällainen olennainen haitta korvausvaatimuksen esteenä voi johtua siitä, että korvausvaatimus on yksilöity puutteellisesti, esitutkintapöytäkirjaan ei ole liitetty korvausvaatimuksen tueksi tarvittavaa kirjallista näyttöä tai esitutkinta-aineistossa itsessään ei ole riittävästi näyttöä rikoksella aiheutetuista vahingoista.⁷⁷ Vaikka asianomistajalla on päävastuu korvausvaatimuksen perusteen ja määrän esittämisestä, ei esitutkinnan valmistumista tulisi jättää poliisissa yksinomaan asianomistajan oman aktiivisuuden vaaraan.⁷⁸ Asiassa on kuitenkin syytä muistaa, että poliisilla on velvollisuus selvittää asiassa asianomistajalle syntynyt vahinko ja asianomistajan vahingonkorvausvaatimukset (ETL 1:2.1,3).

Asianomistajan korvausvaatimukseen liittyvät puutteet esitutkinnassa on mahdollista korjata kirjamalla asianomistajan kuulustelukertomukseen rikoksella aiheutetut vahingot ja hankkimalla näyttöä syntyneistä vahingoista. Joko asianomistajan kuulustelukertomukseen tai muuhun asiakirjaan tulee merkitä, minkä suuruista korvausta asianomistaja epäilyltä vaatii. Vahinkojen perusteiden osalta kuulustelukertomukseen on hyvä kirjata määräaika, mihin mennessä asianomistajan tulee toimittaa perusteltu korvausvaatimuksensa poliisille. Lisäksi asianomistajan olisi hyvä saada dokumentoitu asiakirja itselleen, mihin päivämäärään mennessä korvausvaatimukset tulee toimittaa esitutkintaviranomaiselle. Siksi asianomistajan korvausvaatimuksia koskevassa lomakkeessa on maininta päivämäärästä asiakirjan toimittamisesta takaisin poliisille. Selvitystä asianomistajan korvausvaatimusten perusteeksi ovat esimerkiksi anastetun omaisuuden arvo, kuittikopiot lääkeostoista, laskelma siivouskuluista tai esineen korjausarvio. Nämä vaatimukset tulee liittää esitutkintapöytäkirjan

---

⁷⁵ Fredman ym. 2020, s. 313.

⁷⁶ Kaartometsä 2016, s. 68–69.

⁷⁷ Länsi-Suomen syyttäjäalueen asianomistajakirje.

⁷⁸ Poliisin on selvittävä asianomistajan vahingonkorvausvaatimus esitutkinnassa, jos tämä on pyytänyt syyttäjää ajamaan vaatimustaan oikeudenkäynnissä (ETL 1:2).

liitteiksi. Ellei asianomistaja ole toimittanut poliisille määräaikaan mennessä perusteltua korvausvaatimustaan, asia voidaan lähettää syyttäjälle syyteharkintaan.

Jos asianomistaja ei ole toimittanut perusteltua korvausvaatimustaan määräaikaan mennessä, on mielestäni asianmukaista ottaa asianomistajaan vielä yhteyttä ja muistuttaa tätä määräajan umpeutumisesta. Tarvittaessa asianomistajalle voidaan antaa lisää aikaa korvausvaatimuksensa toimittamiselle. Esitutinnan valmistumista ei ole kuitenkaan tarpeen viivyttää, jos asianomistaja on muistutuksista huolimatta passiivinen ja jättää toimittamatta poliisille korvausvaatimuksensa perustelut muistutuksesta huolimatta. Tämä on mielestäni perusteltua etenkin henkeen- ja terveyteen kohdistuneiden rikosten uhrien kohdalla, koska rikoksen uhriksi joutuminen voi olla hyvinkin traumaattinen kokemus. Uhriksi joutuneen toimintakyky voi olla heikentynyt, minkä vuoksi esimerkiksi päivämäärien muistaminen voi olla vaikeaa. Korvausvaatimuksen palauttamisesta muistuttaminen on mielestäni myös uhridirektiivin (2012/29/EU) tarkoituksen mukainen.

Ilmeisen perusteeton korvausvaatimus on silloin, kun syyttäjä pitää selvänä, että tuomioistuimien tulee hyväksymään vaatimusta, koska vahingon syntymisen tai sen määrän tueksi ei ole esitettävissä riittävää näyttöä. Tällöin vaatimukselle ei löydy oikeudenkäyntiaineistosta järjellistä tukea tai vaatimus on aivan liian suuri. Asianomistajan vaatimus voi olla juridisesti perusteeton, jos tapahtumafaktoihin perustuen asianomistajalla ei ole lain mukaan oikeutta vaadittuun korvaukseen.⁷⁹

Ilmeisen perusteettomasta vaatimuksesta on kysymys esimerkiksi silloin, jos asianomistaja on esittänyt esitutkinnassa korvausvaatimuksen kärsimyksestä tapauksessa, jossa korvattavuuden edellytyksenä ei ole säännöksen mukaista kärsimystä aiheuttavaa tekoa. Myös asianomistajan korvausvaatimuksen määrän ollessa huomattavasti suurempi kuin henkilövahinkoasian neuvottelukunnan (HEVA)⁸⁰ suositusten mukainen määrä, on kysymyksessä ilmeisen perusteeton vaatimus. Ylisuuret korvausvaatimukset tulevat usein kiistetyiksi vastaajan puolelta määrällisesti. Tällaisessa tilanteessa korvausvaatimuksen määrään liittyvä todistelu voi aiheuttaa turhaan oikeudenkäynnin pitkitymistä ja lisäkustannuksia kaikille rikosprosessin osallisille.

Ilmeisen perusteettomana vaatimuksena pidetään myös vaatimusta, jossa asianomistaja vaatii tekijää korvaamaan rikosasiassa vahinkoseuraamuksen, joka ei ole syntynyt kyseisen rikoksen kautta. Uhridirektiivi (2012/29/EU) velvoittaa esitutkintaviranomaisia kertomaan asianomistajalle, miten ja millä edellytyksin hän voi saada korvauksia rikosasiassa. Tämän mukaisesti poliisin tulisi jo ri-

---

⁷⁹ HE 82/1995 vp, s. 58; VKS:2006:3, kohta 3; Lappalainen & Hupli 2021, s. 588. Jos asianomistaja esittää esimerkiksi vahingonkorvausvaatimuksen esineen tahallisuudesta aiheutuneen mielipahan tai perusteettoman vaatimuksen arvonlisäveron osuuden korvaamisesta on VKS:2006:3 (kohta 3) mukaan kyseessä ilmeisen perusteeton vaatimus.

⁸⁰ Henkilövahinkoasiain neuvottelukunnan suosituksia vahingonkorvauslain 5 luvun säännösten nojalla kuvusta ja särystä sekä muusta tilapäisestä haitasta, pysyvästä haitasta sekä kärsimyksestä suoritettavien korvausten määristä 2020.

koksen esitutkintavaiheessa kertoa epätietoiselle asianomistajalle erilaisista vahingonkorvausperusteista, jotta rikosprosessissa voitaisiin välttyä ilmeisen perusteettomilta vahingonkorvausvaatimuksilta.

Kaartometsän tutkimuksessa tuodaan aiheellisesti ilmi, millainen korvausperusteiden selvitysvelvollisuus esitutkintaviranomaisilla voidaan katsoa olevan olleen asianomistajaa kohtaan tilanteissa, joissa asianomistaja vaatii korvausta kärsimyksestä rikoksesta, josta kärsimyskorvausta ei voida lain mukaan tuomita. Tällöinhän syyttäjä voi jättää asianomistajan vahingonkorvausvaatimuksen ajamatta sen ollessa ilmeisen perusteeton. Tutkimuksessa todetaan myös esitutkintaviranomaisen informaatiovelvollisuudesta jo etukäteen esitutkinnan aikana siitä, että syyttäjä voi jättää oikeudenkäynnissä asianomistajan vahingonkorvausvaatimuksen ajamatta esimerkiksi vahingon luonteen vuoksi pahoinpitelyrikoksissa.⁸¹ *Kaartometsän* havainnot ovat samansuuntaisia *Kettulan* huomioiden kanssa tilanteissa, joissa syyttäjä ei ota oikeudenkäynnissä ajaakseen asianomistajan vahingonkorvausvaatimusta esimerkiksi pahoinpitelyrikostapauksissa.⁸² Näihin näkemyksiin on helppo yhtyä.

Esitutkintaviranomaisen ilmoittamisvelvollisuuden piiriin kuuluu siis myös sen mahdollisuuden kertominen, että syyttäjä ei otakaan asianomistajan vahingonkorvausvaatimusta ajaakseen oikeudenkäynnissä eri syistä. Näin voi olla edellä selostettujen tilanteiden lisäksi esimerkiksi silloin, kun asianomistajan henkilökohtainen läsnäolo on välttämätöntä oikeudenkäynnissä, jolloin hänen on saatava sinne henkilökohtaisesti. Tällöin syyttäjä ei yleensä ota ajaakseen asianomistajan vahingonkorvausvaatimusta, vaikka asianomistaja olisi esitutkinnassa pyytänyt syyttäjää ajamaan vahingonkorvausvaatimustaan oikeudenkäynnissä.

---

⁸¹ Kaartometsä 2016, s.70, 72.

⁸² Kettula 2006, s. 215–218.

3 VAHINGONKORVAUSVASTUUN SYNTYMISEEN VAIKUTTAVAT KESKEISET TEKIJÄT

3.1 Vahingonkorvausvastuun määrittely

Vahingonkorvausoikeuden perimmäisenä kysymyksenä on se, kuinka vahingosta aiheutuvat haitalliset seuraukset ohjataan vahingonkorvausvastuun avulla vahingonkärsijän sijaan vahingonaiheuttajalle. *Reparatiivisen hyvitysvaikutuksen* tulisi johtaa vahingonkärsineen hyvitykseen, mutta hyvitysvaikutus voi perustua myös vahingonaiheuttajan ja vahingonkärsijän väliseen sopimukseen. Vahingonkorvausoikeuden peruslähtökohtana on kuitenkin se, että jokainen kantaa kärsimänsä vahingon haitalliset seurauksensa itse, ellei oikeus korvauksen saamiseen toiselta perustu johonkin erityiseen oikeusperusteeseen.⁸³

Vahinko voidaan määritellä ulkoisen seikan aiheuttamana odottamattomana muutoksena, jota on pidettävä vahingonkärsijän kannalta epäedullisena. Vahingonkorvausoikeudessa vahinko määritellään yleensä erotuksena kahden tapahtumakulun välillä. Vahinko hahmottuu erotuksena odotetun, eli hypoteettisen, tapahtumakulun ja todellisen tapahtumakulun välillä. Odottamattomuuden kriteeriä arvioidaan yleensä vahingonkärsijän kannalta. Epäedullisuutta arvioidaan osittain yleisen elämäkatsomuksen perusteella, jolloin vahingonkärsijän omat arvotukset voi tulla sivutetuiksi. Vahingonkärsineen on yleensä näytettävä vahingonaiheuttajan toimineen tuottamuksellisesti eli vahingonaiheuttaja on vastuussa aiheuttamastaan vahingosta.⁸⁴

Vertailemalla tapahtumienkulkuja saadaan esille tapahtumassa syntyneet reaali vahingot. Reaalivahingoilla tarkoitetaan tapahtuneita muutoksia esimerkiksi henkilön terveydentilassa tai esineen kunnossa. Taloudellisesti arvostetut vahingot saadaan selville muuntamalla reaali vahinko rahamääräiseksi. Rahamäärä selvitetään esimerkiksi huomioimalla tapahtumasta aiheutuneet kustannukset, arvioimalla taloudellisen menetyksen suuruutta tai arvottamalla vahingonkärsijän kärsimys rahassa. Varsinainen reaali vahinko jää korvauksen laskemisen yhteydessä taustaseikaksi, koska huomio kohdennetaan reaali vahingon edustamaan taloudelliseen arvoon. Tapahtumienkulkujen erotuksen avulla voidaan huomioida myös vahingonkärsijälle vahinkotapahtumasta koituneet säästöt ja muut edut. Rikastumiskiellosta johtuen tällaiset seikat tulevat huomioiduiksi korvausvastuuta supistavina seikkoina.⁸⁵

---

⁸³ Ståhlberg & Karhu 2020, s. 8–11; Hemmo 2005, s. 10.

⁸⁴ Ståhlberg & Karhu 2020, s. 8–11. Vahingonkärsijän on mahdollista saada korvausta hänelle aiheutuneista vahingoista myös esimerkiksi sosiaali- ja vahinkovakuutuksesta Virtanen (2011, s. 147) toteaa.

⁸⁵ Hemmo 2005, s. 144, 146.

3.2 Täyden korvauksen periaate vahingonkorvauksen perustana

Vahingonaiheuttajan on pääsäännön mukaan korvattava koko aiheuttamansa vahinko. Vahingonkorvausoikeudessa asiasta puhutaan *täyden korvauksen periaatteena*. Esimerkiksi vakavat henkilövahingot eivät kuitenkaan aina ole ennallistettavissa tai edes taloudellisesti kompensoitavissa. Henkilövahingosta aiheutuva epäedullinen muutos merkitsee myös tosiasiallisesti eri henkilöille erisuuruisia menetyksiä. Vahingonkorvausta ei pidetä rangaistusluontoisena, koska vahingonaiheuttajan korvattavaksi voi tulla ainoastaan hänen aiheuttamansa vahinko.⁸⁶

Rikastumiskielto rajaa vahingonkorvausvelvollisuuden ylikompensoinnin, koska korvauksen suuruus ei saa johtaa siihen, että vahingonkärsijä pääsee hyötymään vahinkotapahtumasta.⁸⁷ Rikastumiskielto tunnetaan myös käsitteellä eduntasoitus. Eduntasoituksena huomioidaan vahingonkorvausta vähentävinä seikkoina vahingonkärsijän samaa hyöty, jonka tämä on saanut vahinkotapahtumasta tai sen jälkeisistä toimenpiteistä. Vahinkotapahtuman jälkeiset ennallistamistoimenpiteet, jotka on tehty vahinkoa edeltävän laatutason ylittävällä tavalla tai vahingonkärsijän muualta saamat korvaukset ovat yleisimmät syyt eduntasoituksen käyttämiselle. Henkilövahinkojen osalta muualta saadut korvaukset rajoittavat vahingonaiheuttajan vahingonkorvausvelvollisuuden koskemaan vain omavastuusuutta.⁸⁸

Henkilövahinkoasiain neuvottelukunnan suositusten (HEVA) tarkoituksena on ollut yhtenäistää aineettomien vahinkojen ja kärsimyksen korvauskäytäntöjä. Aineettomien vahinkojen arvottaminen on haasteellista vahinkojen ollessa vahingonkärsijän kannalta hyvin subjektiivisesti koettuja. HEVA on määritellyt aineettomien vahinkojen korvausmääriä vahingon tosiasiallisen laadun perusteella.⁸⁹ Liikenne- ja potilasvahinkolautakunta julkaisee vuosittain liikennevakuutuksen korvausohjeet. Ohjeiden avulla pyritään yhtenäistämään liikennevahingoista johtuvien vahinkojen korvauskäytäntöä.⁹⁰ Näissä korvausohjeissa käydään läpi eri korvauksiin liittyviä perusteita ja korvausmääriin vaikuttavia seikkoja. Vaikka etenkin HEVA:n suositukset ovat kohdistettu tuomioistuimille korvausharkinnan perusteiksi, ne eivät sido riippumattomia tuomioistuimia. Tuomioistuimet perustavat ratkaisunsa korvausharkintansa kunkin tapauksen erityispiirteet huomioiden. Korkein oikeus on ottanut tähän kantaa ratkaisussaan *KKO 2009:82 (Ään.)* Tapauksessa oli kysymys tapon yrityksellä aiheutetun kärsimyksen määrän arvioimisesta.

HEVA:n suositusten ja liikennevakuutuslautakunnan korvausohjeiden avulla asianomistajan on mahdollista määrittää konkreettisesti henkilövahinkonsa korvauksen määrää. Nämä ohjeet auttavat asianomistajia muuntamaan heille syntyneitä vahinkoja euroiksi.⁹¹ Poliisilla on esitutkinnan aikana

---

⁸⁶ Karttunen & Laasanen & Sippel & Uitto & Valtonen 2015, s. 386; Ståhlberg & Karhu 2020, s. 336.

⁸⁷ Hemmo 2005, s. 144, 204.

⁸⁸ Hemmo 2005, s. 204.

⁸⁹ Henkilövahinkoasiain neuvottelukunnan suositukset 2020, s. xiii.

⁹⁰ Liikenne- ja potilasvahinkolautakunta 2022, s. 3.

⁹¹ Ks. Kainulainen & Saarikkomäki 2014, s. 63.

velvollisuus kertoa asianomistajalle aineettomien vahinkojen kohdalla, eli kipu ja särky, tilapäinen haitta, pysyvä haitta ja kärsimys, että hänen tulee tutustua itse Henkilövahinkoasiain neuvottelukunnan ja liikennevakuutuslautakunnan korvausohjeiden suosituksiin korvausten määrästä. Poliisin asia ei ole ehdottaa asianomistajalle korvausten määriä, eikä muutoinkaan ottaa niihin kantaa.

3.3 Syy-yhteys vahingonkorvausvelvollisuuden edellytyksenä

Rikoslaisissa tai muussa lainsäädännössä rangaistaviksi säädettyistä teoista seuraa lähes poikkeuksetta vahingonkorvausvelvollisuus, jos lain vastaisesta teosta on syntynyt korvattavaa vahinkoa. Vahingon korvausvastuun edellytyksenä on kuitenkin aina jonkinlainen yhteys tapahtuneen vahingon ja sen aiheuttajaksi väitetyn toiminnan tai laiminlyönnin välillä⁹². Korvausvastuun yleisiin edellytyksiin kuuluu teon tai toiminnan ja vahingon välisen syy-yhteyden, eli kausaliteetin, vaatimus. Juridisen syy-yhteyden lähtökohtiin on pitkään kuulunut luonnontieteellisen ja oikeudellisen kausaliteetin suhde, jossa juridinen arviointi perustuu luonnontieteelliselle perustalle. Tämän seurauksena esimerkiksi kemiallisen altistuksen ja sairauden välisen syy-yhteyden ottaminen oikeudellisen päätöksenteon pohjaksi vaatii aiheuttamissuhteen pitämistä lääketieteellisesti selvitettyinä tai ainakin riittävän todennäköisenä.⁹³

Syy-yhteyden korvausvastuun syntymisen edellytyksenä ei kuitenkaan vaadita täysin ehdotonta kausaliteettia, vaan syy-yhteys voi olla myös riittävä.⁹⁴ Tämän vuoksi poliisin tulisi aina pyytää esimerkiksi lääkärissä käyneen pahoinpitelyrikoksen uhriksi joutuneen lääkärinlausuntoa liitettäväksi esitutkintapöytäkirjaan, jotta tapauksen faktinen fyysinen tai psyykinen vamma tulisi selvitettyksi vahingon kärsineen näyttötaakan vaatimusten mukaisesti. Syy-yhteyden vaatimusta voidaan selvittää pahoinpitelyrikoksessa myös esimerkiksi vammavalokuvilla ja kuulustelukertomuksilla.

Todistelun laatuun syy-yhteyden osalta on otettu kantaa korkeimman oikeuden ratkaisussa *KKO 2005:99*. Perustelujen mukaan korvausta vaativan on näytettävä toteen korvauksensa edellytykset, joihin tapauksessa kuului syy-yhteys vakuutustapahtuman ja vahinkoseurauksen välillä. Lääketieteellinen näyttö on syy-yhteyden arvioinnissa avainasemassa, vaikka viimekädessä syy-yhteydskysymys on luonteeltaan oikeudellinen. Oikeudellisessa harkinnassa huomioidaan lääketieteellisen sel-

---

⁹² Virtanen 2011, s. 335.

⁹³ Hemmo 2005, s. 109. Ks. syy-yhteydestä Saarnilehto & Annola & Hemmo & Karhu & Kartio & Tammi-Salmi & Tolonen & Tuomisto & Viljanen 2012, s. 565–587. Vahingonkorvaus oikeudellisessa syy-yhteyden selvittämistä koskevassa oikeudellisessa ajattelussa on paljon samaa rikosoikeudellisen ajattelun kanssa, vaikka rikosoikeudessa etsitäänkin syy-yhteyttä tunnusmerkistön mukaisen teon ja siitä seuraavan rangaistuksen määräämisen välillä toteavat Ståhlberg & Karhu (2020, s. 384).

⁹⁴ Virtanen 2011, s. 338.

vityksen ohella myös ne seikat, joiden perusteella on mahdollista päätellä syy-yhteyden olemassa-olo tai sen puuttuminen. Jos asiassa käy ilmi, että vahinkoseurauksen on aiheuttanut muu vakuutustapahtumasta riippumaton seikka, ei vaatimus voi menestyä.⁹⁵

Syy-yhteyden avulla pyritään sekä tunnistamaan että todentamaan oikeudellisesti merkittävät syyt korvausvastuun edellytykselle.⁹⁶ Syy-yhteys määritellään usein siten, että vahingon aiheuttaminen merkitsee tapahtumakulkujen muuttamista. Näin määriteltynä ilman kyseessä olevaa tekoa olisi toteutunut jokin toinen tapahtumainkulku, mikä ei olisi sisältänyt tarkasteltavana olevaa vahinkoa.⁹⁷ Arviointi tehdään siis hypoteettisen tapahtumakulun pohjalta. Jos vahinkoa ei olisi syntynyt tapahtuman poistamisen jälkeen tapahtumaketjusta, on tapahtuma ollut vahingon välttämätön edellytys. Tätä väitettä kutsutaan opiksi välttämättömästä syystä (*conditio sine qua non*).⁹⁸

Vertailua tapahtumaketjujen välillä voidaan tehdä niin tekojen kuin laiminlyöntienkin osalta. Tekoa tarkasteltaessa on kysymys siitä, miten tietty teko on muuttanut tapahtumien kulkua. Jos vahinkoa ei olisi sattunut ilman tekoa, teon voidaan katsoa olevan syy-yhteydessä vahinkoon. Syy-yhteyden arvioiminen on hankalampaa laiminlyöntien osalta, koska ensin tulee mietittäväksi, mitä henkilö olisi voinut tehdä tai mitä hänen olisi pitänyt tehdä kyseisessä tilanteessa. Tämän jälkeen on vielä pohdittava, olisiko henkilön toiminta muuttanut havaittua tapahtumankulkua sillä tavoin, että vahinkoa ei olisi sattunut.⁹⁹ Syy-yhteyden aiheuttaminen voi tapahtua passiivisesti, jos henkilöllä olisi ollut velvollisuus ryhtyä tiettyyn toimenpiteeseen, mutta hän ei ole niin menetellyt. Tällöin teosta pidättäytyminen on syy siihen, että henkilön toimimattomuuden seurauksena toteutuu toinen tapahtumainkulku kuin mikä olisi seurannut, jos toimija olisi ryhtynyt häntä edellyttävään toimenpiteeseen. Tällaisessa tilanteessa toimija ei täytä häneen kohdistuvaa käyttäytymisodotusta, joka pitää sisällään tietyn muutoksen aikaansaamisen.¹⁰⁰

3.4 Yleinen tuottamusvastuu vahingonkorvausoikeudessa

Vahingonaiheuttajan korvausvastuu syntyy sille, joka tahallisesti tai tuottamuksesta aiheuttaa toiselle vahingon. Tällöin vahingonaiheuttaja on velvollinen korvaamaan aiheuttamansa vahingon, ellei asiasta vahingonkorvauslain mukaan muuta johdu (VahL 2:1, 412/1974). Tuottamusperiaatteen mukainen vahingonaiheuttajan vastuun syntyminen edellyttää tuottamusta käsitteen laajassa merkityksessä. Näin ollen tuottamus kattaa sekä tahallisuuden että huolimattomuuden.¹⁰¹ Vaikka

---

⁹⁵ KKO 2005:99, kohdat 2-3. Tapauksessa oli kysymys liikennevahingon syy-yhteydestä työkyvyttömyyteen. Myös esim. KKO 2005:103, kohta 23.

⁹⁶ Ståhlberg & Karhu 2020, s. 385.

⁹⁷ Hemmo 2005, s. 110.

⁹⁸ Hemmo 2005, s. 112; Virtanen 2011, s. 336.

⁹⁹ Virtanen 2011, s. 337.

¹⁰⁰ Hemmo 2005, s. 110.

¹⁰¹ Karttunen ym. 2015, s. 385.

vahingonkorvauksellisen rikosvastuun voidaan katsoa perustuvan rangaistavaksi säädettyyn tekkoon tai laiminlyöntiin, ei korvausvastuun syntyminen edellytä tekijän tuomitsemista rangaistukseen.¹⁰²

Kun vahingonaiheuttajan toiminnan tarkoituksena on ollut vahingon aiheuttaminen, on kysymyksessä tahallisuus. Tahto vahingon aiheuttamisesta liittyy yleensä rikoksiin kuten pahoinpitelyyn tai tuhopolttoon.¹⁰³ Tahallisuus ja tuottamus rinnastetaan vahingonkorvausoikeudessa toisiinsa siten, että törkeä huolimattomuus ja törkeä varomattomuus aiheuttavat saman lopputuloksen kuin tahallisuus. Tahallisuus ei kuitenkaan tarkoita sitä, että tiettyyn seuraukseen tähtäävän tekijän tulisi täysin oikein mieltää kuinka seuraus syntyy. Vaikka itse tapahtumakulku poikkeaisi joiltain osin siitä, mitä tekijä on suunnitellut, teko voi silti olla tahallinen. Teko voi olla tahallinen, vaikka seurauksen syntyminen olisi sattumanvaraista kohteessa, jota tekijä ei ole nimenomaan valinnut.¹⁰⁴

Useissa rikosasioissa tulevat kysymykseen myös vahingonkorvausvaatimukset. Esimerkiksi rikoslain (39/1889, RL) rikoksiin kuten pahoinpitely (RL 21:5, 578/1995), vahingonteko (RL 35:1, 769/1990) ja petos (RL 36:1, 769/1990) kuuluvat vahingon aiheuttaminen välttämättömänä osana rikosten tunnusmerkistöä. Tällöin rikosten tunnusmerkistöjä koskevaa sääntelyä sovellettaessa täyttyy vahinko kuvata sattuneeksi. Näin ollen rikostunnusmerkistön toteutuessa vahingonkorvaukselle on olemassa rikosperuste.¹⁰⁵

Rikosoikeuden ja vahingonkorvausoikeuden säännösten poikkeavaisuudet näkyvät tahallisuuden ja tuottamuksen välisillä eroilla sekä näiden käyttäytymismuodoille annettavissa erilaissa oikeusvaikutuksissa. Ellei tahallisuutta tai tuottamusta voida todeta, on kysymyksessä syyllisyyden kannalta tapaturmainen vahingon sattuminen.¹⁰⁶

Vahingon aiheuttaja voidaan tuomita korvauksiin, jos tahallisella rikoksella on aiheutettu vahinkoa (VahL 2:1). Rikosoikeudellinen syyllisyys edellyttää tuottamuksellisissa rikoksissa enemmän kuin vahingonkorvausoikeudellinen syyllisyys, vaikka muuten rikosoikeudellista tahallisuutta arvioidaan lähtökohtaisesti samalla tavoin kuin vahingonkorvausoikeudessa. Jos syntynyt vahinko johtuu rangaistavasta teosta, toteutuu samalla vahingonkorvauslain mukainen vaatimus vahingon aiheuttamisesta joko tahallisesti tai tuottamuksellisesti. Vaikka rikos olisi rangaistavaa vain tahallisena mutta ei tuottamuksellisena, täyttyvät korvausvastuun edellytykset.¹⁰⁷ Syyllisyysasteiden erottelu voi olla merkityksellistä esimerkiksi korvauksen sovittelutilanteissa.

---

¹⁰² Ståhlberg & Karhu 2020, s. 82. Tämä syy-yhteyden vaatimus ilmenee myös vahingonkorvauslaista (VahL 2:1.1).

¹⁰³ Virtanen 2011, s. 138.

¹⁰⁴ Ståhlberg & Karhu 2020, s. 90, 92.

¹⁰⁵ Ståhlberg & Karhu 2020, s. 91, 126.

¹⁰⁶ Ståhlberg & Karhu 2020, s. 91.

¹⁰⁷ Ståhlberg & Karhu 2020, s. 128–129.

Vahingonkorvausoikeudellinen tuottamus voi olla huolimaton tai varomatonta menettelyä. Tällöin teolla tai laiminlyönnillä aiheutetaan tietty vahinko.¹⁰⁸ Tuottamusarviointia tarkastellaan objektiivisen mittapuun mukaan. Tästä syystä vahingon aiheuttaja ei yleensä voi torjua tuottamusväitettään vetoamalla yksilöllisiin puutteisiinsa, jotka heikentävät hänen kykyään huolelliseen toimintaan.¹⁰⁹ Jos tekijää ei voida pitää rikosoikeuden subjektiivisen arviointiperusteen mukaan syyllisenä, mutta tekijän osoitetaan kuitenkin laiminlyöneen sen objektiivisen mittapuun mukaisen huolellisuuden, jota hän asemassaan olisi ollut velvollinen noudattamaan, täyttyvät vahingonkorvausoikeudellisen vastuun edellytykset.¹¹⁰ Tietyissä tilanteissa vaadittava huolellisuus vaihtelee, minkä vuoksi huolellisuuden määrittäminen edellyttää aina vallitsevien olosuhteiden kokonaisarviointia.¹¹¹

Tuottamuksen arvioimisen perusteena voidaan käyttää esimerkiksi muuhun lainsäädäntöön, erilaisiin turvallisuusohjeisiin ja yrityksen sisäisiin määräyksiin kirjattuja toimintavaatimuksia. Tapahtunut voidaan yleisesti pitää tuottamuksellisena, jos kirjattuja toimintavaatimuksia ja velvoittavia määräyksiä on jätetty noudattamatta ja laiminlyöntiin on liittynyt vahinkoriski. Jos esimerkiksi liikennesääntöjä tai koneiden käyttöä koskevia turvallisuusmääräyksiä rikotaan, on tuottamus normaalisti käsillä kyseisissä tilanteissa.¹¹²

Vahingonkorvausoikeus jaotellaan perinteisesti *sopimusvastuuseen* ja *sopimuksenukkoiseen* vastuuseen. Jotta vastuun jaottelulla olisi merkitystä sopimusvastuun muotoihin, vaikuttavat myös vastuuperusteet vastuun syntymiseen ja sisältöön.¹¹³

Vahingon syynä on *sopimuksenukkoisessa* vastuussa yleensä tahallinen tai tuottamuksellinen teko tai muu käyttäytymisnormia rikkova tapahtuma. Tällöin vahingonkärsijä on tyypillisesti ulkopuolinen vahingonaiheuttajaansa nähden. Päävahingolajeina sopimuksenukkoisessa vastuussa ovat henkilö- ja esinevahingot. Vahingonkärsineen kannalta epäedullinen muutos voidaan hyvittää lähinnä vahingon korvaamisella rahana vahingonmäärää vastaavalla summalla. Sopimuksenukkoisessa vastuussa vahingonkärsijän on esitettävä näyttöä myös tuottamuksesta ja huolimattomuudesta, paitsi

---

¹⁰⁸ Karttunen ym. 2015, s. 385.

¹⁰⁹ Hemmo 2005, s. 33. Alaikäisten, mielisairaiden, vajaamielisten ja sieluntoiminnaltaan häiriintyneiden vahingonkorvausvelvollisuuden tuottamusarviointi on kuitenkin lievempää. Tämä ilmenee vahingonkorvauslain 2:2-3:n osoittamalla tavalla arvioitaessa vahingonkorvauksen sovittelua.

¹¹⁰ Ståhlberg & Karhu 2020, s. 128–129.

¹¹¹ Karttunen ym. 2015, s. 385.

¹¹² Hemmo 2013, s. 75.

¹¹³ Ståhlberg & Karhu 2020, s. 47–48. *Sopimusvastuussa* vahingonaiheuttaja ja vahingonkärsijä eivät ole sopimuksensa vuoksi ulkopuolisia toisiinsa nähden. Kun henkilö sitoutuu sopimukseen, hän ottaa vastuulleen sellaisetkin veloitteet, joista hän ei olisi vastuussa ilman sopimusta, jolloin tuottamusvastuu ilmenee sopimussuhteesta johtuvien veloitteiden rikkomisena. Henkilön loukatessa sopimuksella luotua käyttäytymisnormia, tulee sopimusvastuu kyseeseen. Sopimussuhteessa syntyneet vahingot ovat yleensä vain taloudellisia varallisuusvahinkoja. Vahingot syntyvät usein sopimuksen laiminlyönnin vuoksi tai suorituksen myöhästymisen tai virheellisyyden vuoksi, jolloin vahingonkärsijän varallisuusasema muodostuu huonommaksi kuin se olisi ollut, jos sopimus olisi täytetty oikein toteavat Ståhlberg & Karhu (2020, s. 48–49.) Tätä vahingonkorvausoikeuden osa-aluetta ei ole tarpeellista käsitellä tämän opinnäytetyön yhteydessä tarkemmin.

jos kysymys on ankaran vastuun tilanteesta. Korostuneen huolellisuusvelvollisuuden alueella tapahtunut vahinko voi jossain määrin tehdä poikkeuksen näyttötaakan esittämiseen.¹¹⁴ Rikoksella aiheutetut vahingot kuuluvat sopimuksenulkoisen vastuun piiriin.

Sopimuksenulkoisen vastuun arvioimisen tilanteissa ei ole merkitystä sillä, jos vahingonkärsijä on riskille altistuessaan pitänyt vahingonaiheuttajaa normaalia kyvykkäämpänä tämän antamien tietojen tai muun käyttäytymisen vuoksi. Kuitenkin jos vahingonkärsijä on myötävaikuttanut vahinkoon itse, voidaan vahingonkorvausta kohtuuden mukaan sovitella (VahL 6:1).¹¹⁵ Näin ollen rikosperusteisen vahingonkorvausvelvollisuuden arvioinnissa ei vahingonkärsijän vahingoksi voitane lukea esimerkiksi pahoinpitelyn korvausvaatimuksia arvioitaessa sitä, että uhri on yrittäessään ryhtyä tapeluun tiennyt vastapuolen olevan taitava vapaaottelija.

3.5 Vahingonaiheuttajan vastuu aiheuttamastaan vahingosta

Vahingon korvaamiseen sovelletaan vahingonkorvauslakia. Tämä laki ei kuitenkaan koske sopimukseen perustuvaa tai muussa laissa säädettyä korvausvastuuta, ellei vahingonkorvauslaissa tai muussa laissa toisin säädetä (VahL 1:1). Vahingonkorvauslaki toimii yleislakina, minkä vuoksi se on toissijainen muissa laissa säädettyihin korvausnormeihin nähden. Näin ollen väistymisperiaatteen mukaisesti vahingonkorvauslain säädökset ovat toissijaisia tilanteessa, jossa muualla laissa on säädetty korvausvastuusta. Muun lain ensisijainen soveltaminen ei kuitenkaan sulje kokonaan pois vahingonkorvauslain soveltamista. Jos tilanteessa sovelletaan vahingonkorvauslakia ja muuta lakia, arvioidaan korvausvelvollisuutta molempien lakien osalta erikseen.¹¹⁶

Liikennevakuutuslain (460/2016) 34 §:n 1 momentin mukaan korvaukseen ei ole oikeutta kivusta ja särystä sekä muusta tilapäisestä haitasta, jos henkilövahinko on vähäinen. Esimerkiksi tällaisessa tilanteessa vahingonkärsijä voi kuitenkin hakea korvausta erikseen kivusta, särystä ja muuta tilapäisestä haitasta vahingonkorvauslain perusteella suoraan vahingon aiheuttajalta.¹¹⁷

Korvausvastuuta selvitettäessä tulee huomioida korvausvastuun peruste ja korvauskelpoinen vahinko. Selvitettäessä teon korvauskelpoisen vahingon syntymistä, ei tuottamuksellinenkin menettely johda vahingonkorvausvelvollisuuteen, jos menettely ei aiheuta kenellekään vahinkoa tai va-

---

¹¹⁴ Ståhlberg & Karhu 2020, s. 48–50; Hemmo 2005, s. 3. Sopimuksenulkoisesta vastuusta käytetään myös termiä *deliktiperusteinen korvausvastuu* toteaa Hemmo (2013, s. 72, 74). Myös termi *ulkokontrahdillinen vastuu* tarkoittaa sopimuksenulkoista vastuuta toteavat Ståhlberg & Karhu (2020, s. 47). Hemmon (2013, s. 72, 74) mukaan esimerkiksi tuotevastuulaki, potilovahinkolaki, ympäristövahinkolaki, ydinvastuulaki ja raideliikennevastuulaki sääntelevät sopimuksenulkoista vastuuta vahingonkorvauslain lisäksi. Kuitenkin erityislaki tarjoaa useimmiten vahingonkärsijälle tehokkaampaa suojaa kuin vahingonkorvauslaki silloin kun vahinkota-paus kuuluu jonkun vahingonkorvausoikeudellisen erityislain soveltamisalaan.

¹¹⁵ Hemmo 2005, s. 35–36.

¹¹⁶ Karttunen ym. 2015, s. 383.

¹¹⁷ Ståhlberg & Karhu (2020, s. 343, alaviite 19).

hinko on korvauskelvotonta. Vahingonkorvausharkinnassa huomioidaan se, onko menettely ylipääntään aiheuttanut vahingonkärsijälle ylimääräisiä kustannuksia, estänyt taloudellisen hyödyn saamista tai onko seurauksena mahdollisesti syntynyt aineeton vahinko. Korvausharkinnan peruskysymyksenä on se, onko epäedullinen seuraamus syy-yhteydessä väitettyyn aiheuttamistekijään. Ellei seuraamus ole syy-yhteydessä aiheuttamistekijään, seuraamus on todennäköisesti syntynyt jostakin muusta syystä. Jos syy-yhteysvaatimus täyttyy, asiassa on vielä selvitettävä, vaatiiko vahinkolajin korvauskelpoisuus joitakin lisäedellytyksiä tavallisen vastuuperusteen lisäksi. Tämä arviointi on tehtävä vahingonkorvauslaissa niin puhtaiden varallisuusvahinkojen kuin kärsimyksenkin osalta. Viimeisenä korvattavan vahingon määrittelyssä on huomioitava vastuun kaventamiseen vaikuttavia seikkoja kuten vahinkojen ennalta-arvaamattomuus, vahingonkärsijän myötävaikuttaminen vahingon syntymiseen tai kohtuusperusteella tapahtuva korvausvelvollisuuden sovittelu.¹¹⁸

3.6 Korvausvelvollisuuden sovittelu ja vahingonkorvausvastuun jakautuminen

Vahingonkorvausoikeuden tarkoittama korvausvelvollisuuden sovittelu tapahtuu tuomioistuimessa, mikä käy ilmi siitä, että vahingonkorvauslain kyseisessä säännöksessä käytetään sanaparia ” on tuomittava ” (VahL 2:1.2). Korvausvelvollisuus siis tuomitaan tietyn rahamäärän suuruiseksi sovittuna täyden korvauksen periaatteen vastaisesti. Rikosasian sovittelulla tarkoitetaan puolestaan vapaaehtoista sovittelua, jossa osapuolet voivat pyrkiä sopimaan esimerkiksi rikoksesta aiheutuneiden haittojen hyvittämisestä. Haitan hyvittäminen voi olla esimerkiksi anteeksipyyntö, rahallinen korvaus tai työsuoritus. Kysymyksessä on siis kaksi aivan erilaista sovittelua.

Vaikka vahingonkorvausoikeuden täyden korvauksen periaatteen mukaisesti vahingonaiheuttaja on korvausvelvollinen aiheuttamastaan vahingosta, voidaan vahingonkorvausta kuitenkin sovittaa tiettyjen asianhaarojen vallitessa. Yleisen tuottamuvastuun perusteella syntyneitä vahingonkorvausta voidaan sovittaa, jos korvausvelvollisuus muodostuu kohtuuttoman raskaaksi huomioiden vahingonaiheuttajan ja vahinkoa kärsineen varallisuusolot ja muut olosuhteet. Täysi korvaus on kuitenkin tuomittava, jos vahinko on aiheutettu tahallisesti, ellei erityisten syiden vallitessa harkita kohtuulliseksi korvausten alentamista. (VahL 2:1.2.) Harkittaessa korvausvelvollisuuden sovittamista otetaan huomioon korvausvelvollisen taloudellinen asema, vahingonkärsijän korvaustarve, olemassa olevat vakuutukset ja korvausvelvollisen tuottamuksen aste.¹¹⁹

---

¹¹⁸ Hemmo 2005, s. 10–11. Myös Ståhlberg & Karhu 2020, s. 10.

Vahingonkorvausoikeuden epävirallinen eurooppalainen yhteistyöryhmä on laatinut vuonna 2005 julkaistut eurooppalaiset vahingonkorvausperiaatteet (Principles on European Tort Law). Ryhmän tavoitteena on eurooppalaisen vahingonkorvausoikeuden vahvistaminen ja yhdenmukaistaminen esimerkiksi PETL-periaatteiden avulla, todetaan EGTL -sivustolla (The European Group on Tort Law). Vahingonkorvausperiaatteet ovat luettavissa sivustolta <http://www.egtl.org/>. Nämä eurooppalaiset vahingonkorvausperiaatteet ovat samansuuntaisia suomalaisen vahingonkorvausoikeuden kanssa. Tämän vuoksi näistä vahingonkorvausperiaatteista voi olla hyötyä myös kotimaisen lain soveltamiskysymyksissä huomauttaa Hemmo (2005, s. 18).

¹¹⁹ Korkeimman oikeuden ratkaisussa *KKO 2003:67* on ollut kysymys siitä, voitiinko tahallisella rikoksella aiheutettua vahinkoa sovittaa vahingonkorvauslain 6:1 nojalla vahingonkärsineen myötävaikutettua asiaan.

Jos vahingonkärsijä on myötävaikuttanut vahinkoon itse, voidaan vahingonkorvausta kohtuuden mukaan sovitella (VahL 6:1). Tällöin vahingonkärsijän käyttäytymisen moitittavuutta arvioidaan sen mukaan, millaista huolellisuutta ihmiseltä voidaan edellyttää pitääkseen itsensä suojassa.¹²⁰ Tällöin vahinkoa kärsineen tulee olla myötävaikuttanut tilanteessa syntyneeseen vahinkoon laiminlyömällä tilanteeseen kuuluva normaali varovaisuus vahingon välttämiseksi.¹²¹ Vahinkoa kärsineen omasta välinpitämättömyydestä tai huolimattomuudesta johtuva vahinko ei tule yleensä vahingonaiheuttajan korvattavaksi, koska jokaisen on osaltaan pyrittävä vähentämään tai välttämään vahinkoja.¹²² Ennen väkivaltarikosta tapahtunut vahingonkärsijän fyysinen ja voimakas provokaatio voidaan katsoa säännöksessä kuvatuksi myötävaikuttamiseksi, minkä perusteella vahingonkorvauksen sovittelu on mahdollista. Uhrin lievä fyysinen tai sanallinen provosointi ei yleensä aiheuta myötävaikutusnormin soveltamista.¹²³

Vahingonkorvauksen sovittelu vahingonkärsijän myötävaikutuksen seurauksena edellyttää myös sitä, että vahinkoa kärsineellä on ollut tilanteessa mahdollisuus toimia toisin kuin hän on toiminut. Toimimalla toisin vahingonkärsijä on ollut mahdollisuus välttää vahinkoseuraamuksen syntyminen tai ainakin vähentää vahingon vaaraa. Vahingonkärsineen myötävaikutuksen arvioinnissa vahinkoseuraamukseen tulee huomioitavaksi myös se, että asiassa toisin toimiminen ei saa aiheuttaa kohtuuttomia kustannuksia tai hankaluuksia olosuhteet huomioon ottaen.¹²⁴ Arvioitaessa myötävaikutavaa tuottamusta huomioidaan asiassa myötävaikuttavan teon ja vahinkoa aiheuttaneen teon laatu. Esimerkiksi sanallinen ärsyttäminen ei riitä vakavan henkilövahingon aiheuttamisen myötävaikutukseksi.¹²⁵

Mielisairaana, vajaamielisen tai sieluntoiminnaltaan häiriintyneen osalta kohtuullisen korvauksen kokonaisuutta tarkastellaan henkilön tilan, teon laadun, vahingon aiheuttajan ja vahingon kärsineen varallisuusolojen sekä muiden olosuhteiden kautta. Itseaiheutettu tilapäinen sieluntoiminnan häiriö ei ole yksin korvausvelvollisuutta vähentävä peruste. (VahL 2:3.)¹²⁶ Teon huolimattomuuden arvi-

---

Uhrille aiheutunut aivovamma oli ollut teon laatuun nähden vaikeasti ennalta arvattavissa, eikä uhrin oman käyttämisen voitu katsoa olevan sen laatuista, että hänellä olisi ollut aiheetta ennakoida teosta aiheutuneita vakavia seurauksia. Uhrin oma myötävaikutus tapahtumiin huomioitiin kuitenkin tekijän syyllisyyden astetta alentavana seikkana vahingonkorvauslain 2:1.2 erityisiä syitä arvioitaessa. Tapauksessa erityisten syiden edellytyksinä olivat lisäksi tekijä heikko taloudellinen asema ja terveydentila sekä hänen suuresta perhekoostaan johtuva elatusvelvollisuus.

¹²⁰ Karttunen ym. 2015, s. 395.

¹²¹ *KKO 2003:70*, perustelut otsikolla: A:n oma menettely.

¹²² Saarnilehto 2007, s. 179.

¹²³ Hahto 2004, s. 451, 453–454.

¹²⁴ *KKO 2015:95 (Ään.)*, perustelujen kohta 20. Tapauksessa oli kysymys siitä, että A oli toimiessaan kaupungin vesijohto- ja viemäriverkoston saneeraustyön tehneen maanrakennusurakoitsijan toimitusjohtajana ja työnohtajana, laiminlyönyt kadulle ja siihen rajoittuville tonteille tehtyjen kaivantojen suojaamisen. A oli jättänyt merkitsemättä asianmukaisesti kaivantojen aiheuttaman mahdollisen hengen tai terveyden vaaran. B oli pimeässä pudonnut kaivantoon, minkä seurauksena hänelle oli aiheutunut ruumiinvamma.

¹²⁵ Saarnilehto 2007, s. 182.

¹²⁶ Tilapäisellä sieluntoiminnan häiriöllä tarkoitetaan esimerkiksi päihtymystilaa toteavat Karttunen ym. (2015, s. 386).

oinnissa arvioidaan, mitä tekijän ikäiseltä tai samanlaisesta psyykkisestä häiriöstä kärsivältä voidaan edellyttää. Sekä alaikäisten että mieleltään häiriintyneiden vastuun lähtökohtana on kohtuullisen korvauksen määrääminen. Oikeuskäytännössä on kuitenkin vähintään 15-vuotta täyttäneelle ja tahallisella rikoksella aiheutetun vahingon tehneelle tuomittu usein täysi korvaus.¹²⁷ Lapsen aiheuttaman vahingon korvausvastuu voi kohdentua lapsen itsensä lisäksi myös hänen huoltajaansa tai muuhun lapsesta vastaavaan henkilöön. Lapsen valvontaan liittyvä laiminlyönti on yleisin huoltajan vastuun perustava seikka.¹²⁸

Tilanteessa, jossa vahingon aiheuttaneita henkilöitä on useita, vastaavat he yhteisvastuullisesti korvauksesta sekä omasta että toistensa puolesta. Kuitenkin henkilö, jota ei ole tuomittu maksamaan täyttä korvausta, vastaa itse vain tuomitusta määrästä. (VahL 6:2.) Huomioitaessa korvausvastuullisten kesken määräytyvää korvausvastuuta, on kohtuullisuusharkinnassa huomioitava kunkin korvausvelvollisen viaksi jäävä syyllisyyden määrä, hänen vahinkotapahtuman johdosta ehkä saamansa etu ja muut asiaan vaikuttavat seikat (VahL 6:3.1). Kärsimyskorvauksen osalta usean henkilön syyllistyttyä esimerkiksi henkilön yksityiselämän loukkaamiseen yhtä aikaa tai tekojen yhdistyessä toisiinsa, lähtökohtana on, että kärsimyskorvaus tulee arvioitavaksi kunkin tekijän osalta tekokohtaisesti erikseen.¹²⁹ Vahingonkorvausvastuun jakautuessa usealle, vahinkoa kärsineellä on oikeus vaatia koko korvausmäärää keneltä korvausvelvolliselta tahansa.¹³⁰

3.7 Tuottamusvastuun poistavat seikat

Tahallisuuteen tai tuottamukseen perustuva vastuu ei tule kysymykseen, jos teon ei katsota osoittavan tekijässä moitittavaa syyllisyyttä erityisen perusteen olemassaolon vuoksi. Tällöin vahinkoon johtaneen teon ei katsota olevan oikeudenvastainen.¹³¹ Rikosoikeuden ja vahingonkorvausoikeuden osalta anteeksiantoperusteet eroavat toisistaan siinä, että teon rikosoikeudellisesti anteeksiannettava luonne ei poista vahingonkorvausoikeuden tarkoittamaa tuottamuksellisuutta eikä vahingonkäräjien korvaustarvetta.¹³²

Tuottamusvastuun poistavia seikkoja ovat hätävarjelu, pakkotila, loukatun suostumus ja erehdys.¹³³ Tekoa ei pidetä tuottamuksellisena, eikä vahingonkorvausvelvollisuutta synny, jos *hätävarjeluteko* aiheuttaa hyökkäykseen ryhtyneelle vahinkoa. Jos hätävarjelutilanteessa hyökkäyksen torjumiseksi

---

¹²⁷ Hemmo 2013, s. 75.

¹²⁸ Karttunen ym. 2015, s. 386.

¹²⁹ Ståhlberg & Karhu 2020, s. 353. Näin myös *KKO 2019:101* perustelujen kohdassa 22.

¹³⁰ Karttunen ym. 2015, s. 386. Korvausvastuun ollessa solidaarista, korvausta maksaneella on oikeus saada muilta korvausvelvollisilta regressioikeuden perusteella se, mitä hän on muiden puolesta maksanut toteavat Karttunen ym. (2015, s. 387). Korvausvelvollisten takautumisoikeuden kysymyksiin ei ole kuitenkaan tarpeen syventyä tässä opinnäytetyössä tämän enempää.

¹³¹ Ståhlberg & Karhu 2020, s. 96.

¹³² Hahto 2004, s. 449.

¹³³ Myös virkavelvollisuuden katsotaan kuuluvan tuottamuksen poistaviin seikkoihin. Koska opinnäytetyösäni ei käsitellä julkisyhteisön vahingonkorvausvastuuta, ei asiaa ole tarkoituksenmukaista käsitellä työssäni enempää.

käytetyt keinot ovat olleet kohtuuttomia kokonaisuuteen nähden, tuottamukseen perustuva vastuu aktualisoituu. *Pakkotilassa* pelastustoimenpiteillä aiheutettujen vahinkojen vastuunarviointiin vaikuttaa yleensä teon tuottamusarvioinnin arvioiminen tavanomaista lievemmin. *Loukatun suostumuksen* ollessa tilanteessa käsillä, vahingonkärsijä voi menettää oikeutensa vaatia asiassa vahingonkorvausta myöhemmin, jos hän on etukäteen hyväksynyt vahingon aiheuttamisen. Loukatun suostumus estää korvausvastuun vain tilanteessa, jossa suostumus on ollut vapaaehtoinen, oikeaan tietoon perustuva, etukäteen annettu ja riittävän täsmällinen. Loukatun suostumuksen ulkopuolelle on kuitenkin suljettu vakava-asteisten henkilövahinkojen aiheuttaminen. *Oikeuserehdyksellä* tarkoitetaan tilannetta, jossa vahingonaiheuttaja vetoaa siihen, että hän on erehtynyt vallitsevasta oikeustilasta ja luullut menettelevänsä sallitulla tavalla. Erehdyksen ei ole kuitenkaan katsottu poistavan vahingonkorvausoikeuden tarkoittamaa tuottamusta.¹³⁴

---

¹³⁴ Hemmo 2005, s. 40–47; Ståhlberg & Karhu 2020, s. 96–102. Vahingonkorvausoikeuden mukainen tuottamus voi puuttua myös lasten kasvatustilanteissa ja toisen henkilön asioiden hoitamiseen liittyvissä tilanteissa, eli asianhuollossa, toteavat Ståhlberg & Karhu (2020, s. 103–104).

4 VAHINGONKORVAUSLAIN MUKAISET VAHINKOLAJIT

4.1 Yleistä vahinkolajeista

Vahingonkorvaus käsittää hyvityksen henkilö- ja esinevahingoista sekä tietyin edellytyksin kärsimyksestä. Kun vahinko on aiheutettu rangaistavaksi säädetyllä teolla, julkistaa valtaa käytettäessä tai tilanteissa, joissa tapauksessa on erittäin painavia syitä, vahingonkorvaus käsittää hyvityksen myös sellaisesta taloudellisesta vahingosta, joka ei ole yhteydessä henkilö- tai esinevahinkoon. (VahL 5:1, 509/2004.) Vahinko, joka ei ole yhteydessä henkilö- tai esinevahinkoon, viittaa oikeustieteessä käytettyyn termiin puhdas varallisuusvahinko.¹³⁵

Vahingonkorvausoikeuden perinteisellä vahinkolajien jaottelulla henkilö-, esine- ja puhtaisiin varallisuusvahinkoihin on korvausvelvollisuuden kannalta keskeinen merkitys, koska korvausjärjestelmissä joillekin korvauslajeille on asetettu esimerkiksi erityisiä edellytyksiä.¹³⁶ Vahingon epäedulliset muutokset ilmenevät eri tavoin. Henkilön kuollessa tai vammautuessa konkreettinen vahinkoilmiö on helposti havaittavissa, samoin siihen liittyvä taloudellinen menetys kuten hoitokustannukset ja ansion menetys.¹³⁷

Yksittäisistä kustannus- tai tappioeristä, jotka ovat vahinkotapahtuman seurausta, käytetään myös nimitystä korvausaihe. Henkilövahingosta aiheutuneita korvausaiheita ovat esimerkiksi hoitokustannukset, ansionmenetys ja elatuksen menetys. Varallisuusasemassa tapahtuneet negatiiviset muutokset ovat vaikeammin hahmotettavissa esimerkiksi tilanteessa, jossa kilpailija menettelee sopimattomasti elinkeinotoiminnassa. Tällaisen vahingon ilmentämiseen voidaan kuitenkin saada selvitystä yrityksen kirjanpitoaineistosta.¹³⁸

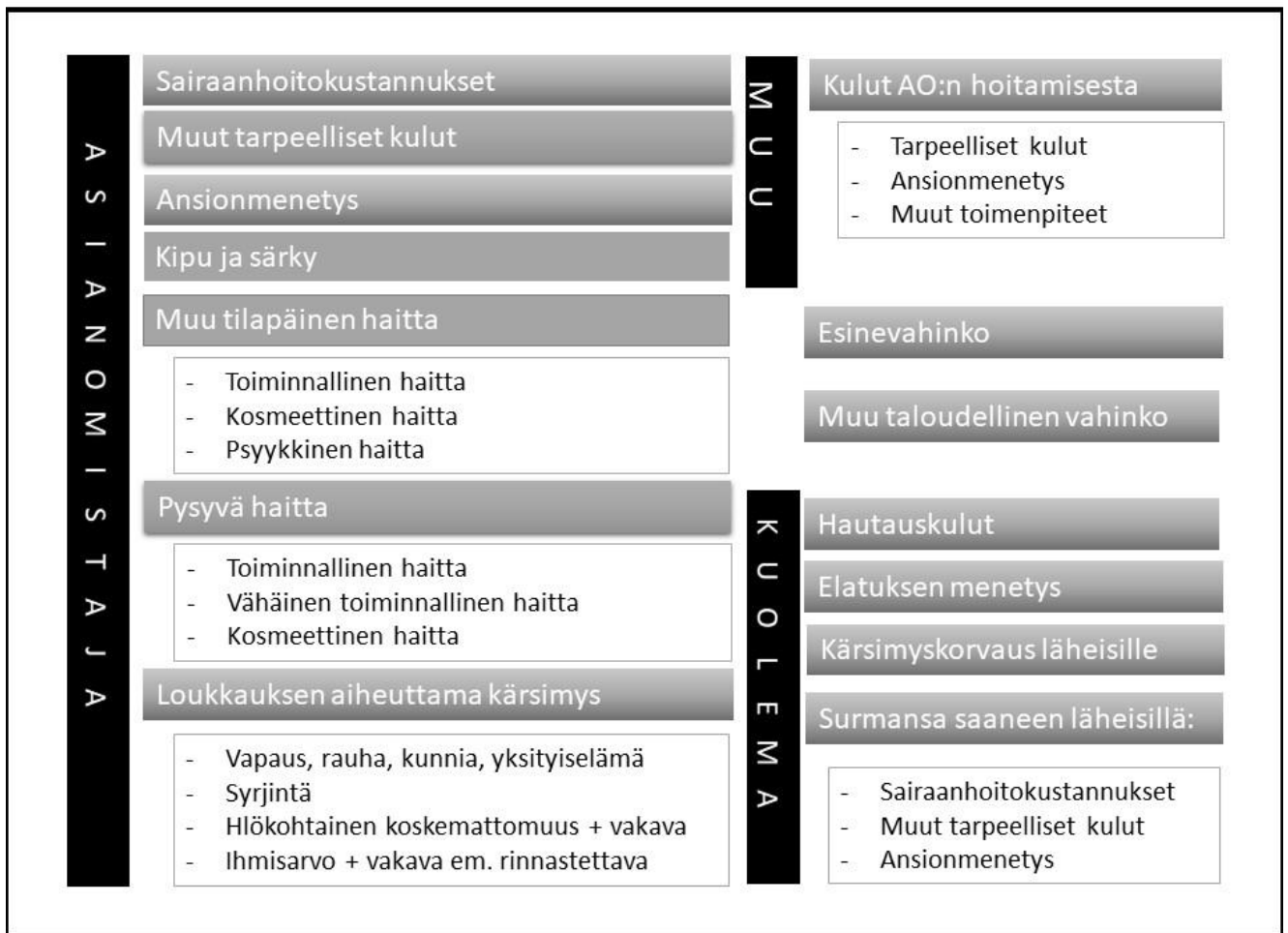
---

¹³⁵ Ståhlberg & Karhu 2020, s. 369.

¹³⁶ Ståhlberg & Karhu 2020, s. 333.

¹³⁷ Ståhlberg & Karhu 2020, s. 333.

¹³⁸ Ståhlberg & Karhu 2020, s. 10; Hemmo 2005, s. 149.

Kuvio 1. Vahingonkorvauslajit yhteenvetona (Rantaeskola 2022, 188).

Poliisin on rikosepäilyä esitutkintavaiheessa tärkeitä osana kulloisenkin vahinkolajin erityispiirteet. Esitutkintaa suorittavan on myös hyvä muistaa, että vahinkolajit eivät sulje toisiaan pois. Asianomistajalla on oikeus vaatia korvauksia, vaikka kaikista eri vahinkoryhmistä. Esimerkiksi jos kärsimystä aiheuttavasta teosta on aiheutunut vahingonkärsijälle myös kipua ja särkyä, tulevat ne erikseen korvattaviksi henkilövahingon korvaamista koskevien säännösten nojalla¹³⁹.

Vaikka esitutkinnassa on selvitettävä asianomistajan vahingonkorvausvaatimukset, ei asiassa voida ryhtyä laajoihin selvityksiin vaatimusten selvittämiseksi, eikä esitutkintaa ole tarpeen viivyttää asianomistajan vaatimusten selvittämiseksi.¹⁴⁰ Esimerkiksi pitkäaikaisista hoitotoimenpiteistä tai

¹³⁹ Ståhlberg & Karhu 2020, s. 350.

¹⁴⁰ Fredman ym. 2020, s. 368.

Psykiatrisista hoidoista johtuvat vaatimukset selviävät ja tarkentuvat vasta rikosprosessin myöhemmässä vaiheessa.¹⁴¹ Tämä ei tietenkään koske vahinkoja, joiden selvittäminen on rikoksen tunnusmerkistön toteutumisen kannalta merkityksellistä.¹⁴²

4.2 Henkilövahinkojen jaottelusta

Vahingonkorvauslaissa ei ole määritelty henkilövahinkoa. Peruslähtökohtana henkilövahingolla tarkoitetaan ihmisen terveydentilassa tapahtunutta epäedullista muutosta tai häiriötä, joka on lääketieteellisesti todettavissa.¹⁴³ Erilaisten lääketieteen kehittämien apulaitteiden kuten proteesien ja kuu-
lokojeiden vioittumiset ja särkymiset ovat vamman määrittelyssä ongelmallisia rajatilanteita, vaikka korkein oikeus on katsonut ratkaisussaan *KKO 1981 II 39*, että pahoinpitelijä oli velvollinen korvaamaan pahoinpitelyn uhrin rikkoutuneen yläleuan kokoproteesin. Kehoon kiinteästi liitetyn apuvälineen kuten esimerkiksi lonkkaproteesin vioittuminen on kuitenkin rinnastettu ruumiinvammaan tapaturmavakuutusosoikeudessa.¹⁴⁴

Henkilövahinkojen osalta vahingonkorvausoikeudessa on vakiintunut jaottelu suoranaisiin ja epäsuoriin henkilövahinkoihin, aineellisiin ja aineettomiin vahinkoihin sekä välittömiin ja välillisiin henkilövahinkoihin.¹⁴⁵ Näiden jaottelujen selostaminen lyhyesti on tarpeen, jotta henkilövahinkoja osataan käsitellä esitutkinnassa riittävän yksityiskohtaisesti.

Suoranaisilla henkilövahingoilla tarkoitetaan vahingon aiheuttamia kuluja, joita ovat sairaanhoitokustannukset ja muut tarpeelliset kulut (VahL 5:2, 509/2004). *Epäsuoralla henkilövahingolla* tarkoitetaan puolestaan ansion menettämistä.¹⁴⁶

Aineellisilla henkilövahingoilla tarkoitetaan sekä suoranaisia hoitokustannuksia että ansion menetyksiä. Näin ollen aineellisten vahinkojen arvo on mahdollista arvioida varallisuusarvona objektiivisen mittapuun avulla. Aineelliset vahingot vähentävät yleensä myös varallisuutta.¹⁴⁷

Aineettomat vahingot eivät vähennä varallisuutta. Aineettomassa vahingossa saattaa syntyä korvauskelpoista vahinkoa, vaikka henkilöön kohdistunut oikeudenloukkaus ei johdakaan ulkoiseen

---

¹⁴¹ Rantaeskola 2022, s. 196. Esimerkiksi rikoksen uhrin fyysiset ja psyykkiset oireet ovat vahimmillaan teon jälkeen. Kuitenkin traumaattisen kokemuksen käsittely saattaa juuttua prosessoinnin alkuvaiheessa. Jos uhrin oireet jatkuvat yli kuukauden, katsotaan kyseessä olevan post-traumaattinen stressihäiriö (PTSD). PTSD voi ilmetä myös viivästyneessä muodossa, jolloin uhrin oireilu voi alkaa vasta vuosienkin kuluttua tapahtuneesta. Tällöin diagnoosin tekeminen viivästyy toteavat Holm & Tolonen (2008, s. 492).

¹⁴² Fredman ym. 2020, s. 368.

¹⁴³ HE 167/2003 vp, s. 29; Ståhlberg & Karhu 2020, s. 336.

¹⁴⁴ Ståhlberg & Karhu 2020, s. 340.

¹⁴⁵ Ståhlberg & Karhu 2020, s. 337–338.

¹⁴⁶ Ståhlberg & Karhu 2020, s. 337–338.

¹⁴⁷ Ståhlberg & Karhu 2020, s. 337–338.

henkilövahinkoon. Aineettomilla vahingoilla tarkoitetaan kipua, särkyä, sekä muuta tilapäistä haittaa, pysyvää haittaa ja kärsimystä.¹⁴⁸

Välitön henkilövahinko tapahtuu sille, jonka terveydentilassa vahinkotapahtuma aiheuttaa muutoksen. *Välillisessä henkilövahingossa* vahinko tapahtuu toiselle muun henkilön vamman, sairauden tai kuoleman seurauksena. Välillisiä vahinkoja ovat esimerkiksi hautauskustannukset ja elatusta saaneen jääminen vaille tarpeellista elatusta.¹⁴⁹

Henkilövahingon kärsijällä on oikeus korvaukseen tarpeellisista sairaanhoitokustannuksista ja muista tarpeellisista kuluista, ansionmenetyksestä, kivusta ja särystä sekä muusta tilapäisestä haitasta ja pysyvästä haitasta (VahL 5:2). Henkilövahingon kärsineellä tarkoitetaan henkilöä, jolle henkilövahinko on aiheutunut välittömästi vahinkotapahtuman johdosta. Oikeuskäytännössä on kuitenkin katsottu, että myös sellaiset henkilövahingot, joiden syntymisen vahingonaiheuttaja on nimenomaisesti tarkoittanut, vaikka teko olisikin kohdistettu suoranaisesti muuhun kohteeseen, voi tulla korvattavaksi edellä mainittuna henkilövahinkona. Tällaisesta vahinkotapahtumasta on esimerkiksi kyse tilanteessa, jossa vamma tai kuolema aiheutetaan toiselle, jotta aiheuttamisteosta koituisi kärsimystä kolmannelle henkilölle, johon teko siten osaltaan välittömästi kohdistetaan. Myös tilanteissa, joissa psyykkisen vamman syntymiseen vaikuttavat vahinkotapahtumassa mukana olleeseen henkilöön itseensä kohdistunut uhka ja hänen läheisensä kuolema vahinkotapahtuman seurauksena, on henkilön katsottu olevan oikeutettu korvaukseen edellä mainittuna henkilövahinkona.¹⁵⁰

Terveydentilan häiriöt voivat olla fyysisiä tai psyykkisiä.¹⁵¹ Henkilövahinkoa arvioidaan lääketieteellisenä ilmiönä, jolloin sitä ei tarvitse aina pystyä näyttämään lääketieteellisesti toteen. Esimerkiksi kivun korvattavuuden perusteeksi on riittävää, että tietynlaisesta teosta lääketieteellisten kokemussääntöjen mukaan aiheutuu kipua. Yleisesti henkilövahinko on kuitenkin sidoksissa lääketieteelliseen tietämykseen ja lääketieteellisiin tutkimusmenetelmiin. Korvattaviin henkilövahinkoihin eivät kuulu ihmiselle normaalisti syntyvät epämiellyttävät tunnetilat kuten mielihäiriö, suru, pelko tai viha.¹⁵²

---

¹⁴⁸ Ståhlberg & Karhu 2020, s. 337–338.

¹⁴⁹ Ståhlberg & Karhu 2020, s. 337–338.

¹⁵⁰ HE 167/2003 vp, s. 29–30. Tapauksessa *KKO 1998:67 (Ään.)* korkein oikeus katsoi, että B:llä oli oikeus saada vahingonkorvausta kipuun ja särkyyn verrattavasta henkisestä kärsimyksestä tilanteessa, jossa A menetti vahvassa humalatilassa, tien kaarteessa, kovalla nopeudella kuljettamansa henkilöauton hallinnan sillä seurauksella, että auto suistui linja-autopysäkin levennykselle, jossa B ja hänen kaksi lastaan olivat. B ei saanut onnettomuudessa ruumiinvammoja, mutta lapset saivat törmäyksessä surmansa.

¹⁵¹ HE 167/2003 vp, s. 29.

¹⁵² HE 167/2003 vp, s. 29; Ståhlberg & Karhu 2020, s. 342. HE 167/2003 vp, s. 29, jossa ratkaisun tekemisen suhteesta liittyen terveyteen kohdistuvien haittojen korvattavuuteen todetaan, että viimekädessä ne perustuvat oikeudelliseen harkintaan henkilövahinkojen korvaamista koskevien säännösten pohjalta.

4.3 Henkilövahingot

4.3.1 Korvaus tarpeellisista sairaanhoitokuluista ja muista tarpeellisista kuluista

Henkilövahingon kärsineellä on oikeus korvaukseen tarpeellisista sairaanhoitokustannuksista ja muista tarpeellisista kuluista. Kustannusten korvattavuuden lähtökohtana on täyden korvauksen periaate eli vahinkoa kärsineelle tulisi määrätä korvausta se määrä, jolla hän pääsee samaan taloudelliseen asemaan, jossa hän olisi ilman vahinkotapahtumaa. Vahinkoa kärsineen on pyrittävä rajoittamaan itse korvattavan vahingon määrää. Näin ollen vahinkoa kärsinyt ei voi valita kuinka kallista hoitomuoto tahansa vahingon aiheuttajan kustannuksella.¹⁵³ Toisaalta vahingon kärsineen hoitamiseksi korvataan tarpeelliset kustannukset.

Korvausvelvollisuus kattaa lähtökohtaisesti vain julkisen terveydenhuollon palvelujen käyttämisestä perityt kustannukset, koska tarpeellinen sairaanhoito on normaalisti saatavissa julkisesta terveydenhuollosta. Jos vahinkoa kärsineen hoidon kannalta on perusteltua käyttää yksityisiä terveydenhuoltopalveluita esimerkiksi silloin kun vahingonkärsineen tarvitsemaa hoitoa ei ole lainkaan saatavissa julkisen terveydenhuollon piiristä tai hoitoon pääsemistä joutuisi odottamaan kohtuuttoman pitkän ajan, yksityisen terveydenhuolto palvelun käyttämisestä syntyvät lisäkustannukset tulevat korvattaviksi. Kohtuuttomuuskriteeriä koskeva harkinta tehdään lääketieteellisin perustein, jossa huomioidaan vamman laatu ja vaikeusaste. Lähtökohtaisesti vahingonkärsijä on oikeutettu sellaisen toimenpiteiden aiheuttamista kustannuksista, joilla hänen elämänlaatussa pyritään palauttamaan vahinkoa edeltäneelle tasolle.¹⁵⁴

Korvattavat kustannukset pitävät sisällään sairaalamaksut, ambulanssi- ja lääkekustannukset, fysioterapiakäyntien kulut sekä muut kuntoutuksesta aiheutuneet kustannukset. Henkilövahingon kärsineen tutkimisesta aiheutuvia korvattavia kuluja ovat vamman tai sairauden määrittämiseksi suoritettavien toimenpiteiden aiheuttamat kustannukset. Myös muita lääketieteelliseen tietämykseen perustuvia käsittelyjä ja hoitoja voidaan rinnastaa hoitoon, mutta niiden tulee olla yleisesti hyväksytyyn lääketieteelliseen käsityksen mukaisia.¹⁵⁵

Eduntasoitus vaikuttaa henkilövahingoissa siten, että sosiaalivakuutusjärjestelmästä tai vakuutuksista, kuten tapaturmavakuutuslain, liikennevahinkolain tai muun erityislain perusteella, saadut korvaukset supistavat vahingonkorvausvelvollisuutta vastaavalla määrällä. Jos vahingonkärsijä saa

---

¹⁵³ HE 167/2003 vp, s. 30.

¹⁵⁴ HE 167/2003 vp, s. 31–32.

¹⁵⁵ HE 167/2003 vp, s. 30; Rantaeskola 2022, s. 189. Lain esitöissä (HE 167/2003 vp, s. 30–31) todetaan, että hyväksytyjä hoitoon rinnastettavia toimenpiteitä ovat esimerkiksi kosmeettisen haitan vuoksi tehtävä plastiikkakirurginen toimenpide tai raskauden keskeytys. Vaihtoehtoiset hoitomuodot rajautuvat puolestaan korvausvelvollisuuden ulkopuolelle, ellei riittävää lääketieteellistä tutkimustietoa ole käytetyn hoitomuodon vaikuttavuudesta. Näin ollen Hemmon (2005, s. 167) mukaan esimerkiksi homeopatiaan, energia- ja kukkaterapiaan, jäsenkorjaukseen, naprapatiaan, kuhnekylypyihin, iirisdiagnostiikkaan ja muihin useisiin uskomushoitoihin perustuvat kustannukset eivät ole korvauskelpoisia.

maksamistaan sairaanhoito- ja lääkekustannuksista sairausvakuutuslain mukaista korvausta Kansaneläkelaitokselta tai muualta korvausjärjestelmästä, rajoittuu vahingonkorvausvelvollisuus koskemaan vain omavastuusootta.¹⁵⁶ Tämä ei tarkoita sitä, että rikoksen tekijä vapautuisi vahingonkorvausvelvollisuudestaan tai hänen velvollisuutensa korvausten maksajana supistuisi. Asianomistajan saadessa korvauksia rikoksesta aiheutuneista kustannuksista esimerkiksi vakuutusyhtiöltään, perii vakuutusyhtiö yleensä takautumisoikeutensa perusteella epäillyltä asianomistajalle maksamansa korvauksen. Sen sijaan asianomistajalle jää tässä tilanteessa vaadittavaksi vain omavastuusootta.

Muita henkilövahingosta johtuvia kuluja ovat esimerkiksi kuntoutuksesta, apuvälineiden hankkimisesta, asuntoon tehtävistä muutoksista tai säännöllisistä lääkärintarkastuksista johtuvat menot. Vahinkoa kärsineen on mahdollista saada korvausta myös ulkopuolisen kodinhoitoavun käyttämisestä aiheutuneista kustannuksista, jos niiden osoitetaan olevan henkilövahingosta aiheutuneita menoeriä.¹⁵⁷ Korvauskelpoisina kustannuksina ei pidetä menoja, jotka ovat syntyneet ennen vahinkotapahtumaa syntyneistä hankinnoista, jotka ovat vahingon jälkeen käyneet tarpeettomiksi esimerkiksi liikuntarajoitteen vuoksi.¹⁵⁸

4.3.2 Korvaus ansionmenetyksestä

Henkilövahingon kärsineen ansionmenetyksestä määrätään korvaus ottamalla lähtökohdaksi arvio ansiotulosta, jonka vahinkoa kärsinyt olisi ilman vahinkotapahtumaa saanut. Tästä vähennetään tulo, jonka vahingonkärsijä on vahinkotapahtumasta huolimatta pystynyt hankkimaan. Myös sellaiset tulot, jotka henkilö olisi voinut saada tai, jotka hänen arvioidaan tulevaisuudessa saavan, vähennetään arvioitaessa ansionmenetystä. Arvioon vaikuttavat henkilövahingon kärsineen vastaisuuden työkyky, koulutus, aikaisempi toiminta, mahdollisuus uudelleen kouluttautumiseen, ikä, asumisolosuhteet ja näihin verrattavissa olevat muut seikat. (VahL 5:2a, 509/2004.) Jos henkilövahingon johdosta pysyvästi työkykynsä menettänyt ei ole täyttänyt 18 vuotta vahingon tapahtuessa, ansiotulo arvioidaan ottamalla huomioon hänen henkilökohtaiset ominaisuutensa sekä koulutus- ja ammattisuunnitelmansa (VahL 5:2b, 509/2004).

Arvioitaessa ansionmenetystä huomioidaan myös vahingonkärsineen velvollisuus rajoittaa itselleen sattunutta vahinkoa. Jos vahingonkärsijä menettää työkykynsä nykyiseen ammattiinsa nähden, häneltä edellytetään mahdollisuuksien mukaan hakeutumista ja kouluttautumista sellaiseen työhön,

---

¹⁵⁶ Hemmo 2005, s. 166, 204.

¹⁵⁷ HE 167/2003 vp, s. 32–33; Hemmo 2005, s. 169.

¹⁵⁸ HE 167/2003 vp, s. 33.

johon hänen työkykynsä on riittävää. Uudelleen kouluttautumistapauksissa tulon menetyksestä tuomitaan korvausta vain siltä ajalta, joka uuden työn saamiseen ja sen mahdolliseen edellyttämään koulutukseen kuluu.¹⁵⁹

4.3.3 Korvaus kivusta ja särystä ja muusta tilapäisestä haitasta

Kivusta ja särystä ja muusta tilapäisestä haitasta korvausta määrättäessä otetaan huomioon erityisesti henkilövahingon laatu ja vaikeusaste, sen edellyttämän hoidon laatu ja kestoaika, sekä haitan kestoaika (VahL 5:2.1c, 509/2004). Kipu on äkillistä ja särky puolestaan jatkuvaa vamman aiheuttama epämiellyttävää tunnetta. Tilapäinen haitta haittaa vahingonkärsijää joko parantumiseen saakka tai siihen saakka, kunnes tilanne on vakiintunut siten, että pysyvä haitta on mahdollista määritellä.¹⁶⁰

Kipu voi olla seurausta esimerkiksi lyönnistä, luunapista tai tönäisemisen aiheuttamasta törmäyksestä, josta ei kuitenkaan seuraa näkyvää kudospuuriota. Kipua aiheuttava teko voi olla esimerkiksi lievä pahoinpitely (RL 21:7, 578/1995). Tällöin vahingon aiheuttaminen on osa rikoksen tunnusmerkistöä. Kivun osalta riittävä näyttö haitasta on lääketieteellinen kokemussääntöihin perustuva tieto siitä, että tietynlaisesta teosta aiheutuu kipua¹⁶¹.

Tilapäinen henkilövahinko kattaa kaikki fyysisen ja psyykkisen terveydentilan epäedulliset muutokset, jotka ovat lääketieteellisin keinoin todennettavissa.¹⁶² Terveydentilan epäedullinen muutos tarkoittaa kehon toiminnallista haittaa, mikä esiintyy kehon normaalia toimintaa haittaavana rakenteellisena muutoksena tai muuna toimintahäiriönä. Kosmeettinen haitta on havaittavissa kehon ulkomuodon kielteisenä muutoksena ja psyykkinen haitta ilmenee erilaisina mielenterveyden häiriönä.¹⁶³

Korvausmäärän arvioiminen kivun ja särryn sekä muun tilapäisen haitan kohdalla edellyttää sen selvittämistä, mitkä vammat tai sairaudet ovat aiheutuneet teon seurauksena ja mikä on niiden vaikeusaste. Tiedot tarvittavista hoidoista, kestosta ja siitä, kuinka kauan ja millä tavoin haitta on ilmennyt, tukevat vamman laadun ja sen vaikeusasteen arvioimisessa.¹⁶⁴

---

¹⁵⁹ Hemmo 2013, s. 79.

¹⁶⁰ Ståhlberg & Karhu 2020, s. 337–338.

¹⁶¹ Henkilövahinkoasian neuvottelukunnan suosituksia 2020, s. 48.

¹⁶² HE 167/2003 vp, s. 29; Rantaeskola 2022, s. 189–190.

¹⁶³ Henkilövahinkoasian neuvottelukunnan suosituksia 2020, s. 48.

¹⁶⁴ *KKO 2012:100*, kohta 9. Tapauksessa oli kysymys kivusta ja särystä sekä muusta tilapäisestä haitasta, pysyvästä kosmeettisesta haitasta sekä kärsimyksestä tuomittavien vahingonkorvausten määrien arvioinnista. A oli tuomittu tapon yrityksestä, koska oli lyönyt X:ää päähän kirveen teräosalla. X:lle oli aiheutunut kalionmurtuma, aivovamma sekä arpi kasvojen alueelle.

Henkilövahingon laatu, kuten haava tai luunmurtuma, tarkoittaa käytännössä vamman lääketieteellistä diagnoosia. Henkilövahingon laatu kertoo objektiivisesti sen, millaisena vamma tai sairaus ilmenee. Henkilövahingon vaikeusasteen arvioiminen tapahtuu lääketieteellisen tiedon perusteella. Vaikeusasteen arvioimisen kriteereinä käytetään henkilövahingon edellyttämän hoidon laatua, hoidon kestoa ja tilapäisen haitan kestoa.¹⁶⁵

Hoidon laadulla viitataan sellaisiin hoitotoimenpiteisiin, joita voidaan pitää lääketieteellisesti perusteltuina kyseisen henkilövahingon johdosta. Hoidon kestolla tarkoitetaan sitä ajanjaksoa, jolloin vahinkoa kärsinyt joutuu olemaan hoidettavana tai hoitamaan itseään esimerkiksi haavaa puhdistamalla tai kuntoutusharjoituksia tekemällä. Ajanjaksoa, jolloin vahingonkärsinyt voi havaita henkilövahingosta johtuvia epäedullisia muutokset terveydentilassaan, tarkastellaan tilapäisen haitan kestona. Haitan kesto ei ole samaa tarkoittava vamman paranemiseen kuluvan ajan kanssa. Vamman aiheuttama haitta häviää nimittäin usein ennen kuin vammaa voidaan pitää biologisesti tarkastellen parantuneena.¹⁶⁶

4.3.4 Korvaus tilapäisestä psyykkisestä haitasta

Järkytystila, masennus ja posttraumaattinen stressireaktio ovat esimerkkejä psyykkisen tilan häiriintymisenä korvattavista henkilövahingoista. Ongelmalliseksi psyykkisen tilan häiriintymisen tekevät todistamisvelvollisuuteen ja syy-yhteyteen liittyvät vaikeudet. Se, että psyykkisen tilan häiriintyminen katsotaan henkilövahingoksi, vaatii varsin korkean näyttökynnyksen. Psyykkisessä terveydentilassa ilmenevän henkilövahingon korvattavuuden edellytyksenä on vahingon toteennäyttämisen lääketieteellisin keinoin.¹⁶⁷

Tilapäinen psyykkisen haitan näyttämisessä tulee huomioida kaikki ne hoidot ja terapiat, joita psyykkisen terveydentilan johdosta on suoritettu. Asianomistajalla voi olla aikaisempia hoitokontakteja, liittyen esimerkiksi kuormittavaan psyykkiseen elämäntilanteeseensa, ennen häneen kohdistunutta rikosta. Tällöin asiassa tulee selvittää, millainen merkitys tapahtuneella rikoksella on ollut asianomistajalle ja olisiko ennen rikosta aloitettu hoito jatkunut samanlaisena tapahtuneesta rikoksesta riippumatta. Jos asianomistajalla on ollut psyykkisen puolen hoitokontakti jo ennen häneen kohdistunutta rikosta, on olennaista selvittää, millä tavoin hoidon ja lääkityksen tarve on teon jälkeen muuttunut. Lääketieteellisessä arviossa on myös otettava huomioon, onko asianomistajan diagnoosissa tapahtunut muutoksia, ja millainen on lääketieteellinen arvio siitä, miten asianomistajaan kohdistunut rikos on vaikuttanut hänen psyykkiseen terveyteensä. Lääketieteellisen näytön

---

¹⁶⁵ Henkilövahinkoasian neuvottelukunnan suosituksia 2020, s. 48–49.

¹⁶⁶ Henkilövahinkoasian neuvottelukunnan suosituksia 2020, s. 49.

¹⁶⁷ Ståhlberg & Karhu 2020, s. 343–344. Ks. Holm & Tolonen 2008, s. 485–508 ja Psykologiliitto 2018 ”Ohjeet psyykkisen haitan arvioimiseksi”.

perusteella voidaan muodostaa käsitys siitä, onko tilapäinen psyykinen haitta aiheutunut kokonaisuudessaan vai ainoastaan joiltakin osin tapahtuneesta rikoksesta johtuen.¹⁶⁸

Asian käsitteleminen voi aiheuttaa asianomistajalle lisäärsimystä tilanteissa, joissa rikos on loukannut syvästi hänen yksityiselämäänsä tai henkilökohtaista koskemattomuuttaan.¹⁶⁹ Tämän perusteella herää kysymys, pystyvätkö kaikki asianomistajat edes hakemaan korvauksia mahdollisesta tilapäisestä psyykkisestä haitasta tai haluavatko he ylipäättään tehdä niin. Tilapäinen psyykinen haitta on selvitettävä lääketieteellisin perustein. Tämä tarkoittaa asianomistajan kannalta sitä, että hänen tulee kertoa jo ennen rikosta olleesta elämäntilanteestaan, mahdollisesti psyykkisesti hyvinkin kuormittavasta, saadakseen mahdollisuuden korvauksen hakemiseen. Rikastumiskielto rajaa asianomistajan mahdollisuuden päästä hyötymään vahinkotapahtumasta. Samalla se mahdollistaa jopa kohtuuttoman vaatimuksen asianomistajalle kertoa kaikista hänen henkilökohtaisen elämänsä haasteista rikoksesta johtuvan tilapäisen psyykkisen haitan käsityksen muodostamiseksi.

Yleensä tilapäisen psyykkisen haitan arvioiminen kohdistuu etenkin seksuaalirikoksen uhreihin. En kuitenkaan näe psyykkisen haitan arvioimisessa eroa muihin henkeen ja terveyteen kohdistuneisiin rikoksiin. Myös muut kuin seksuaalirikokset voivat aiheuttaa uhrissaan vakavia mielenterveyden häiriöitä.

Lapsiin kohdistuneiden seksuaali- ja väkivaltarikosten kohdalla psyykkisen haitan arviosta voidaan pyytää lausunto lasten ja nuorten oikeuspsykiatrisesta tutkimusyksiköstä. Lausunnossa pyydetään ottamaan kantaa, millaista haittaa teko on aiheuttanut tai on omiaan aiheuttamaan lapselle. Pyyntö tulee mahdollisuuksien mukaan yhdistää samaan virka-apupyyntöön lapsen kuulustelusta. Jos lapsella on valmis hoitokontakti esimerkiksi lastenpsykiatrian tai nuorisopsykiatrian puolelle, voidaan lausuntoa pyytää tältä hoitavalta taholta.¹⁷⁰

Lasten ja nuorten oikeuspsykiatrisissa tutkimusyksiköissä tehdään *teoreettisen yleislausunnon arviointia* tekotavan yleisistä vaikutuksista tutkitun tieteellisen tiedon pohjalta ja asiantuntijalausuntoja yksittäisen teon vaikutuksista yksittäiseen lapseen. Teoreettisen yleislausunnon arvio pohjautuu lapseen kohdistuvassa pahoinpitely- tai seksuaalirikoksessa ajankohtaiseen ja laajaan tutkimustietoon siitä, mitä kyseisen kaltainen teko on omiaan aiheuttamaan lapsessa. Lausunnon sisältöä ja tutkimustietoa on mahdollista soveltaa kyseessä olevan tapauksen piirteet huomioiden kuten tekijä-uhri -suhde, teon toistuvuus, muut teon piirteet ja uhrin ikä. Teoreettiset lausunnot antavat yleensä pohjan kärsimyskorvauksille, vaikka kärsimyskorvaukset voidaan tuomita ilman todennettua henkilövahinkoaakin. Oikeuspsykiatrian yksiköillä on olemassa valmiita yleisiä haitanarviolausuntoja. Niitä

---

¹⁶⁸ Ojala 2014, s. 158.

¹⁶⁹ Rantaeskola 2021, s. 184.

¹⁷⁰ Poliisihallitus 2019, s. 36.

voi pyytää digitaalisessa mediassa tapahtuneesta hyväksikäytöstä, sisarusten välisestä hyväksikäytöstä, heitteillepanosta, eristämisestä/kunniaväkivallasta, nukkuvalle lapselle tapahtuneesta hyväksikäytöstä/haitasta, CSAM ja pedofiiliasta ja hyväksikäytöstä alkaneesta raskaudesta ja sen seurauksista.¹⁷¹

Yksilökohtaisessa lausunnossa haitasta rikoksen uhrille arvioidaan yksilökohtaisesti rikoksen aiheuttamaa psyykkistä vahinkoa. Arviointi tapahtuu lasten- ja nuorisopsykiatrisen tutkimusprosessin kautta. Yksityiskohtaisen arvion kautta on mahdollista diagnosoida asianomistajan psyykkiset häiriöt ja arvioida näiden syy-yhteyttä tekoon.¹⁷²

4.3.5 Korvaus pysyvästä haitasta

Määrättäessä korvausta pysyvästä haitasta huomioidaan henkilövahingon laatu ja vaikeusaste sekä vahinkoa kärsineen ikä. Korvausta korottavana tekijänä voidaan huomioida henkilövahingosta vahinkoa kärsineelle aiheutunut elämänlaadun erityinen heikentyminen. (VahL 5:2.2c, 509/2004.)

Pysyvänä haittana voidaan korvata korvauksen määräämishetkellä sellaiset henkilövahingon seuraukset, joiden voidaan arvioida vaikuttavan vahinkoa kärsineen elämänlaatuun heikentävästi hänen loppuelämänsä ajan. Pysyvässä haitassa vahingonkärsijälle jää vahinkotapahtuman johdosta esimerkiksi raajan toiminnanvaja, arpi tai muu negatiivisen muutoksen pysyvä ominaisuus. Tällainen tietynlainen vammautuminen voi aiheuttaa työ- tai muun toimintakyvyn lisäksi jonkinlaista elämänilon menetystä. Näin määriteltynä pysyvä haitta aiheuttaa myös vahingonkärsijän epäedullisena koettavan psyykkisen tilan.¹⁷³

Tuomioistuimen harkitessa pysyvän haitan korvaustasoa, korvaus tulisi perustaa HEVA:n suosituksille. Korvauksen suuruuden määrittämisessä voidaan käyttää apuna myös liikennevahinkolautakunnan normeja ja ohjeita tai työtaturma- ja ammattitaitulain mukaista haittarahan korvaustasoja.¹⁷⁴ Siksi myös esitutkinnassa asiaa selvitetään näillä samoilla periaatteilla.

Pysyvän haitan korvausta määriteltäessä vahinkoa kärsineen terveydentilan tulee olla vakiintunut. Ennen terveydentilan vakiintumista henkilövahingon haitalliset seuraukset tulevat korvatuiksi tila-

---

¹⁷¹ Joki-Erkkilä & Laajasalo & Peltola 2022, s. 93–94.

¹⁷² Joki-Erkkilä ym. 2022, s. 94.

¹⁷³ HE 167/2003 vp, s. 35; Hemmo 2013, s. 80, 157; Ståhlberg & Karhu 2020, s. 337–338.

¹⁷⁴ Henkilövahinkoasian neuvottelukunnan suosituksia 2020, s. 27. Liikennevahinkolautakunta on nykyisin liikenne- ja potilasvahinkolautakunta. Haittaluokituksen ajantasaiset korvaustaulukot löytyvät: www.liipo.fi > Korvaaminen > Korvausohjeet > Pysyvä haitta ja www.tvk.fi > Korvaaminen > Korvaukset > Haittaraha-pysyvä haitta.

päisenä haittana, ja vasta tuon jälkeen pysyvänä haittana. Pysyvän haitan arviointi perustuu lääketieteelliseen tietoon ja kokemukseen.¹⁷⁵ Näissä tilanteissa esitutinnan viivyttäminen ei ole tarkoituksenmukaista, vaan asia on laitettavissa esitutkinnasta eteenpäin. Selvitys pysyvän haitan määrästä on kuitenkin esitettävissä myöhemmin rikosasian käsittelyssä.

Lääketieteellisen tiedon ja kokemuksen mukaan fyysisen vamman aiheuttama pysyvä haitta on määriteltävissä noin vuoden kuluttua vahingon sattumisesta. Psykkisen vamman aiheuttama pysyvä haitta on puolestaan määriteltävissä aikaisintaan kahden vuoden kuluttua vahingon sattumisesta. Vaikeiden psyykkisten vammojen osalta aika voi olla tätäkin pidempi.¹⁷⁶

Pysyvän haitan toteen näyttäminen ei edellytä, että korvausta vaativa esittää lääketieteellistä selvitystä vamman haittaluokasta totesi korkein oikeus tapauksessa *KKO 2016:77* (kohta 9). Korkeimman oikeuden tapauksessa oli kysymyksessä pysyvän vamman aiheutuminen, josta B oli oikeutettu saamaan vahingonkorvausta. B:lle oli aiheutunut pahoinpitelystä pysyvä haitta, minkä A oli aiheuttanut B:lle polttamalla tämän käsivarteen palovamman tupakansytyttimellä.

Henkilövahinkojen korvaamista koskevat kysymykset voivat olla ongelmallisia esimerkiksi pysyvän haitan arvioimisen kannalta. Esitutkinnassa voidaan harvoin selvittää asianomistajan vaatimuksia pysyvän haitan osalta etenkin vangittujen jutuissa, joissa pääkäsittely on aloitettava kahden viikon kuluessa syytteen nostamisen jälkeen (ROL 5:13, 245/2006). Tämän vuoksi henkilövahinkojen selvittäminen esitutkintavaiheessa voi jäädä puutteelliseksi ja vahingot tarkentuvat mahdollisesti vasta oikeudenkäyntivaiheeseen. Esitutkintavaiheessa asianomistajan henkilövahingoista on kuitenkin syytä pyytää lääkärinlausunto.

Tilanteissa, joissa asianomistajalle on syntynyt pysyvä haitta tai tilapäisen haitan vakiintumisesta ei ole vielä tietoa, on poliisin ohjattava asianomistaja vähintäänkin Rikosuhripäivystykseen. Tämän lisäksi asianomistajalle on kerrottava hänen oikeudestaan oikeusavustajaan¹⁷⁷. Avustajan käyttäminen jo rikoksen esitutkintavaiheessa on omiaan edesauttamaan asianomistajaa pääsemään laillisiin oikeuksiinsa. Koska pysyvän haitan korvaustasot perustuvat hyvin pitkälle HEVA:n antamiin suosituksiin, on poliisin hyvä ohjata asianomistajaa tutustumaan ennakkoon sekä HEVA:n että liikennevakuutuksen korvausohjeisiin.¹⁷⁸

---

¹⁷⁵ HE 167/2003 vp, s. 35.

¹⁷⁶ HE 167/2003 vp, s. 35–36.

¹⁷⁷ Ks. avustajan ja tukihenkilön määräämisestä asianomistajalle ROL 2 luku (107/1998).

¹⁷⁸ Jos rikosasia käsitellään nopeasti, henkilövahinkojen selvittäminen kokonaisuudessaan esitutkinnassa voi olla mahdotonta. VahL 5:8 (509/2004) mukaan tilanteessa, jossa lain 2, 2 d, 4 tai 4 b §:n perusteella suoritettavan korvauksen määräämisen perusteena olleet olosuhteet ovat muuttuneet olennaisesti sen jälkeen, kun korvaus on tuomiolla vahvistettu tai siitä on sovittu, korvauksen määrää tai sen suorittamistapaa voidaan muuttaa. Kertakorvausta ei kuitenkaan voida tämän pykälän nojalla alentaa.

4.4 Korvaus kärsimyksestä

4.4.1 Asianomistajan oikeus kärsimyskorvaukseen

Henkisellä kärsimyksellä tarkoitetaan vahingon kärsijälle aiheutunutta aineetonta vahinkoa, minkä syntymiseen ei vaadita kivun ja säryn tapaista lääketieteellisesti todistettavissa olevaa vammaa tai psyykkisen terveydentilan häiriötä. Tyypillisesti kyseessä on henkilöön kohdistuneen loukkauksen aiheuttaman pelon, nöyryytyksen, häpeän tai mielipahan tunteista. Sillä, millaisen tunnereaktion vahingon kärsijään kohdistunut loukkaus synnyttää, ei ole merkitystä. Korvattavuuden edellytykseksi riittää kärsimystä aiheuttava teko, jos se objektiivisesti arvioiden aiheuttaa kärsimystä loukkauksen kohteeksi joutuneelle henkilölle.¹⁷⁹ Kärsimyskorvauksen perustana olevat rangaistavaksi säädettyt teot koskevat Suomen perustuslaissa (731/1999, PL) määriteltyjä jokaiselle kuuluvia perusoikeuksia.

Kärsimyskorvausta määrättäessä olennaisempaa on se, mitä oikeushyvää rangaistavalla teolla on loukattu kuin se, mikä rikos luetaan tekijän syyksi. Jos samalla teolla loukataan useita oikeushyviä, arvioitavaksi tulee täyttääkö yksi tai useampi loukkauksista kärsimyskorvauksen edellytykset.¹⁸⁰ Vahingonkorvausvelvollisuuden kannalta ei ole merkitystä sillä, että rikosta ei ole luettu vastaajan syyksi erillisenä rikoksena todetaan korkeimman oikeuden *KKO 1997:82* ratkaisun perusteluissa.

Kärsimyksestä suoritettavan korvauksen voidaan ajatella laajentavan reparatiivisen hyvitysvaikutuksen tarkoitusta, koska hallituksen esityksen perusteluiden mukaan korvauksella voidaan nähdä olevan symbolista merkitystä sitä kautta, että lailla turvattu oikeus kärsimyskorvaukseen vahvistaa tiettyjen rikosten yhteiskunnallista moitittavuutta. Näin kärsimyskorvaus voi toimia loukkauksen uhriksi joutuneelle eräänlaisena moraalisenä hyvityksenä, vaikka korvausta ei ole tarkoitettu rangaistusluonteiseksi seuraamukseksi loukkauksen aiheuttajalle. Kärsimyksestä suoritettavalla loukkauksen hyvittämisellä uhri saa rahallisen hyvityksen hänen itsetuntonleen ja ihmisarvolleen aiheutuneesta loukkauksesta.¹⁸¹ Näin ollen kärsimyskorvauksessa henkilölle loukkauksesta tai läheisen menetyksestä aiheutuva negatiivinen tunnetila tulee hyvitettyksi. Yleensä rikoksen johdosta ihmiselle normaalisti syntyvät epämiellyttävät tunnetilat, kuten mielipaha, suru, pelko tai viha, eivät kuulu korvattaviin henkilövahinkoihin.¹⁸²

---

¹⁷⁹ HE 167/2003 vp, s. 54; Virtanen 2011, s. 436. Tuomioistuimen tulisi suhteuttaa korvausvaatimuksen taustalla olevan loukkauksen vakavuus HEVA:n suositusten tunnusmerkistössä kuvattuun loukkaukseen ja arvioida tämän perusteella johdonmukainen korvaus kyseisestä loukkauksesta todetaan Henkilövahinkoasian neuvottelukunnan suosituksissa (2020, s. 119–120).

¹⁸⁰ Ståhlberg & Karhu 2020, s. 355–356.

¹⁸¹ HE 167/2003 vp, s. 21–22.

¹⁸² HE 167/2003 vp, s. 29; Ståhlberg & Karhu 2020, s. 350. Reparatiivisella hyvitysvaikutuksella tarkoitetaan vahingonkorvausoikeudessa sitä, että vahingonaiheuttajan on korvattava aiheuttamansa vahingon haitalliset seuraamukset vahingonkärsijälle toteavat Ståhlberg & Karhu (2020, s. 8).

Oikeus korvaukseen loukkauksen aiheuttamasta kärsimyksestä on sillä, jonka *vapautta, rauhaa, kunniaa tai yksityiselämää* on rangaistavaksi säädetyllä teolla loukattu (VahL 5:6.1,1, 509/2004). Fyysisen vapauden, tahdonvapauden ja itsemääräämisoikeuden sekä seksuaalisen itsemääräämisoikeuden loukkaukset luetaan vapautteen kohdistuviksi loukkauksiksi.¹⁸³

Henkilön kotirauhan ja muun siihen rinnastettavan rauhoitetun piirin loukkaukset ovat puolestaan rauhaan kohdistuvia loukkauksia. Tyypillisimpiä näistä ovat kotirauhan rikkominen (RL 24:1, 879/2013) ja törkeä kotirauhan rikkominen (RL 24:2, 531/2000). Anastamistarkoituksessa tapahtunut tunkeutuminen kotirauhan suojaamaan paikkaan voi itsessään oikeuttaa korvaukseen kärsimyksestä. Tyypillisesti asukkaalle aiheutuu kärsimystä asuntomurrosta, jos hän on itse tekoaikaan kotona tai asukas yllättää murtautujan kotiin tullessaan. Asunnon sotkeminen, sen irtaimiston tuhoaminen asuntomurron yhteydessä tai yksin asuvan vanhuksen kotiin murtautuminen aiheuttavat objektiivisesti arvioiden asukkaalle kärsimystä. Rauhaan kohdistuvana loukkauksena voidaan pitää myös lähestymiskiellon rikkomista (RL 16:9a, 902/1998). Teon aiheuttama kärsimys tulee tapauskohtaisesti arvioida objektiivisesti.¹⁸⁴

Kunniaan kohdistuvina loukkauksina voidaan pitää kunnianloukkausta (RL 24:9, 879/2013) ja sen törkeää tekemuotoa (RL 24:2, 531/2000) sekä väärää ilmiantoa (RL 15:6, 563/1998). Säännöstä kunnianloukkauksesta voidaan soveltaa myös tilanteissa, joissa kunniaan kohdistuva loukkaus aiheutetaan sanomalehtikirjoituksella tai televisio-ohjelmassa esitetyllä valheellisella tiedolla.¹⁸⁵

Väärän ilmiannon (RL 15:6, 563/1998) on ymmärretty rikoslain säätämisaikaan liittyvän läheisesti kunnianloukkaukseen verrattavaksi rikokseksi. Nykyisin väärän ilmiannon katsotaan kuitenkin kohdistuvan rikoksena ensisijaisesti oikeudenkäyttöön ja toissijaisesti yksityishenkilöön ja hänen oikeudelliseen turvallisuuteensa.¹⁸⁶ Tahallisesti viranomaiselle annetun väärän tiedon on katsottu olevan omiaan loukkaamaan sen kohteeksi joutuneen henkilön kunniaa kuten korkeimman oikeuden ratkaisusta *KKO 1999:108* käy ilmi. Tapauksessa A oli nimennyt vastoin parempaa tietoaan B:n, C:n

---

¹⁸³ HE 167/2003 vp, s. 54. Seksuaalirikoksista säädetään rikoslain (39/1889) 20 luvussa. Lain esitöiden mukaan fyysiseen vapautteen kohdistuvia rangaistavaksi säädettyjä loukkauksia ovat esimerkiksi rikoslain 25 luvun vapaudenriisto, törkeä vapaudenriisto, ihmiskauppa, törkeä ihmiskauppa, panttivangiin ottaminen ja tuottamuksellinen vapaudenriisto. Rikoslain 25 luvun laiton uhkaus ja pakottaminen sekä rikoslain 31 luvun ryöstö, törkeä ryöstö, kiristys ja kiristys ovat puolestaan tahdonvapautteen ja itsemääräämisoikeuteen kohdistuvia rangaistavaksi säädettyjä loukkauksia. (HE 167/2003 vp, s. 55.)

¹⁸⁴ HE 167/2003 vp, s. 55. Lain esitöiden mukaan myös julkisrauhan rikkominen saattaa aiheuttaa yksittäiselle henkilölle kärsimystä. Esimerkiksi tilanteessa, jossa virkamiehen virkahuoneeseen tunkeudutaan aseiden tai muun henkilöön kohdistuvaan väkivaltaan soveltuvan välineen kanssa tai loukkaajan ilmeisenä tarkoituksena on kohdistaa väkivaltaa virkamieheen. Kärsimyksen aiheuttaminen on mahdollista myös tilanteissa, jossa loukkauksen kohteeksi joutuneella henkilöllä on esimerkiksi uhkailun, omaisuuden vahingoittamisen tai loukkaajien lukumäärän vuoksi perusteltu syy pelätä henkilökohtaisen turvallisuutensa olevan vaarassa. Arviointi tulee kuitenkin viime kädessä tehdä aina tapauskohtaisesti. (HE 167/2003 vp, s. 55.)

¹⁸⁵ HE 167/2003 vp, s. 56.

¹⁸⁶ HE 6/1997 vp, 19–20, 33.

ja D:n väärennysrikoksen tekijöiksi. Nimetyt henkilöt olivat joutuneet A:n toiminnan vuoksi rikoksesta epäiltyinä kuultaviksi poliisin asiassa toimittamassa esitutkinnassa. A:n rikoksen voitiin katsoa kohdistuneen B:n, C:n ja D:n kunniaan. Näin ollen väärää ilmiantoa voitiin pitää vahingonkorvauslain 5 luvun 6 §:ssä tarkoitettuna kunniaan kohdistuvana tai muun sen kaltaisena rikoksena. Tämän perusteella loukkauksen kohteeksi joutuneella oli oikeus saada korvausta henkisestä kärsimyksestä.

Loukkaukset, jotka kohdistuvat henkilön yksityisyyteen ja oikeuteen luottamuksellisten tietojen tai viestien suojaan, ovat yksityiselämään kohdistuvia loukkauksia. Tällaisia rangaistavia tekoja ovat esimerkiksi salakuuntelu (RL 24:5, 531/2000), salakatselu (RL 24:6, 531/2000), yksityiselämään loukkaavan tiedon levittäminen (RL 24:8, 879/2013), salassapitorikos (RL 38:1, 578/1995), salassapitorikkomus (RL 38:2, 578/1995) viestintäsalaisuuden loukkaus (RL 38:3, 368/2015) ja törkeä viestintäsalaisuuden loukkaus (RL 38:4, 578/1995).¹⁸⁷

Perusoikeutena yksityiselämän suojaan säädetään perustuslaissa. Jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha on turvattu. Henkilötietojen suojasta säädetään tarkemmin lailla. (PL 10.1 §.) Lähtökohtana yksityiselämän suojalle on, että jokaisella on oikeus elää elämäänsä ilman viranomaisten tai muiden ulkopuolisten tahojen mielivaltaista tai aiheetonta puuttumista hänen yksityiselämäänsä. Jokaisella on oikeus lainsäädännön turvaamaan oikeusturvaan ja yksityisyyden suojaan henkilötietojen käsittelyssä, rekisteröinnissä ja käyttämisessä.¹⁸⁸

Kärsimyksen korvattavuus ei edellytä loukkaajan tuomitsemista rikoksesta, kuten korkeimman oikeuden ratkaisusta *KKO 2005:55* käy ilmi. Tapauksessa korkeimman oikeuden mukaan rikoksen vanhentunut syyteoikeus ei estänyt syytteessä tarkoitettuun tekoon perustuvaa vahingonkorvausvaatimuksen tutkimista. Jotta loukatulla on oikeus kärsimyksen korvaamiseen, hänen tulee olla tietoinen loukkaavasta teosta sen tekohetkellä. Korkein oikeus on ottanut kantaa tähän ratkaisussaan *KKO 2015:50*. Tapauksessa nukkuva lapsi ei ollut tullut tietoiseksi hänen seksuaalista itsemääräämisoikeuttaan loukkaavasta teosta A:n kuvatessa hänen alastonta alaruumistaan ja sukupuolielintään. Korkein oikeus totesi (kohta 28), että korvausvelvollisuuden edellytykseksi ei välttämättä riitä yksinomaan se oletamus, että teosta tietämätön saisi mahdollisesti jossain elämänsä vaiheessa tiedon itseensä kohdistuneesta loukkauksesta.¹⁸⁹

Sillä, jota on rangaistavaksi säädetyllä teolla *syrjitty*, on myös oikeus kärsimyskorvaukseen (VahL 5:6.1,2, 509/2004). Syrjinnällä tarkoitetaan loukkauksia, jotka kohdistuvat ihmisten yhdenvertaisuuteen, kuten syrjintä (RL 11:11, 885/2009), työsyryntä (RL 47:3, 885/2009) ja kiskonnin tapainen työsyryntä (RL 47:3a, 302/2004). Syrjinnällä tarkoitetaan ihmisten asettamista eri asemaan ilman

---

¹⁸⁷ HE 167/2003 vp, s. 56.

¹⁸⁸ HE 309/1993 vp, 52–53.

¹⁸⁹ Ks. Ståhlberg & Karhu 2020, s. 352.

hyväksyttävää perustetta rodun, kansallinen tai etnisen alkuperän, ihonvärin, kielen, sukupuolen, iän, perhesuhteiden, sukupuolisen suuntautumisen, terveydentilan, uskonnon, yhteiskunnallisen mielipiteen, poliittisen tai ammatillisen toiminnan tai muun näihin rinnastettavan seikan perusteella. Syrjinnän osalta kärsimyksen korvattavuuden edellytyksenä on loukkaavan teon rangaistavuus.¹⁹⁰ Jos henkilöä on syrjitty työelämässä naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta annetun lain (609/1986, tasa-arvolaki) 8 §:n (1329/2014) mukaisesti ja samalla rikoslaissa rangaistavaksi säädetyn työsyrynnän perusteella, on loukatulla lähtökohtaisesti oikeus saada sekä tasa-arvolain mukaista hyvitystä että korvausta kärsimyksestä vahingonkorvauslain nojalla. Hyvitys voi vaikuttaa tällaisessa tilanteessa kärsimyskorvauksen määrään alentavasti.¹⁹¹

Henkilökohtaisen koskemattomuuden tahallinen tai törkeän huolimaton vakava loukkaaminen, perustaa oikeuden kärsimyksen korvaamiseen (VahL 5:6.1,3, 509/2004). Tappo, murha, surma ja törkeä pahoinpitely voidaan yleensä katsoa vakaviksi henkilökohtaisen koskemattomuuden loukkauksiksi.¹⁹² Loukkaukset ruumiillista koskemattomuutta ja yksilön henkilökohtaiseen koskemattomuuteen merkittäväällä tavalla puuttuvat loukkaukset, kuten kiusaaminen ja häirintä, ovat esimerkkejä henkilökohtaisen koskemattomuuden loukkauksista. Häirinnän ja kiusaamisen tulee olla toistuvia henkilöön kohdistuvia loukkauksia, jolloin ne voivat olla yksittäisinä tekoina vähäisiä, mutta yhdessä muodostavat kuitenkin vakavana pidettävän kokonaisuuden. Lainvastaiset henkilöön kohdistuvat tarkastukset ja pakolla toteutettavat lääketieteelliset tai vastaavat toimenpiteet loukkaavat myös henkilön henkilökohtaistakoskemattomuutta. Myös seksuaalirikoksia pidetään henkilökohtaisen koskemattomuuden loukkauksina, vaikka ne tulevat usein korvattaviksi jo henkilön vapautta, rauhaa, kunniaa tai yksityiselämää loukkaavalla teolla.¹⁹³

Korvauksen edellytyksenä henkilökohtaisen koskemattomuuden tahallisessa loukkauksessa on, että loukkaus on aiheutettu tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta. Sillä, onko uhrille aiheutettu samalla teolla myös henkilövahinkoa, ei ole vaikutusta. Vaikka korvattavuuden edellytyksenä ei ole, että loukkaus on aiheutettu rangaistavaksi säädetyllä teolla, loukkauksen on kuitenkin oltava vakava. Näin ollen esimerkiksi lievistä pahoinpitelystä uhrille aiheutunut kärsimys tulee hyvitettyksi henkilövahingosta saadulla korvauksella. Vakavuuden arvioinnissa on huomioitava, kuinka olennaisella tavalla teko loukkaa uhrin ihmisarvoa. Esimerkiksi erityisen raa'alla, julmalla tai nöyryyttävällä tavalla tehty loukkaus tai teon vaikuttimena ollut rasistinen motiivi, voivat puoltaa henkilökohtaisen koskemattomuuden loukkauksen pitämistä vakavana. Jos esimerkiksi pahoinpitelyllä pyritään vaikuttamaan henkilön ulkonäköön tai jos pahoinpitelyyn liittyy nöyryyttämistä tai alistamista, voi teon motiivilla ja toteuttamistavalla olla vaikutusta säännöksen tulkintaan.¹⁹⁴

---

¹⁹⁰ HE 167/2003 vp, s. 57.

¹⁹¹ HE 167/2003 vp, s. 57.

¹⁹² HE 167/2003 vp, s. 26.

¹⁹³ HE 167/2003 vp, s. 57.

¹⁹⁴ HE 167/2003 vp, s. 58; Ståhlberg & Karhu 2020, s. 354–355.

Sillä, jonka *ihmisarvo* on tahallaan tai törkeästi huolimattomuudesta vakavasti loukattu esimerkiksi vapauden, rauhan tai kunnian loukkauksiin verrattavalla tavalla, on oikeus korvaukseen loukkauksen aiheuttamasta kärsimyksestä (VahL 5:6.1,4, 509/2004). Korvaukseen oikeuttavan loukkauksen tulee kohdistua loukatun ihmisarvoon, eli hänelle ihmisenä ja yksilönä kuuluvaan arvoon ja koskemattomuuden suojaan, ja loukkauksen tulee olla aiheutettu tahallisesti tai törkeällä huolimattomuudella. Korvattavuus ei edellytä loukkauksen aiheuttamista rangaistavalla säädetyllä teolla. Loukkauksen vakavuuden arvioinnissa voidaan huomioida loukkauksen laatu, kuten tekotavan raakuus, julmuus tai nöyryyttävyys. Myös loukkauksen toistuvuus tai jatkuvuus voidaan ottaa huomioon arvioinnissa. Kokonaisuudessaan säännöksen soveltamisala on tarkoitettu suppeaksi.¹⁹⁵

Korvaus määrätään sen kärsimyksen perusteella, jonka loukkaus on omiaan aiheuttamaan ottaen erityisesti huomioon loukkauksen laatu, loukatun asema, loukkaajan ja loukatun välinen suhde sekä loukkauksen julkisuus (VahL 5:6.2, 509/2004). Säännöksen perusteella ei ole mahdollista määrätä korvausta loukatulle aiheutuneen tai tulevaisuudessa aiheutuvan taloudellisen tappion perusteella. Korvauksen rahamäärä tulee arvioida objektiivisesti, koska korvauksen tavoitteena on hyvitys loukatun ihmisarvolle ja itsetunnolle aiheutuneesta loukkauksesta.¹⁹⁶ Aineettomana vahinkona kärsimyksen korvaaminen rahalla aiheuttaa arviointivaikeuksia.¹⁹⁷

4.4.2 Surmansa saaneen läheisen oikeus kärsimyskorvaukseen

Surmansa saaneen vanhemmilla, lapsilla ja aviopuolisolla sekä muulla näihin rinnastettavalla surmansa saaneen erityisen läheisellä henkilöllä on oikeus saada kuolemantapauksen aiheuttamasta kärsimyksestä korvausta. Edellytyksenä on, että kuolema on aiheutettu tahallisesti tai törkeästi huolimattomuudesta ja korvauksen tuomitseminen harkitaan kohtuulliseksi. Kohtuullisuusharkinnassa otetaan huomioon suhteen läheisyys, teon laatu ja muut olosuhteet. (VahL 5:4a, 509/2004.) Kärsimyskorvaukseen ovat oikeutettuja lähinnä vain törkeiden henkirikosten uhrien läheiset. Yleensä huolimattomuutta, jota on rikosoikeudellisin perustein pidettävä törkeänä, on pidettävä törkeänä myös vahingonkorvausoikeudellisessa tuottamusarvostelussa.¹⁹⁸

Kärsimyskorvauksen tuomitsemisen edellytyksenä ei ole, että liikenteessä aiheutettu kuolemantuottamus tulisi arvioida myös rikosoikeudellisesti törkeäksi. Korkein oikeus on ottanut tähän kantaa ratkaisussaan *KKO 2004:48 (Ään.)*. Tapauksessa on ollut kysymys henkisen kärsimyksen korvaamisesta tilanteessa, jossa syyte törkeästi kuolemantuottamuksesta oli hylätty. Henkilöauto oli tör-

---

¹⁹⁵ HE 167/2003 vp, s. 58. Säännöksen soveltamisalaan kuuluva tilanne voi olla teknisen kehityksen mahdollistama uudenlainen henkilön yksityiselämään kohdistuva loukkaus.

¹⁹⁶ HE 167/2003 vp, s. 59.

¹⁹⁷ Ståhlberg & Karhu 2020, s. 351.

¹⁹⁸ HE 116/1998 vp, s. 10. Kärsimyskorvausta voidaan maksaa myös rikoksesta epäillylle syyttömästi vangitulle tai tuomitulle valtion varoista vapauden menetyksen johdosta maksettavasta korvauksesta annetun lain (422/1974) 4 §:n mukaisesti. Tätä ns. koppikorvausta ei käsitellä tässä opinnäytetyössä.

männyt jalankulkijaan, joka oli saanut surmansa. Auton kuljettaja oli tuomittu törkeästä liikenneturvallisuuden vaarantamisesta ja kuolemantuottamuksesta. Korkein oikeus totesi (kohta 10), että liikennekuolemia ei yleensä aiheuteta tahallisesti. Vahingonkorvauslain lainkohta koskee kuitenkin myös törkeällä huolimattomuudella aiheutettuja kuolemia. Korkein oikeus katsoi, että jalankulkijan 12-vuotiaalla pojalla oli oikeus saada korvausta isänsä kuoleman aiheuttamasta kärsimyksestä.

Määrättävän korvauksen kohtuusarvioinnissa huomioidaan suhteen läheisyys. Suhteen erityisestä läheisyydestä ei lähtökohtaisesti tarvita erillistä näyttöä. Oikeudenkäynnissä oletus suhteen erityisestä läheisyydestä voi kuitenkin tulla kumotuksi, jos pystytään näyttämään toteen sellaisia seikkoja, joiden perusteella suhdetta ei voida pitää erityisen läheisenä. Näin on esimerkiksi tilanteissa, joissa aviopuoliset ovat muuttaneet erilleen tai lapsuudenkohdistaan muuttanut lapsi ei ole pitänyt yhteyttä surmansa saaneeseen vanhempaan.¹⁹⁹

Surmansa saaneen erityisen läheiseen suhteeseen on otettu kantaa korkeimman oikeuden ratkaisussa *KKO 2002:83*. Tapauksessa on ollut kysymys läheisen oikeudesta kärsimyksestä korvattavaan vahinkoon. A oli kuljettanut humalassa ja suurella ylinopeudella henkilöautoa, jonka hallinnan hän oli menettänyt. Auto oli törmännyt tien oikeassa reunassa ajoradan valkoisen reunaviivan oikealla puolella pyöräilleeseen B:hen, joka oli saanut surmansa. Korkein oikeus katsoi, että B:n alaikäisillä lapsilla ja äidillä oli oikeus kuolemantapauksen aiheuttamasta kärsimyksestä. Vaikka B ei ollut asunut samassa taloudessa äitinsä E:n kanssa, oli heidän suhteensa osoitettu olleen hyvin kiinteä. Tapauksessa huomionarvoista on, että oikeudenkäynnissä on ollut sekä C:n että E:n henkilöstä kärsimyksestä näyttönä erillistä selvitystä. Vaikka kärsimyksen korvaaminen ei edellytä mielenterveyden järkkymisestä lääketieteellisesti osoitettavaa lausuntoa eikä muutenkaan erityistä selvitystä, on lääkärilausunto tapauksen aiheuttamasta henkisestä kärsimyksestä usein tarpeen.

Surmansa saaneen läheisen oikeus kärsimyskorvaukseen perustuu aina kohtuullisuusharkintaan. Korkein oikeus on ottanut tähän kantaa ratkaisussaan *KKO 2008:79 (Ään.)*. Tapauksessa on ollut kysymys täysi-ikäisten ja kotoa jo poismuuttaneiden lasten oikeudesta kärsimyskorvaukseen isänsä B:n kuoleman johdosta. A oli henkilöautoa kuljettaessaan törmännyt toiseen ajoneuvoon, jonka kuljettaja B oli saanut surmansa. A:n syyksi oli luettu törkeä liikenteen vaarantaminen ja törkeä kuolemantuottamus. A oli jätetty syyntakeettomana tuomitsematta rangaistukseen. Korkein oi-

---

¹⁹⁹ HE 116/1998 vp, s. 10. Vaasan hovioikeudessa ratkaistava olleessa tapauksessa HO 16.08.2017 oli kyse siitä, oliko B:n kanssa samassa taloudessa asuneella alaikäisellä lapsella A:lla oikeus saada C:n ajoneuvon liikennevakuutuksesta korvausta B:n kuoleman A:lle aiheuttamasta kärsimyksestä vahingonkorvauslain 5 luvun 4 a §:n perusteella. Korvauksen tuomitsemista puolsi A:n ja B:n suhteen erityinen läheisyys. Toisaalta C:n ajotapaan ei ollut näytetty liittyneen sellaisia poikkeuksellisia piirteitä, jotka olisivat omiaan lisäämään äitinsä menettäneen A:n kärsimystä. Lisäksi B oli myötävaikuttanut omaan kuolemaansa menemällä C:n kyytiin tietoisena tämän humalatilasta ja jättämällä käyttämättä turvavyötä. Hovioikeus katsoi, ettei korvauksen suorittaminen henkisestä kärsimyksestä ollut näissä olosuhteissa säännöksen edellyttämällä tavalla kokonaisuutena arvioiden kohtuullista.

keus totesi (kohta 8), että lasten suhteet isäänsä olivat säilyneet läheisinä siitä huolimatta, että lapset olivat muuttaneet pois lapsuudenkodistaan. Näin ollen läheisyysolettama ei ollut kumoutunut. Arvioidessaan korvauksen tuomitsemisen kohtuullisuutta koskevia edellytyksiä (kohta 18), korkein oikeus kuitenkin totesi, että läheisen oikeus kärsimyskorvaukseen kuolemantapauksen vuoksi on tarkoitettu poikkeussäännökseksi. Tämän johdosta korvaukseen ovat oikeutettuja lähinnä vain törkeiden henkirikosten uhrien läheiset. Tapauksessa tuli otettava erityisesti huomioon se, että asiassa ei ollut kysymys tahallisesta henkirikoksesta ja korvausta vaativat aikuiset lapset olivat jo muuttaneet surmansa saaneen vanhempansa luota pois. Nämä seikat huomioiden kärsimyskorvauksen tuomitseminen tässä tapauksessa ei ollut kärsimyskorvaussäännöksen mukaisella tavalla kohtuullista.

Myös kuoleman aiheuttaneen teon laadulla ja tapauksen muilla olosuhteilla on merkitystä korvauksen kohtuusarviointissa. Esimerkiksi poikkeuksellisen raaka ja julma tekotapa tai uhrin pitkäaikainen väkivallalle altistuminen ennen surmaamista, ovat omiaan lisäämään läheisen tuntemaa kärsimystä. Myös läheisen itsensä läsnäolo surmaamishetkellä voi tulla otetuksi huomioon korvauksen tuomitsemista harkittaessa. Jos surmansa saanut on itse myötävaikuttanut tapatumien kulkuun, se voi vaikuttaa tuomittavan korvauksen sovitteluun vahingonkorvauslain 6:1 perusteella.²⁰⁰

4.5 Esinevahingot

Esinevahinkona on korvattava esineen korjauskustannukset ja vahingosta aiheutuneet muut kulut, arvonalennus taikka tuhoutuneen tai hukatun esineen arvo (VahL 5:5). Myös tulojen tai elatuksen vähentyminen kuuluvat esinevahinkoihin. Irtaimen esineen vahingoittumisen osalta lähtökohtana on täyden korvauksen periaate. Periaatteen mukaan vahingonkärsijä on pyrittävä palauttamaan siihen taloudelliseen asemaan, jossa hän olisi ollut ilman vahinkoa. Esinevahingoissa on kysymys sellaisesta oikeudenloukkauksesta, jossa ulkopuolisen teko tai toiminta vaikuttaa haitallisesti henkilön tai yhteisön esineeseen kohdistuvaan oikeuteen. Esinevahinko sisältää esineen varallisuusarvon lisäksi myös sellaisen varallisuusvahingon, joka ei ole yhteydessä esineeseen, kuten esimerkiksi liikevoitto. Liikevoiton menetystä voi aiheutua esimerkiksi taksiajoneuvon luvattomasta käytöstä, kun omistajan mahdollisuus esineen käyttämiseen tai hyödyntämiseen estyy.²⁰¹

---

²⁰⁰ HE 116/1998 vp, s. 11–12.

²⁰¹ Ståhlberg & Karhu 2020, s. 496, 360, 335. Esinevahinkoja ovat esineen vahingoittuminen, tuhoutuminen tai hukkaantuminen todetaan hallituksen esityksessä (187/1973 vp, s. 24).

Kolmannelle aiheutuneet vahingot voivat olla monimuotoisia, jolloin vastuupohdintaan vaikuttaa hyvin pitkälle se, minkä tyyppinen ensivahinko on, toteaa Hemmo (2005, s. 158.) Jos kolmannelle aiheutettu vahinko on esinevahinko, tulee selvitettäväksi, kenellä ylipäätään on esineen omistajan kaltainen oikeus korvaukseen. Rikoslain voimaansaamisesta annetun asetuksen (39B/1889, RVA) 11 §:n mukaan, jos siitä, mikä näytetään entiseltä haltijalta viedyksi näpistämisen, varkauden, ryöstön tahi kiristämisen kautta, syntyy riita, ja jos se, jonka haltuun esine on joutunut, todistaa sen ottaneensa vastaan vilpittömässä mielessä; antakoon kuitenkin pois riidanalaisen esineen ilman lunastusta ja hakekoon vahingonkorvausta saantomieheltään taikka siltä, jonka rikoksen kautta esine on hänelle joutunut. Kauppakaaren (3/1735) 1:5 mukaan se, joka myy saman tavaran kahdelle, korvatkoon vahingon ja ensimmäinen ostaja pitääkseen tavaran. Myös kauppakaaren

Esineen korjauskustannusten sijaan korvattavaksi tulee esineen arvo, jos esine on tuhoutunut tai kadonnut. Vahingonkärsijän ei ole luvallista ryhtyä esineen korjaamiseen, joka ylittää kustannuksiltaan selvästi esineen arvon. Jos esine on korjattavissa kohtuullisin kustannuksin, vahingonkärsijä ei pääsääntöisesti voi vaatia arvon korvaamista. Korjauskustannusten selvittäminen on yksinkertaista, koska vahingonkärsijä voi teettää esineen korjauksen kolmannella ja vaatia tekijää korvaamaan nämä korjauksesta aiheutuneet kustannukset. Korvausmäärän perusteeksi voidaan ottaa myös korjauksen kustannuksista tehty arvio.²⁰²

Esinevahinkoon liittyvät muut kulut käsittävät esimerkiksi korvaavan kohteen vuokraamisesta aiheutuneet menot tilanteessa, jossa vahingonkärsijä tarvitsee vahingoittuneen esineen tilalle korvaavan tuotteen korjauksen ajaksi. Tällainen tilanne voi tulla esille silloin, kun vahingonkärsijälle aiheutuisi lisävahinkoa tulon menetyksenä, jos ammattikäyttöön tarkoitetun kohteen hyödyntäminen ei olisi mahdollista. Muut kulut voivat sisältää erilaisia menoja kuten matkakuluja korjaamolle ja erilaisia kuljetuskustannuksia. Kulujen tulee olla tarkoituksenmukaisia, normaaleja välttämättömiä kuluja. Esineen menetyksestä saatava korvaus on mahdollinen tilanteissa, joissa esineen korjaaminen ei ole mahdollista tai tarkoituksenmukaista.²⁰³ Omaisuuden käyttöhyödyn menetystä voidaan arvioida harkinnanvaraisesti kohtuusarviointin mukaisesti. Arviointi voidaan tehdä, vaikka vahingonkärsijä ei kykenisikään osoittamaan suoranaista tulon menetystä tai lisäkustannuksia, kuten korkeimman oikeuden ratkaisu *KKO 2001:28* osoittaa.²⁰⁴

Esineen menetyksestä saatavan korvauksen ongelmana on esineen iästä johtuva arvonalennus ja missä määrin se huomioidaan vahvistettaessa korvausta. Yleensä asiassa tehdään arvonalennusta tehtävä vähennys. Vahingonkärsijä ei voi lähteä ajatuksesta, että hänen tulee saada menetetyistä esineistä uuden vastaavan esineen arvon mukainen korvaus.²⁰⁵ Esinevahinko voi ilmetä esimer-

---

11:4 ja 12:4 (390/1973) ovat esitutkinnan kannalta merkityksellisiä tilanteissa, joissa esineen omistajuussuhteet ovat epäselvät. Jos kyseinen esine on takavarikoitu pakkokeinoina (806/2011, PKL) mukaisesti ja useat vaativat esinettä itselleen, on riita paremmasta oikeudesta käsiteltävä erikseen riita-asian oikeudenkäynnistä säädettyssä järjestyksessä (PKL 7:21).

²⁰² Hemmo 2013, s. 81.

²⁰³ Hemmo 2013, s. 81; Ståhlberg & Karhu 2020, s. 497, 501–503. Korkeimman oikeuden ratkaisussa *KKO 1995:96* on ollut kysymyksessä vahingonteosta aiheutuneiden korvausten esittämisestä oikeudelle kirjallisen kustannusarvion perusteella. Asianomistaja oli alioikeuskäsittelyssä antanut ymmärtää, että kustannusarviossa tarkoitetut työt oli suoritettu jo ennen oikeuskäsittelyä. Tältä osin tuomittavaa vahingonkorvausta ei enää voitu perustaa pelkkään kustannusarvioon, vaan vahingon todelliseen määrään.

²⁰⁴ Hemmo 2005, s. 148. Korkein oikeus on todennut ratkaisussaan *KKO 2001:28*, että graffiteja junanvaunuihin maalanneet vastaajat ovat aiheuttaneet kaluston käytön estymisestä VR Osakeyhtiölle taloudellista vahinkoa. Seisovaan kalustoon kohdistuu pääomakustannuksia ja muita kiinteitä kuluja ilman, että kalusto on käytettävissä. Tämän vuoksi tekijä veloitettiin korvauksiin myös vahingoittamansa kaluston seisonta-ajan aiheuttamasta taloudellisesta vahingosta.

²⁰⁵ Hemmo 2013, s. 81–82.

kiksi tilanteessa, jossa esineen käyttäminen estyy esineen luvattomasta käyttämisestä. Käytön estymisen korvattavuus ei välttämättä edellytä konkreettista taloudellista menetystä. Korvattavan haitan on tällöin kuitenkin oltava luonteeltaan taloudellista.²⁰⁶

Esinevahinkojen osalta korvausmäärään arvioimiseksi joudutaan useasti soveltamaan vaikeampia ja keskenään osin vaihtoehtoisiakin periaatteita. Oikeudenmukaisen ja täyden korvauksen periaatteen mukaisen korvaussuman löytymiseksi voidaan joutua arvioimaan vahinkoa myyntiarvon, käyttöarvon, jälleenhankinta-arvon, päivänarvon ja tuottoarvon välillä. Esinevahingoista syntynyt korvausarvio voi muodostua useiden eri yhdistelmien kautta. Näin siksi, koska esineen arvon lisäksi korvatuksi tulevat myös muut kulut ja ansion tai tuoton menetykset.²⁰⁷

Esinevahingosta voi aiheutua myös aineettomia seurauksia kuten kärsimyksen tapaista tunnetta lemmikkieläimen kuollessa tai erityistä tunnearvoa sisältävän esineen tuhoutuessa. Tunnearvojen vuoksi kohtuullisessa määrin korvattaviksi yli niiden taloudellisen arvon voisivat tulla esimerkiksi perhevalokuvat ja lemmikkieläimet. Esinevahingon aineettomaan seuraukseen liittyvästä kärsimyskorvauksesta voi olla kyse, jos esimerkiksi omistajan ihmisarvoa on vakavasti loukattu (VahL 5:6.1,4, 509/2004). Sellainen voisi tapahtua esimerkiksi vahingoittamalla uskonnolliseen vakaumukseen liittyvää esinettä, kuten Koraania. Näiden lisäksi myös rauhoitettujen eläinten ja kasvien korvaamisessa valtiolle on nähtävissä aineettoman esinevahingon korvaamisen piirteitä.²⁰⁸

4.6 Puhtaat varallisuusvahingot

Taloudellinen vahinko, joka ei ole yhteydessä henkilö- tai esinevahinkoon tulee korvattavaksi vahingonkorvauslain 5 luvun 1 §:n (509/2004) perusteella, jos vahinko on aiheutettu rangaistavaksi säädetyllä teolla, julkista valtaa käytettäessä tai milloin muissa tapauksissa on erittäin painavia syitä. Vahingosta, joka ei ole yhteydessä henkilö- tai esinevahinkoon, käytetään oikeustieteessä termiä puhdas varallisuusvahinko. Puhtaan varallisuusvahingon korvausvastuuta ei synny, ellei joku kolmesta edellä mainituista erityisestä edellytyksestä täyty. Koska vahingonkorvauslaki on yleislaki, erityislait syrjäyttävät sen niitä sovellettaessa. Tämän vuoksi puhdas varallisuusvahinko korvataan usein erityislakien perusteella ilman erityisiä rajoituksia.²⁰⁹ Esimerkiksi ympäristövahinkojen yhteydessä rikoksella aiheutettu vahinko on korvattava aina.²¹⁰

---

²⁰⁶ Ståhlberg & Karhu 2020, s. 361.

²⁰⁷ Ståhlberg & Karhu 2020, s. 497. Ks. lisää korvausmäärän arvioimiseen liittymistä ongelmista Ståhlberg & Karhu 2020, s. 497–501.

²⁰⁸ Ståhlberg & Karhu 2020, s. 362–364.

²⁰⁹ Ståhlberg & Karhu 2020, s. 369–370. HE 165/1992 vp, s. 25, jossa ei-vähäisestä taloudellisesta vahingosta todetaan, että se on korvattava silloinkin, kun se ei liity henkilö- tai esinevahinkoon. Ympäristövahinko voi ilmetä esimerkiksi yrityksen toimintapiirissä vain siten, että asiakkaiden pääsy liikepaikalle joudutaan estämään häiriön vuoksi tai että toiminta muuten keskeytyy.

²¹⁰ Ympäristövahinkojen korvaamisesta annettu laki (737/1994) 5 §. Minkä mukaan myös ympäristövahinkojen yhteydessä syntyneestä taloudellisesta vahingosta, joka ei ole yhteydessä henkilö- tai esinevahinkoon, on suoritettava korvaus, ellei vahinko ole vähäinen.

Puhdas varallisuusvahinko ei kata yksinomaan sellaista taloudellista vahinkoa, joka ei ole yhteydessä mihinkään henkilö- tai esinevahinkoon, vaan käsitteen mukaisesti myös sellainen taloudellinen vahinko, joka on kärsitty toisen henkilö- tai esinevahingon seurauksena, kuuluu vahingonkorvauslain 5 luvun 1 §:n mukaisten puhtaiden varallisuusvahinkojen piiriin.²¹¹ Tässä luvussa käsitellään puhtaan varallisuusvahingon korvausvastuun erityisedellytyksistä vain rikokseen perustuvaa puhdasta varallisuusvahinkoa.

Pykälän rangaistavaksi säädetyllä teolla tarkoitetaan tekoja, joista on säädetty rangaistus, kuten petos, väärennys, kiskominen ja konkurssirikokset. Se, että tekijä on yksittäistapauksessa jäänyt tuomitsematta rangaistukseen esimerkiksi rikosoikeudellisen vastuukärajan puuttumisen tai syyteoikeyden vanhentumisen vuoksi, ei poista korvausvastuuta. Rikoksen kokonaisarvostelullakaan ei ole merkitystä puhtaan varallisuusvahingon arvioinnissa. Korvausvastuun syntyminen koskee vain vahinkoa, joka on aiheutettu välittömästi loukatulle. Näin ollen kolmannelle henkilölle tapahtunut välillinen vahinko rajautuu yleensä korvattavien vahinkojen ulkopuolelle.²¹²

Erityiskysymyksenä voidaan joutua selvittämään, onko rikoksen selvittämistä koskeva tarkastustyö tai muu selvittelytyö sellaista työtä, johon asianomistalla on oikeus. Korkein oikeus on ottanut tähän kantaa ratkaisussaan *KKO 1998:149*. Tapauksessa on ollut kysymys törkeästä petoksesta, kun A oli erehdyttänyt Kansaneläkelaitoksen maksamaan perheelleen aiheettomia matkakorvauksia yli 80 000 markkaa. A veloitettiin korvaamaan Kansaneläkelaitokselle rikoksen selvittämiseen käytetyn henkilökunnan säännönmukaiset palkkakustannukset törkeän petoksen selvitystyöhön käytetyltä ajalta. Kansaneläkelaitos oli joutunut tarkastamaan usean vuoden ajalta kaikki A:n tekemät korvausvaatimukset ja vertaamaan niitä terveydenhuollon yksiköiden potilastietoihin. Tämä tarkastustyö katsottiin tavanomaiseen tarkastustyöhön kuulumattomaksi ylimääräiseksi työksi, joten Kansaneläkelaitokselle työstä aiheutuneet kustannukset olivat sellaista vahinkoa, jonka A oli velvollinen korvaamaan.

Puhtaan varallisuusvahingon korvausvastuuta ei synny, jos vahingonkärsijän varallisuusasemassa ei todeta syntyneen epäedullista muutosta tai kehitystä. Varallisuusasemassa tapahtuvien muutosten tulee olla syy-yhteydessä vastuutoimintaan. Vaikka varallisuusaseman epäedullinen muutos korjautuu vasta kun korvaus maksetaan, on vastuu rajattava varallisuusvahingoissa vahinkoon, jonka syntyminen mielletään tai se pitäisi voida mieltään vahingonaiheuttamisen hetkellä.²¹³

---

²¹¹ Sandvik 2010, s. 35.

²¹² HE 187/1973 vp, s. 23; Ståhlberg & Karhu 2020, s. 272. Jos petosrikoksissa ei ole mahdollisuutta vedota sopimussuhteeseen, tulee vahingon määrä arvioida varkauden ja petoksen yhteydessä samojen säännösten nojalla toteaa Saarnilehto (1998, s. 7).

²¹³ Ståhlberg & Karhu 2020, s. 436–438.

Korkeimman oikeuden ratkaisussa *KKO 1999:121* on ollut kysymys siitä, voidaanko ilkivaltaisen hälytyksen perusteella paikalle hälytetyn kaupungin palomiesten kiinteistä palkkakustannuksista tuomita korvausta. Kaupungin maksamat palkkakustannukset katsottiin tapauksessa lakisääteisen palokunnan ylläpitämisestä aiheutuneiksi kustannuksiksi, koska palkkakustannukset olisivat syntyneet kaupungille vahinkotapahtumasta riippumatta. Hälytysajoneuvojen käytöstä aiheutuneet kustannukset olivat puolestaan tekijän teosta seuranneita kuluja, jotka tekijä oli velvollinen korvaamaan.

Puhdasta varallisuusvahinkoa arvioitaessa sekä vahinko että tappio ovat käytännössä samoja asioita. Taloudellisen aseman heikentyminen vahinkotapahtumasta johtuen on osoitettavissa vain rahamäärään kohdistuvalla todistelulla. Todistettaessa vahingon tapahtumista, todistetaan samalla vahingon rahamäärää. Kun taloudellisen aseman heikentymistä kuvataan kahdella eri tapahtumakululla, eli oletetulla ja todellisella, saadaan vahingon määrä suoraan taloudellisten asemien erotuksena.²¹⁴ Puhtaat varallisuusvahingot syntyvät usein yritysmaailmassa. Vahinkoa aiheutetaan esimerkiksi esittämällä kilpailevasta yrityksestä epäedullisia tietoja, jotka aiheuttavat yritykselle asiakkaiden menettämistä ja sitä kautta syntyvää tulonmenetystä.²¹⁵

4.7 Muiden tahojen oikeudesta vahingonkorvauksiin

Vahingonkorvaukseen voivat olla oikeutettuja asianomistajan lisäksi myös muut tahot. Henkilövahingon kärsineen läheisellä on oikeus kohtuulliseen korvaukseen vahingosta kärsineen hoitamisesta syntyneistä kuluista ja ansionmenetyksestä. Läheiseksi katsotaan vanhemmat, lapset, avio puoliso tai muu näihin rinnastettava erityisen läheinen henkilö. Taloudellisina vahinkoina huomioidaan ne kulut, jotka ovat aiheutuneet henkilövahingon kärsineen hoitamisesta. Oikeus korvaukseen on myös sellaisista toimenpiteistä, jotka ovat omiaan edistämään henkilövahingon kärsineen tervehtymistä tai kuntoutumista. Korvausta maksetaan enintään siihen saakka, kun henkilövahingon kärsineen terveydentila on vakiintunut vahinkotapahtuman jälkeen. (VahL 5:2d, 509/2004.)

Arvioitaessa läheisen oikeutta korvaukseen huomioidaan vahinkoa kärsineen henkilövahingon laatu ja vaikeusaste, henkilövahingon kärsineen ikä sekä suhteen läheisyys. Korvausvelvollisuuden syy voi perustua aiheutetun vamman vakavuuteen tai siihen, että vahinkoa kärsinyt on lapsi. Hoitamisella tarkoitetaan sellaista välitöntä hoivaa ja avustamista, jota vahinkoa kärsinyt tarvitsee henkilövahingon aiheuttaman toimintakykynsä menetyksen vuoksi. Näin on esimerkiksi tilanteessa, jossa vanhempi jää joksikin aikaa ansiotyöstä pois hoitaakseen kotona henkilövahingon kärsinyttä lastaan. Muilla vahingosta johtuvilla toimenpiteillä tarkoitetaan niitä toimenpiteitä, jotka ovat omiaan edistämään vahinkoa kärsineen tervehtymistä tai kuntoutumista.²¹⁶

---

²¹⁴ Ståhlberg & Karhu 2020, s. 507.

²¹⁵ Hemmo 2013, s. 82.

²¹⁶ HE 167/2003 vp, s. 44–45.

Surmansa saaneen hautaamisesta huolehtineella on oikeus kohtuulliseen korvaukseen hautaamisesta aiheutuneista kustannuksista (VahL 5:3, 509/2004). Hautaamisesta aiheutuneita kustannuksia ovat esimerkiksi ruumisarkun, uurnan, hautapaikan ja hautakiven hankkimisesta aiheutuneet kustannukset. Myös siunaus- ja muistotilaisuudesta ja lehti-ilmoituksesta aiheutuneet kustannukset kuuluvat korvattaviin kustannuksiin. Kustannuksissa huomioidaan surmansa saaneen elinaikaiset olosuhteet, minkä perusteella kohtuullisuusharkinta tehdään. Perunkirjoituksesta tai pesänselvityksestä aiheutuneet kustannukset eivät kuulu säännöksen tarkoittamiin korvattaviin kustannuksiin. Se, kuka on todellisuudessa huolehtinut surmansa saaneen hautaamisesta, on oikeutettu korvaukseen. Yleensä hautauskustannukset suoritetaan kuolinpesän varoista, mutta hautaamisesta on voinut huolehtia myös esimerkiksi vainajan yksittäinen omainen, jolloin tämä on oikeutettu korvaukseen hänelle aiheutuneista kustannuksista.²¹⁷

Surmansa saaneen vanhemmilla, lapsilla, aviopuolisolla ja muulla näihin rinnastettavalla erityisen läheisellä henkilöllä on oikeus kohtuulliseen korvaukseen hautauskustannuksista (VahL 5:3, 509/2004). Säännöksen nojalla läheisillä on oikeus korvaukseen hautajaisiin saapumisesta aiheutuneista matkakustannuksista, tavanomaisten kukkalaitteiden hankkimiskustannuksista ja suruvaatteiden hankkimisesta aiheutuneista kustannuksista. Kohtuullisuuden arvioiminen tapahtuu tuomioistuimessa aina tapauskohtaisen harkinnan kautta.²¹⁸

Elatuksen menetyksen korvaamiseen ovat oikeutettuja surmansa saaneen elatuksen varassa olleet tai tämän elatusapuun oikeutetut. Korvausta määrättäessä huomioidaan todennäköinen elatuksen määrä ja tarve kohtuuden mukaan. Tämän lisäksi arvioinnissa otetaan huomioon henkilön omat mahdollisuudet elatuksensa hankkimiseen. (VahL 5:4, 509/2004.) Elatuksen menetykseen oikeutettujen piiri määräytyy osaltaan perheoikeudellisten säännösten mukaisesti. Kuitenkin myös henkilö, joka on tosiasiallisesti ollut surmansa saaneen elatuksen piirissä, on oikeutettu korvaukseen.²¹⁹

Korvaukseen oikeutetun elatuksen arvioiminen perustuu kohtuusharkintaan. Tämän vuoksi korvaukseen oikeutetulle on kohtuullista varata mahdollisuus sopeuttaa elämäntilanteensa kuolemantapauksen vuoksi muuttuneisiin olosuhteisiin.²²⁰ Elämäntilanteen sopeuttaminen kuolemantapauksen vuoksi muuttuneisiin olosuhteisiin vie lähes poikkeuksetta pidemmän ajan kuin rikoksen esitutkinta. Tämän vuoksi elatuksen menetyksen korvausperusteita ei ole tarpeellista käsitellä tässä opinnäytetyössä laajemmin.²²¹

---

²¹⁷ HE 167/2003 vp, s. 47: Ståhlberg & Karhu 2020, s. 487.

²¹⁸ HE 167/2003 vp, s. 48.

²¹⁹ HE 167/2003 vp, s. 48.

²²⁰ HE 167/2003 vp, s. 51.

²²¹ Myös vakuutusyhtiötä voidaan pitää sellaisena muuna tahona, jolla on oikeus vahingonkorvauksiin. Ks. 2.1, jossa käsitellään asianomistajuuteen liittyviä seikkoja.

5 VAHINGONKORVAUSVAATIMUKSET ESITUTKINNASSA

5.1 Vahingonkorvausvaatimusten ja vahinkolajien selvittäminen

5.1.1 Korvausvaatimusten perusteiden ja suuruuden selvittäminen

Esitutkinassa on selvitettävä asianomistajan vahingonkorvausvaatimuksen perusteet ja suuruus, vaikka niillä ei olisikaan vaikutusta teon rikosoikeudelliseen arvosteluun. Esitutkintaviranomaisen ei tarvitse selvittää yksityiskohtaisesti esimerkiksi anastetun omaisuuden tai vahingoitetun omaisuuden hinnoitteluperusteita. Myöskään asianomistajan liiketoiminnan keskeytymisestä aiheutuneiden vahinkojen luonteen ja määrän selvittäminen ei kuulu esitutkintaviranomaisen tehtäviin. Näiden seikkojen selvittämisen päävastuu ja asian ilmoittaminen esitutkintaviranomaiselle jäävät asianomistajalle.²²²

Poliisin tulee kirjata tarkasti esitutkinassa tehtäviin asianomistajan kuulusteluihin mitä ja minkälaista vahinkoa rikoksesta on asianomistajalle aiheutunut. Pääsääntöisesti jokaisesta vaaditusta korvauserästä on esitettävä lasku, kuitti, asiantuntijan lausunto tai arvio, taikka muu eritelty kirjallinen selvitys.²²³ On myös mahdollista, että asianomistajan kuulustelukertomukseen ei kirjata rikoksesta aiheutuneita vahinkoja eikä vaatimuksia, koska niiden selvittäminen myös muulla asiakirjalla on mahdollista. Tällainen asiakirja on esimerkiksi poliisihallinnossa käytössä oleva Kameleon-lomake ”*Selvitys asianomistajan vaatimuksista*”. Lomake liitetään täytettynä esitetutkintapöytäkirjaan. Lomakkeen täyttäminen kuuluu asianomistajalle itselleen, mutta hän voi käyttää lomakkeen täyttämiseksi apuna esimerkiksi Rikosuhripäivystyksen palveluja. Kirjaamisen jälkeen poliisin on vielä selvitettävä vahingot rikoksen laatu huomioiden. Esitutkinassa on hyvä selvittää asianomistajalle aiheutuneita vahinkoja myös todistajan/todistajien ja rikoksesta epäillyn kuulusteluissa, jotta asia tulee selvitettyksi myös korvausvaatimuksen osalta siten kuin esitutkintalain sääntely rikosasian selvittämisestä edellyttää.

Rikoksesta epäillyltä tulisi tämän omassa kuulustelussaan pyytää ottamaan kantaa asianomistajan vahingonkorvausvaatimukseen. Ellei kuulustelussa voida esittää epäillylle asianomistajan vahingonkorvausvaatimusta, häneltä voidaan selvittää kattavalla kuulustelulla muita teonkuvaukseen liittyviä seikkoja. Näin epäillyllä on mahdollisuus tuoda esille esimerkiksi hänen tuottamusvastuutaan poistavia tai muita mahdollisia vahingonkorvausvastuuta supistavia seikkoja. Tällaisia seikkoja ovat esimerkiksi hätävarjeluteko ja vahingonkärsijän velvollisuus rajoittaa hänelle syntynyttä vahinkoa, jos hän on siihen kohtuudella kyennyt. Vahingonkorvausmäärän selvittäessä vasta hieman ennen esitutkinan päättämistä, voi olla tarpeellista varata asianosaisille tilaisuus loppulausunnon antamiseen, jollei lausunnon pyytäminen ole asian laadun kannalta ilmeisen tarpeetonta. Jos loppulausunnon

---

²²² HE 82/1995 vp, s. 157; Poliisihallitus 2016, s. 8. Ks. esim. Fredman ym. 2020, s. 368.

²²³ Fredman ym. 2020, s. 368.

tarpeellisuudesta on epäselvyyttä, voidaan asiasta tarvittaessa pyytää syyttäjän mielipide. (ETL 10:1.)

Tahallisella rikoksella aiheutetun vahingon korvaukselle on maksettava viivästyskorkoa vahingon tapahtumisesta lähtien korkolain (633/1982) 8 §:n mukaan. Vahingon tapahtumisen hetkellä tarkoitetaan sitä hetkeä, kun rikoksen vahingolliset seuraukset ovat kohdistuneet velkojaan²²⁴ eli tässä tapauksessa asianomistajaan. Tahalliseen rikokseen sovellettavaa viivästyskorkoa ei sovelleta tuottamuksellisella rikoksella aiheutetun vahingon korvaamiseen.²²⁵ Myös oikeudenkäyntikuluja koskeva vaatimus on mahdollinen. Nämä vaatimukset voidaan liittää kuulustelupöytäkirjan lisäksi myös pöytäkirjan liitteeksi.²²⁶ Esitutkinnassa kirjattavana vahingonkorvausvaatimusten vakiofraa-sina voi käyttää esimerkiksi: ”*Vaadin edellä kerrottuja vahingonkorvauksia kaikilta rikoksesta epäillyiltä yhteisvastuullisesti laillisine korkoineen.*”²²⁷

Siviiliasian käsittelyä koskevan vaatimistaakan mukaisesti poliisin tulisi selvitysvelvollisuutensa nojalla neuvoa asianomistajaa jo esitutkinnassa vaatimaan rikoksesta epäillyltä korvauksia laillisine korkoineen tekopäivästä lukien. Ellei asianomistaja ole vaatinut vahingonkorvauksia laillisine korkoineen, ei tuomioistuin voi niitä viran puolesta tuomita. Rikosasian ollessa pitkään vireillä voi laillisten korkojen osuus tuomittavasta vahingonkorvauksesta olla joissakin tapauksissa merkittävä.

Jos vakuutusyhtiö on maksanut asianomistajalle korvauksen tälle aiheutuneista vahingoista, voi asianomistajalle siitä huolimatta jäädä maksettavakseen vakuutuksen omavastuuosuus. Asianomistaja voi tällöin vaatia epäiltyä korvaamaan vakuutuksen omavastuuosuuden. Esitutkintapöytäkirjaan tulee merkitä korvauksia maksanut vakuutusyhtiö. Ellei asianomistaja ole varma vakuutuksensa omavastuuosuudesta, sen määrä ilmenee vakuutus kirjasta tai -sopimuksesta. Nämä vakuutus selvitykset voidaan liittää esitutkintapöytäkirjaan.²²⁸ Tarkoituksenmukaisin tapa on liittää vakuutusyhtiön ratkaisu korvausten maksamisesta esitutkintapöytäkirjan liitteeksi, jos sellainen on saatavissa. Vakuutusyhtiön käsittelyaika nopeuduttua, päätöksen saaminen mukaan esitutkintapöytäkirjaan on hyvinkin mahdollista.

5.1.2 Henkilövahinkojen selvittäminen

Henkilövahingon²²⁹ osalta asianomistajalle aiheutuneet epäedulliset muutokset on mahdollista selvittää esitutkinnassa esimerkiksi vammavalokuvilla, lääkärinlausunnoilla ja kuulustelukertomuksin.

---

²²⁴ HE 109/1981 vp, s. 22.

²²⁵ Saarnilehto ym. 2012, s. 265.

²²⁶ Poliisihallitus 2016, s. 8. Ks. esim. Fredman ym. 2020, s. 368.

²²⁷ Rantaeskola 2022, s. 194.

²²⁸ Fredman ym. 2020, s. 314.

²²⁹ Ks. 4.3 alalukuineen, jossa käsitellään henkilövahinkoja.

Koska kivun osalta epämieluisaa tuntemusta ei tarvitse näyttää lääketieteellisesti selvitetynsi, korostuu esitutkinnassa kuulustelukertomuksen yksityiskohtaisuus asianomistajan vammojen ja kivun tuntemusten osalta.

Esitutkinnassa on tärkeä muistaa, että tilapäisestä psyykkisestä haitasta, kuten järkytystilasta, masennuksesta tai posttraumaattisesta stressireaktioista²³⁰ tulee aina olla lääketieteellistä näyttöä. Tämä tarkoittaa sitä, että asianomistajan vaatiessa korvausta tilapäisestä psyykkisestä haitasta, korvausvaatimuksen tueksi tulee aina olla lääkärinlausunto. On merkityksellistä huomata, että esitutkinnassa voidaan joutua pyytämään asianomistajalle syntyneistä henkilövahingoista lääkärinlausunto sekä rikoksen tunnusmerkistökiteijöiden selvittämistä varten että vahingonkorvausvaatimuksen tueksi.

Lapsiin kohdistuneissa seksuaali- ja väkivaltarikoksissa tulee mahdollisuuksien mukaan käyttää lasten ja nuorten oikeuspsykiatrisessa tutkimusyksikössä laadittua tutkimustuloksiin perustuvaa haitanarvioita. Yleisesti tilapäisen psyykkisen haitan arviointia voidaan pyytää asianomistajan hoitavalta taholta esimerkiksi seuraavalla tavalla: *"Poliisi pyytää lääkärinlausuntoa XX ja hänen käynneistään lääkärin / psykiatrin / psykologin vastaanotolla. Lausunnossa tulisi ottaa kantaa ainakin seuraaviin seikkoihin:*

1. *Mahdollisen seksuaalisen hyväksikäytön/pahoinpitelyn haittavaikutukset XX?*
2. *Onko XX terveydentilassa ja toimintakyvyssä tapahtunut muutoksia epäillyn rikoksen ajankohdan nähden?*
3. *Jatkuvatko XX hoidot ja terapiat?*
4. *Jos XX on aikaisempi hoitokontakti, mitkä ovat sen vaikutukset nyt käsiteltävänä olevaan asiaan ja millä tavoin rikosepäily on mahdollisesti muuttanut XX hoitoa, lääkitystä ja diagnoosia?*
5. *Onko XX kohdistunut teko aiheuttanut uhrille muuta arjessa vaikuttavaa haittaa, kuten kaveripiiristä irtautumista tai määrittelemättömiä pelkotiloja?"*

Yleisesti tilapäisen haitan tai pysyvän haitan arviointia voidaan pyytää asianomistajan hoitavalta taholta esimerkiksi seuraavalla tavalla: *"Poliisi pyytää lääkärinlausuntoa XX häneen kohdistuneessa rikosasiassa. Lausunnossa tulisi ottaa kantaa ainakin seuraaviin seikkoihin:*

1. *Millaisia havaintoja XX:n terveydentilasta voidaan sanoa epäillyn rikoksen ajankohdan jälkeen?*
2. *Millaisia seurauksia XX:n kohdistunut teko on hänelle aiheuttanut?*
3. *Sopivatko lausunnossa annetut tiedot vamman mahdolliseen aiheuttamistapaan/sopivatko lausunnossa annetut tiedot johonkin esitettyyn tapahtumainkulkuun (jos useampia tapahtumainkulkuja)?*
4. *Mikä on XX:lle syntyneen vahingon vaikeusaste ja vamman haittaluokka?*

---

²³⁰ Ks. 4.3.4, jossa käsitellään korvausta tilapäisestä psyykkisestä haitasta.

5. *Minkä laatuista hoitoa XX tarvitsee?*
6. *Kuinka pitkä on XX:n hoidon kesto todennäköisesti/lausunnon antamisajankohdan tiedoilla on?*
7. *Voidaanko tällä hetkellä tehdä johtopäätöksiä XX:n haitan tilapäisyydestä tai pysyvyydestä?*
8. *Kuinka kauan XX:n vamman/vammojen paranemisen voidaan arvioida kestävän?*
9. *Vaikuttaako XX:n kohdistunut rikos hänen elämänlaatuun heikentävästi pitempään/mahdollisesti hänen loppuelämänsä ajan muodostaen pysyvän haitan?*
10. *Onko XX:lle syntynyt esimerkiksi pysyvää toiminnallista haittaa, toiminnanvajausta tai muita kiputiloja.*
11. *Onko XX:n lääkärissä käynnin yhteydessä ilmennyt sellaisia seikkoja, joita poliisilla ei tämän pyynnön perusteella ole tiedossa ja joilla kuitenkin olisi vaikutusta asiaan?”*

Poliisilla on esitutinnan aikana velvollisuus kertoa asianomistajalle aineettomien vahinkojen osalta, eli kipu ja särky, tilapäinen haitta, pysyvä haitta ja kärsimys, että hänen tulee tutustua itse HEVA:n ja liikennevakuutuksen korvausohjeiden suosituksiin vaadittavan korvauksen määrästä. Tämä käy ilmi myös poliisin Kameleon-lomakkeesta ”*Selvitys asianomistajan vaatimuksesta*”. Lomakkeella on selvitetty esimerkiksi sitä, millaisista asioista asianomistajan on ylipäättään mahdollisuus vaatia korvausta ja millaisia liitteitä asianomistajan tulee liittää vahingonkorvausvaatimuksensa tueksi. Sekä poliisilta että lomakkeelta saatujen tietojen avulla asianomistajalla on mahdollisuus toimittaa poliisille esitutinnan aikana sellainen perusteltu vahingonkorvausvaatimus, jota syyttäjällä on velvollisuus ajaa oikeudenkäynnissä.

Rikostutkijan ollessa asianomistajaan ensimmäisen kerran yhteydessä, asianomistajalle tulisi toimittaa joko sähköpostilla tai kirjeitse Kameleon-lomake ”*Selvitys asianomistajan vaatimuksista*” ja pyytää asianomistajaa täyttämään lomake ennen kuulusteluihin saapumista. Näin asianomistajalla on mahdollisuus toimittaa heti korvausvaatimuksensa tueksi liitettävät selvitykset, kuten kuittikopiot, laskelmat ansionmenetyksestä tai rikkoutuneen esineen korjausarviosta, poliisille.

Ansionmenetyksestä tehtävä selvitys voi perustua palkkalaskelmaan, sen arvioon tai muuhun selvitykseen kuten työnantajalta saatuun todistukseen. Selvityksessä on otettava huomioon myös mahdollisesti muualta, kuten Kansaneläkelaitokselta tai vakuutusyhtiöltä, saatu korvaus ansionmenetyksestä. Nämä selvitykset on liitettävä mahdollisuuksien mukaan esitutkintapöytäkirjaan.

Henkilövahinkojen korvattavina kustannuksia ovat esimerkiksi sairaalamaksut ja ambulanssi- ja lääkekustannukset²³¹ ja muut matkakustannuksista aiheutuneet kulut. Näistä kustannuksista saa-

---

²³¹ Ks. 4.3.1, jossa käsitellään korvausta tarpeellisista sairaanhoitokuluista ja muista tarpeellisista kuluista.

dut tosieteet tulee liittää esitutkintapöytäkirjaan korvausvaatimuksen liitteiksi. Lääketieteelliseen tietämykseen perustuvien käsittelyjen ja hoitojen tarpeellisuudesta tulee liittää korvausvaatimuksen tueksi lääkärinlausunto.

Henkilövahingosta johtuvia muita kuluja ovat esimerkiksi kuntoutuksesta, asuntoon tehtävistä muutostöistä tai säännöllisistä lääkärintarkastuksista johtuvat kulut. Kuntoutuksesta ja lääkärintarkastuksista johtuvat menot voidaan perustella lääkärinlausunnolla koskien kulujen tarpeellisuutta. Muita kuntoutukseen ja lääkärintarkastuksiin liittyviä kuluja ovat myös esimerkiksi matkakulut, jotka tulevat korvatuksi yleensä julkisen liikenteen hinnoittelun mukaisesti.

Yleisesti kaikki vahingosta johtuvat kulut tulevat korvattaviksi vain aiheutuneiden kulujen mukaisesti. Tämän vuoksi kaikkien kustannusten kuluerät tulee todentaa erilaisin tosittein, laskelmin, arvioin tai lausunnoin. Myös kuulusteluilla on yleensä tärkeä merkitys, kun selvitetään vahinkoa ja vahingon määrää. Henkilövahinkojen osalta vahinkojen muuttaminen euroiksi voi olla haasteellista. HEVA:n suositusten ja liikennevakuutuslautakunnan korvausohjeiden avulla asianomistajan on kuitenkin mahdollista määrittää konkreettisesti henkilövahinkonsa korvauksen määrä. Poliisin on myös hyvä muistaa, että asianomistajalla on oikeus vaatia korvauksia, vaikka kaikista eri vahinkoryhmistä.

5.1.3 Esinevahinkojen selvittäminen

Poliisin on esitutkinnassa selvittävä luotettavalla tavalla rikoksella aiheutettu esinevahinko. Selvitys esinevahingoista tulee hankkia ensin asianomistajalta itseltään.²³² Asianomistajan antama arvio esineen arvosta voi kuitenkin olla täysin subjektiivinen. Tämän vuoksi esimerkiksi tuhoutuneen tai hukkaan menneen esineen arvosta tulisi olla myös muuta luotettavaa ulkopuolista selvitystä. Erilaiset internetin kauppapaikkojen myyntisivustot ovat hyvänä apuna esineiden myyntihintojen selvittämisessä. Poliisi voi pyytää myös eri alojen asiantuntijoilta arvioita esimerkiksi antiikkihuonekalujen tai työkoneiden arvosta. Asianomistajan vakuutusyhtiöltään saamasta korvauspäätöksestä on myös mahdollista saada luotettavaa tietoa esineen reaalisesta arvosta.

Esinevahinkojen korvausvastuun osalta tulee muistettavaksi myös liikevoiton menetys. Liikevoiton menetyksiä voi aiheutua tilanteissa, jossa omistajan mahdollisuus esineen käyttämiseen on estynyt esimerkiksi taksiajoneuvon luvattoman käyttöönoton vuoksi. Liikevoiton menetyksen selvittämisen päävastuu ja korvausaiheen ilmoittaminen esitutkintaviranomaiselle on asianomistajan vastuulla.

Yleisesti esinevahinkojen korjauskustannusten selvittäminen on yksinkertaista, koska vahingonkärssi voi teettää esineen korjauksen kolmannella ja vaatia tekijää korvaamaan nämä korjauksesta aiheutuneet kustannukset. Korvausmäärän perusteeksi voidaan liittää esitutkintapöytäkirjaan myös

---

²³² Ks. 4.5, jossa käsitellään esinevahinkoja.

kustannuksista tehty arvio. Yleensä arvion tekee kyseisen esineen korjauksia tekevä taho, kuten autokorjaamo. Esinevahinkojen muita kuluja ovat esimerkiksi matkakulut korjaamolle sekä erilaiset kuljetuskustannukset. Näiden kululajien perusteiksi käy esimerkiksi selvitys matkakuluista.

Esinevahinkojen määrä esimerkiksi varkausrikoksissa koostuu yleensä sekä anastetusta omaisuudesta että mahdollisista murtautumisen yhteydessä syntyneistä vahingoista. Asianomistajan on yksilöitävä vaatimuksensa itse molempien vahinkojen osalta erikseen. Anastetun omaisuuden arvo perustuu asianomistajan antamiin tietoihin. Asianomistaja voi käyttää omaisuuden hinnoittelun perusteina esimerkiksi esineiden ostokuitteja ja takuutodistuksia. Ellei näitä ole saatavissa, esitutkinnaissa on hyvä selvittää esimerkiksi omaisuuden hankintavuosi ja arvio ostohinnasta. Murtovahinkojen korvausvaatimuksen perusteet ovat yleensä helpommin arvoitettavissa, koska siivoukuskustannukset, rikutun ikkunan korjauskustannukset tai rikki väännetyin lukon vaihtamisesta aiheutuneet kustannukset ovat helposti selvitettävissä laskelmin, laskuin ja kuittikopioin.

Vaikka asianomistaja ei esittäisikään rikokseen perustuvaa vahingonkorvausvaatimusta, on rikoksesta aiheutuneet vahingot kirjattava näkyviin, koska aiheutuneen vahingon määrä on merkityksellinen rikosoikeudellisessa arvostelussa. Takaisin saadun tai vakuutusyhtiön korvaaman anastetun omaisuuden arvo on myös huomioitava kuulustelussa. Tieto tästä on kirjattava kuulustelupöytäkirjaan.²³³

Asianomistajalta on selvitettävä esitutkinnaissa myös sisältääkö hänen vahingonkorvausvaatimuksensa arvonlisäveroa. Jos asianomistajalla on oikeus vähentää verotuksessaan arvonlisävero, on osuus vähennettävä korvausvaatimuksesta. Jos asianomistajalla ei ole arvonlisäveron vähennysoikeutta, on siitäkin tehtävä selvitys. Arvonlisäveron määrän laskeminen koskee elinkeinonharjoittajaa, joka on rekisteröity ALV-verovelvolliseksi. Vain elinkeinoa varten hankitusta omaisuudesta voidaan vaatia arvonlisäveron vähennysoikeutta. Syyttäjän velvollisuutena on vaatia oikeudenkäynnissä arvonlisäveroa rikoksentehtäjän saamana hyötynä valtiolle.²³⁴

5.1.4 Puhtaiden varallisuusvahinkojen selvittäminen

Kun arvioidaan puhdasta varallisuusvahinkoa, taloudellisen aseman heikentyminen on osoitettavissa vain rahamäärään kohdistuvalla todistelulla.²³⁵ Jos epäiltynä rikoksena on esimerkiksi petos, voidaan asiassa syntyneen vahingon määrä selvittää esimerkiksi tiliotteiden tai maksukuittikopioi-

---

²³³ Poliisihallitus 2016, s. 8–10; samoin kuin Fredman ym. 2020, s. 368.

²³⁴ Poliisihallitus 2016, s. 9. Ks. esim. Fredman ym. 2020, s. 368. Korkeimman oikeuden ratkaisussa *KKO 2002:60 (ään.)* on ollut kysymys arvonlisäveron määrän tuomitsemista rikoksen tuottamana taloudellisena hyötynä valtiolle. Ratkaisun mukaan, kun anastettu omaisuus on saatu vastikkeetta, epäilty saa itselleen omaisuuden arvoa vastaavan hyödyn verrattuna siihen, että hän olisi hankkinut omaisuuden laillisesti. Kun arvonlisävero on osa siitä hinnasta, jolla vastaava tavara olisi voitu hankkia laillisesti, eron osuus hinnasta on rikoksen tuottamaa taloudellista hyötyä.

²³⁵ Ks. 4.6, jossa käsitellään puhtaita varallisuusvahinkoja.

den avulla. Koska puhdas varallisuusvahinko aiheutetaan usein yritysmaailmassa, on vastuu vahingon määrän selvittämisestä asianomistajalla itsellään. Puhtaiden varallisuusvahinkojen osalta asianomistajan tulee selvittää hänelle rikoksella aiheutettu tappio esimerkiksi kirjanpitoaineistoon perustuvalla laskemalla liikevoiton menetyksestä.

Syntyneen varallisuusvahingon määrää voidaan selvittää myös erilaisilla laskelmilla koskien esimerkiksi syntyneitä vahinkoja ja rikoksen selvittämistä koskevan selvittelytyön perusteita. Jos puhutaan varallisuusvahingon selvittäminen vaatii laajoja selvityksiä, ei esitutkintaa ei ole tarpeen viivyttaa selvittelyn vuoksi. Tällöin esitutkintapöytäkirja voidaan laittaa syyttäjälle syyteharkintaa varten.

5.1.5 Kärsimyskorvauksen selvittäminen

Kärsimyskorvauksen tuomitseminen ei edellytä erillistä selvitystä loukatulle aiheutuneesta tunnereaktiosta.²³⁶ Korvauksen suuruuden arvioimiseen vaikuttaa yksinomaan teon luonne. Vaikka kärsimyskorvaustilanteissa ei tarvitse osoittaa kärsimyksen aiheutumista, tulee esitutkinnassa kiinnittää erityistä huomiota loukkauksen laadun arvioimiseen. Vapauteen kohdistuvien loukkauksen laadun arvioimiseen vaikuttavat yleensä loukkauksen sisältö, tekotapa, kesto ja loukkauksen teko-olosuhteet. Loukkauksen sisällöllä tarkoitetaan esimerkiksi seksuaalista tunkeutumista loukatun kehoon tai pelkotilan aiheuttamista laittoman uhkauksen yhteydessä. Tekotavalla tarkoitetaan menettelyä, jolla loukatun vapautta rikotaan, esimerkiksi fyysisesti pakottamalla tai väkivallalla uhkaamalla. Loukkauksen kesto, eli ajallisen ulottuvuuden laajuus ja merkittävyys, vaihtelevat suuresti tapauksista riippuen. Seksuaalisessa hyväksikäytössä teon kesto voi olla jopa vuosia, vapaudenriistossa puolestaan useimmiten joitakin tunteja. Teko-olosuhteilla viitataan puolestaan niihin ympäristö- ja muihin olosuhteisiin, joissa loukkaus on tapahtunut.²³⁷

Loukkausten aiheuttamaa laadun arviointia voidaan selvittää asianomistajan kuulusteluissa. Vaikka kärsimyksen aiheuttamista ei tarvitse selvittää lääketieteellisin keinoin, lapsiin kohdistuneissa seksuaali- ja väkivaltarikosten esitutkinnassa tulee kuitenkin muistaa, että teoreettinen lausunto haitanarviosta toimii pohjana kärsimyskorvauksille. Myös aikuisiin kohdistuneiden, etenkin törkeiden, kärsimystä aiheuttavien perusterikosten kohdalla on perusteltua pyytää haitanarviota siitä, minkälaista kärsimystä loukkaus on ollut omiaan uhrissa aiheuttamaan.

Surmansa saaneen läheiselle loukkauksella aiheutetun kärsimyksen arviointia voidaan selvittää esitutkinnassa kuulusteluilla. Kuulusteluissa tulee selvittää surmansa saaneen ja korvausta vaativan suhteen läheisyys, teon laatu sekä muut olosuhteet. Muina olosuhteina tulee selvitettäväksi

---

²³⁶ Ks. 4.4, jossa käsitellään kärsimyksen korvaamista.

²³⁷ Henkilövahinkoasian neuvottelukunnan suosituksia 2020, s. 119, 122. Ks. muiden kärsimystä aiheuttavien tekojen arvioinneista Henkilövahinkoasian neuvottelukunnan suosituksia 2020, s. 144–163.

erityisesti se, onko läheinen ollut paikalla surmaamishetkellä. Poliisin tulee neuvoa surmansa saaneen läheistä tutustumaan HEVA:n suosituksiin ja liikennevakuutuksen korvausohjeisiin korvausmääränsä arvioimisessa.

Alla olevassa kuviossa on kuvattu yhteenvetona, millä perusteilla loukkauksen aiheuttamasta kärsimyksestä asianomistaja ja surmansa saaneen läheiset ovat oikeutettuja kärsimyskorvaukseen.

Loukkauksen aiheuttama kärsimys asianomistajalle			Kärsimyskorvaus surmansa saaneen läheiselle
Rangaistavaksi säädetyn teon kohdistuminen: Vapauteen - esim. seksuaalirikokset, henkeen- ja terveyteen kohdistuneet rikokset, vapaudenriisto, ihmiskauppa, laitton uhkaus, ryöstö Rauhaan - esim. kotirauhan rikkominen, lähestymiskiellon rikkominen, vainoaminen Kunniaan - esim. kunnianloukkaus, väärä ilmianto Yksityiselämään - esim. salakatselu, viestintäsalaisuuden loukkaus, salassapitorikos	Henkilökohtaisen koskemattomuuden vakava loukkaaminen - tapon, murhan, surman yritys, törkeä pahoinpitely - toistuva kiusaaminen ja häirintä - seksuaalirikokset - tahallaan tai törkeällä huolimattomuudella	Ihmisarvon vakava loukkaaminen - muulla kuin edellä verrattavilla tavoilla - tahallaan tai törkeällä huolimattomuudella	- Vanhemmat, lapset, aviopuoliso, muu erityisen läheinen henkilö - Kuolema aiheutettu tahallaan tai törkeällä huolimattomuudella - Korvaus harkitaan kohtuulliseksi: suhteen läheisyys, teon laatu ja muut olosuhteet.
Korvaus määrätään sen kärsimyksen perusteella, jonka loukkaus on omiaan aiheuttamaan. Asiassa huomioidaan erityisesti loukkauksen laatu, loukatun asema, loukkaajan ja loukatun välinen suhde ja loukkauksen julkisuus.			- Korvattavuuden edellytykset riittää kärsimystä aiheuttanut teko. - Lääkärinlausunto ei ole välttämätön, mutta voi helpottaa korvauksen saamista. - Lapsiin kohdistuneissa seksuaali- ja väkivaltarikoksissa pyydettyä teoreettinen lausunto haitanarviosta.

Kuvio 2. Kärsimyskorvauksen perusteet yhteenvetona.

Asianomistajan on mahdollista vaatia korvauksia rikoksen perusteella loukkauksen aiheuttamasta kärsimyksestä, jos teko on kohdistunut hänen vapauteensa, rauhaansa, kunniaansa tai yksityiselämäänsä. Kuviossa näiden jokaisen loukkauksen alle on kirjattu esimerkkejä rikosnimikkeistä, jotka vastaavat tietyn oikeushyvän loukkaamista. Asianomistajan henkilökohtaista koskemattomuutta voidaan loukata esimerkiksi tapon, murhan ja surman yrityksellä sekä törkeällä pahoinpitelyllä tai toistuvasti tahallaan kiusaamalla. Lisäedellytyksenä henkilökohtaisen koskemattomuuden loukkaamiselle on, että henkilökohtaisen koskemattomuuden vakava loukkaaminen on tehty tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta.

Kärsimystä tuottava syrjintä voi tapahtua joko työelämässä tai muutoin. Rangaistavia tekoja ovat tällöin esimerkiksi syrjintä, työsyryntä tai kiskonnan tapainen työsyryntä. Kärsimyskorvauksen yhtenä korvausvastuun edellytyksenä on edellisten lisäksi ihmisarvon vakava loukkaaminen joko tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta. Näiden edellytysten lisäksi korvaus määrätään kaikissa

tapauksissa sen kärsimyksen perusteella, jonka loukkaus on omiaan aiheuttamaan. Asiassa huomioidaan erityisesti loukkauksen laatu, loukatun asema, loukkaajan ja loukatun välinen suhde ja loukkauksen julkisuus.

Surmansa saaneen läheisellä on oikeus saada korvausta surmansa saaneen kuolemantapauksen aiheuttamasta kärsimyksestä. Läheisellä tarkoitetaan vanhempia, lapsia ja aviopuolisoa tai muuta näihin rinnastuvaa surmansa saaneelle erityisen läheistä henkilöä. Surmansa saaneen kuolema on tullut aiheuttaa tahallisesti tai törkeästi huolimattomuudesta. Tämän lisäksi korvauksen tuomitseminen edellyttää aina kohtuullisuusharkintaa tuomioistuimessa. Kohtuullisuutta harkitessa huomioidaan surmansa saaneen ja korvausta vaativan suhteen läheisyys, teon laatu sekä muut olosuhteet.

Korvausmäärän arvioimisessa (kuviossa 2 oranssi laatikko) asianomistaja tulee ohjata tutustumaan HEVA:n suosituksiin ja liikennevakuutuslautakunnan korvausohjeisiin. Poliisin tulisi mahdollisuuksien mukaan pyytää jo esitutkinnassa asianomistajaa koskeva lääkärintuomio liittyy kärsimyksen arviointiin siitä, mitä loukkaus on ollut omiaan asianomistajalle aiheuttamaan. Asianomistajan kuulusteluissa huomiota tulisi kiinnittää etenkin loukkauksen laadun arvioimiseen. Surmansa saaneen läheisen kuulusteluissa selvitettäväksi tulevat esimerkiksi suhteen läheisyys ja teon laatu.

Vaikka asianomistajan kärsimyksen korvattavuuden edellytykseksi riittää kärsimystä aiheuttava teko (kuviossa 2 oranssi laatikko), tulisi esitutkinnassa kiinnittää huomiota tapauksen kokonaisarviointiin siitä, että lääkärintuomion hankkiminen voi helpottaa asianomistajaa oikeudenkäynnissä korvauksen saamisessa. Lapsiin kohdistuneissa seksuaali- ja väkivaltarikoksissa poliisin tulee pyytää teoreettinen lausunto haitanarviosta jo esitutinnan aikana.

5.1.6 Muiden tahojen vahinkojen selvittäminen

Vakuutusyhtiöt, Kansaneläkelaitos ja muut henkilöt, joille on rikoksen johdosta aiheutunut välillisesti vahinkoa, voivat esittää rikosasian yhteydessä vahingonkorvausvaatimuksensa. Vakuutusyhtiöt ja Kansaneläkelaitos toimittavat yleensä itse korvausvaatimuksensa poliisille. Korvausvaatimus ja siihen liittyvä selvitys tulee liittää esitutkintapöytäkirjan liitteiksi. Muilta henkilöiltä korvausvaatimuksen saaminen esitutkintaa varten edellyttää hyvin usein poliisin omaa yhteydenottoa.

Henkilövahingon kärsineen läheisen oma korvausvaatimus tarpeellisista kuluista ja ansionmenetyksestä, kuuluu läheisen itsensä selvitettäväksi.²³⁸ Kun esitutkinnassa selvitetään läheisen vaatimuksia korvaukseen, on esitutkintapöytäkirjaan välttämätöntä liittää korvausvaatimuksen yhteyteen selvitys vaadituista korvauksista sekä erillinen lääkärintuomio kulujen tarpeellisuudesta.²³⁹ Ansionmenetyksestä johtuva selvitys voi perustua esimerkiksi palkkalaskelmaan tai Kansaneläkelaitoksen

---

²³⁸ Ks. 4.7, jossa käsitellään muiden tahojen oikeutta vahingonkorvauksiin.

²³⁹ Rantaeskola 2022, s. 192.

korvauspäätökseen. Ongelmalliseksi korvausvaatimuksen määrän selvittämisen voi tehdä se, että esitutkinnan aikana voi olla jopa mahdotonta selvittää henkilövahingon kärsineen vahingon laatua ja vaikeusastetta. Näin ollen myös tuleva hoidon tarve voi olla esitutkinnan aikana vielä selkiytymätön.

Surmansa saaneen hautaamisesta huolehtineen tulee toimittaa esitutkintapöytäkirjaan liitettäväksi kuittikopiot hautaamisesta aiheutuneista kustannuksista. Näitä ovat esimerkiksi ruumisarkun, uurnan, hautapaikan ja hautakiven hankkimisesta aiheutuneet kustannukset sekä siunaus- ja muistotilaisuudesta ja lehti-ilmoituksesta aiheutuneet kustannukset. Vain kohtuulliset hautaamisesta aiheutuneet kulut voivat tulla korvatuiksi. Asiaan liittyvän kohtuusarvioinnin tekee lopulta aina tuomioistuim.

Surmansa saaneen läheisillä on oikeus vaatia kohtuullista korvausta heille aiheutuneista hautauskustannuksista. Näitä kustannuksia ovat matkakustannukset sekä kukkalaitteiden ja suruvaatteiden hankkimisesta aiheutuneet kustannukset. Aiheutuneiden kustannusten selvittäminen kuuluu korvausta vaativalle itselleen. Kustannukset ovat todennettavissa esimerkiksi matkalaskun tyyppisellä selvityksellä sekä kuittikopioin. Näidenkin korvausvaatimusten osalta kohtuullisuuden arvioiminen kuuluu tuomioistuimen tehtäviin

5.2 Esitutkinnan toimenpiteet asianomistajan korvausvaatimusten kannalta

5.2.1 Yleisiä huomioita korvausten selvittämisestä esitutkinnassa

Asianomistajan tulee esittää vahingonkorvausvaatimustaan (säännöksessä yksityisoikeudellista) koskeva pyyntö joko esitutkinnassa tai myöhemmin suoraan syyttäjälle (ROL 3:9.2). Samassa yhteydessä asianomistajan on ilmoitettava ne seikat, joihin hänen vaatimuksensa perustuu. Poliisin on selvitettävä esitutkinnassa mm. asian laadun edellyttämällä tavalla epäilty rikos, sen teko-olosuhteet, sillä aiheutettu vahinko, asianosaiset sekä muut syyteharkintaa varten tarvittavat seikat (ETL 1:2.1,1). Tässä luvussa käsitellään vahingonkorvausvaatimukseen liittyviä huomioita, joista poliisin tulisi joko informoida asianomistajaa tai huolehtia niistä muutoin esitutkinnassa. Esitutkintaa toimittavan viranomaisen on esimerkiksi tiedettävä mitä tapahtuu asianomistajan korvausvaatimukselle, jos siihen liittyviä asioita ei selvitetä esitutkinnassa ja asia ratkaistaan käräjäoikeudessa vastaajan poissaolosta huolimatta.

Vahingonkorvausvelvollisuus seuraa lähes poikkeuksetta rikoslaissa rangaistaviksi säädettyissä teoissa, jos rikoksesta on syntynyt korvattavaa vahinkoa. Vahingon ja kielletyn toiminnan välillä on oltava jonkinlainen yhteys, että vahingon korvausvastuun edellytykset voivat täytyä.²⁴⁰ Korvaus-

---

²⁴⁰ Ks. 3.3, jossa käsitellään syy-yhteyttä vahingonkorvausvelvollisuuden edellytyksenä.

vastuun edellytyksenä on joko tahallisesti tai tuottamuksesta aiheutettu vahinko toiselle. Näissä tilanteissa vahingonaiheuttaja on velvollinen korvaamaan aiheuttamansa vahingon. Jos vahingonaiheuttajan tarkoituksena on aiheuttaa vahinkoa, on kysymyksessä tahallisuus. Velvollisuus korvata vahinko voi perustua myös tuottamukseen. Tuottamuksen arviointia varten esitutkinnassa tulisi huomioida asiaan mahdollisesti vaikuttava muu lainsäädäntö, erilaiset turvallisuusohjeet ja sisäisiin määräyksiin kirjatut toimintavaatimukset.²⁴¹

Selvittämällä rangaistavaksi määrätyn teon tuottamusarviointia, selvitetään samalla myös korvausvastuun edellytyksiä. Asianosaisten kuulustelukertomukset ovat yleensä tärkeässä osassa, kun selvitetään syy-yhteyttä teon ja siitä seuranneen vahingon välillä ja korvausvastuun edellytyksiä. Vaikka tuomioistuimien lopulta määrittää asianomistajalle tuomittavan vahingonkorvauksen suuruuden, on poliisin tarpeen huomioida jo esitutkinnassa mahdollisia tuottamuksen poistavia seikkoja koskien vahingonkorvausvastuuta. Vaikka vahingonkorvausoikeudessa anteeksiantoperuste ei poista korvausvelvollisuutta, voi sillä olla vaikutusta asianomistajalle tuomittavaan korvauksen määrään. Esitutkinnassa tulee hyvin usein esille tilanne, missä rikoksesta epäilty ei tunnusta teon oikeudenvastaisuutta vaan vetoaa asiassa vastuuvapausperusteeseen, esimerkiksi hätävarjelutilanteeseen. Samalla kun esitutkinnassa selvitetään kuulusteluilla vastuuvapausperusteen käsillä oloa, selvitetään myös vahingonkorvausoikeuden tuottamusvastuuta mahdollisesti poistavaa tai supistavaa seikkaa.²⁴²

Asianomistajan provokatiivinen käyttäytyminen ennen tekoa voidaan katsoa vahingonkärsijän myötävaikutukseksi vahinkonsa syntymisessä. Uhrin lievä fyysinen tai sanallinen provosoiminen ennen väkivaltarikosta ei kuitenkaan yleensä aiheuta epäillyn vahingonkorvausvastuun supistumista. Esitutkinnassa korvausvastuun sovittelamisen²⁴³ elementit on mahdollista selvittää ainakin osittain hyvillä ja kattavilla kuulustelukertomuksilla. Tällöin kuulustelukertomuksissa tulee huomioida osallisten toiminta ennen rikosta, rikoksen aikana ja rikoksen jälkeen. Korvausvastuun jakautumista tekijöiden kesken voidaan selvittää rikoksen teonkuvauksen selvittämisen yhteydessä esimerkiksi kuulustelukertomuksin, mahdollisin valvontatallentein ja muutoin kuvatuin videoin. Jos esimerkiksi pahoinpitelyrikoksen epäiltyjä on useita, voi olla lähes mahdotonta selvittää kuinka monta kertaa heistä jokainen on asianomistajaa lyönyt. Näin ollen korvausvastuu jakautuessa monelle, asianomistajan tulee vaatia tekijöitä yhteisvastuullisesti korvaamaan hänelle aiheutettu vahinko.

Asianomistajalle on ilmoitettava ilman aiheetonta viivytystä käytettävissä olevista tukipalveluista siinä laajuudessa, kun rikoksen luonne ja asianomistajan henkilökohtaiset olosuhteet sitä edellyttävät (ETL 4:18.1,1, 10/2016). Yleisesti tällä tarkoitetaan asianomistajan ohjaamista Rikosuhripäivystyksen (RIKU) palveluiden piiriin. Asiakkaan ohjauksen tarve tulee arvioitavaksi etenkin väkivallan

---

²⁴¹ Ks. 3.4, jossa käsitellään yleistä tuottamusvastuuta vahingonkorvausoikeudessa.

²⁴² Ks. 3.7, jossa käsitellään tuottamusvastuun poistavia seikkoja.

²⁴³ Ks. 3.6, jossa käsitellään korvausvelvollisuuden sovittelua ja vahingonkorvausvastuun jakautumista.

uhriksi joutuneiden kohdalla. Rikosuhripäivystys parantaa rikoksen uhrin, tämän läheisen ja rikosasian todistajan asemaa tuottamalla heille tarkoitettuja tukipalveluita.²⁴⁴

Rikosuhripäivystys avustaa rikoksen uhria ja tämän läheistä esimerkiksi vahingonkorvausasioihin liittyvissä asioissa. Mikäli RIKU:n tukihenkilö avustaa asianomistajaa korvausvaatimusten täyttämässä, tämä on omiaan vähentämään esitutkinnassa poliisilta vaadittavia toimenpiteitä.²⁴⁵ Kun asianomistaja on ohjattu heti rikoksen tapahtumisen jälkeen Rikosuhripäivystyksen palveluiden piiriin, saavutetaan sillä suurin hyöty sekä asianomistajan että esitutkinnan kannalta.

Ellei asianomistajan ensimmäisenä kohdannut partio ole ohjannut tätä Rikosuhripäivystyksen palveluiden piiriin, on rikostutkijan tehtävä tämä ollessaan ensimmäisen kerran yhteydessä asianomistajaan. Näin toimimalla poliisi täyttää informaatiovelvollisuuttaan asianomistajaa kohtaan. On hyvä muistaa, että RIKU:n tukihenkilö voi tukea asianomistajaa myös sovittelutoimiston järjestämässä sovittelussa.

5.2.2 Esitutkinnassa tehtävät kirjaukset

Esitutkinnassa tehtävistä kirjauksista ja merkinnöistä täsmennetään esitutkinnasta, pakkokeinoista ja salaisesta tiedonhankinnasta annetussa asetuksessa (122/2014, EPSA). Jo ilmoituksen kirjauksivaiheessa esitutkintaviranomaisen on kirjattava esitutkinnan toimittamista varten tarvittavat tiedot tapahtumasta, asianosaisista ja mahdollisuuksien mukaan myös muista esitutkinnassa selvitetävistä seikoista (EPSA 1:1). Itse kuulustelupöytäkirjaan on merkittävä tieto siitä, onko asianomistaja pyytänyt syyttäjää ajamaan hänen vaatimustaan (EPSA 1:2.1,9).

Asianomistajalle on ilmoitettava esimerkiksi oikeudesta esittää vahingonkorvausvaatimus (säännöksessä yksityisoikeudellinen) syyteasian yhteydessä sekä mahdollisuudesta siihen, että syyttäjä ajaa vaatimusta, jos se voi tapahtua ilman olennaista haittaa eikä asianomistajan vaatimus ole ilmeisen perusteeton.²⁴⁶ Ilmoittaminen on tehtävä ilman aiheetonta viivytystä siinä laajuudessa kuin se on tarpeen huomioiden henkilöön liittyvät seikat ja rikoksen laatu. (ETL 4:18, 10/2016.) Tästä asianomistajan vahingonkorvausvaatimuksen ajamispyynnöstä (säännöksessä yksityisoikeudellisesta) on tehtävä merkintä esitutkintapöytäkirjaan (EPSA 1:3). Esitutkintapöytäkirjaan kirjattava vakiofraasi voi olla esimerkiksi: ”*Vaadin tekijää korvaamaan edellä kertomani vahingot laillisine korkeineen tekopäivästä lukien.*” Asianomistajan kuulustelupöytäkirjaan tehdään merkintä myös siitä, jos asianomistaja ajaa vahingonkorvausvaatimustaan oikeudenkäynnissä itse²⁴⁷.

---

²⁴⁴ Rikosuhripäivystyksen internetsivut: Etusivu–Rikosuhripäivystys (riku.fi).

²⁴⁵ Ks. Rantaeskola 2022, s. 147–150.

²⁴⁶ Ks. 2.4 ja 2.5, joissa käsitellään syyttäjän velvollisuutta ajaa asianomistajan vaatimuksia.

²⁴⁷ Poliisihallitus 2016, s. 8.

Asianomistajan pyynnöstä tehtävä merkintä voidaan tehdä kuulustelupöytäkirjan lisäksi vaihtoehtoisesti pöytäkirjan merkintäosaan. Merkintäosaan eli esitutkintapöytäkirjan merkintälehdelle tehty merkintä on helposti löydettävissä.²⁴⁸ Suosin itse asianomistajan pyynnöstä tehtävästä merkinnästä tapaa, jossa kuulustelukertomukseen kirjataan vahingonkorvausvaatimukset ja pyyntö syyttäjälle esittää vaatimus syyteasian yhteydessä. Samaan yhteyteen kirjataan tarvittaessa määräaika, mihin mennessä asianomistajan tulee viimeistään toimittaa tarvittavat liitteet vaatimuksensa tueksi. Näitä liitteitä ovat esimerkiksi kuittikopiot sairaanhoito- ja lääkekustannuksista. Tällöin merkintälehdelle merkinnäksi jäävät liiteluetteloon liitetty yksityiskohtainen asianomistajan korvausvaatimus kuittikopioineen tai muut asianomistajan toimittamat liitteet vaatimuksensa tueksi. Näin vaatimukset ovat sekä syyttäjän että käräjäoikeuden helposti löydettävissä.

5.2.3 Pakkokeinojen käyttäminen korvausten selvittämisen ja turvaamisen apuna

Esitutkinnassa käytettävien pakkokeinojen tavoitteita ovat mm. rikoksella hankitun omaisuuden palauttaminen oikealle omistajalleen ja rikoksella aiheutetun vahingon korvaaminen tai tilanteen ennallistaminen. Tämän vuoksi esitutkintaviranomaisen yksi näytön hankkimisen tavoista on pakkokeinojen käyttäminen.²⁴⁹ Pakkokeinojen käyttämiseen ja niiden edellytyksiin sovelletaan pakkokeinolakia. Tässä luvussa käsitellään muutamia yleisiä pakkokeinoja, jotka voivat tulla harkittaviksi asianomistajalta anastetun omaisuuden löytämiseksi ja palauttamiseksi, vahingonkorvausten selvittämiseksi ja korvausten maksamisen turvaamiseksi.

Yksi tärkeimmistä pakkokeinoista esitutkinnassa asianomistajan oikeuksien turvaamiseksi on takavarikko. Esine, omaisuus tai asiakirja voidaan takavarikoida, jos on syytä olettaa, että se on rikoksella joltakulta viety (PKL 7:1.2). Takavarikkoon voidaan laittaa esimerkiksi käteistä rahaa asianomistajan etujen turvaamiseksi. Poliisin haltuun otetut rahavarat tulee tällöin voida yhdistää juuri kyseiseen asianomistajaan, joten takavarikon perusteeseen liittyvä omaisuus tulee voida näyttää olevan peräisin nimenomaan tutkittavana olevasta rikoksesta. Omaisuuden on siis oltava erotettavissa rikoksesta epäillyn muista käteisvaroista tai tilillä olevista rahoista.²⁵⁰

Takavarikon lisäksi tärkeitä pakkokeinoja asianomistajan oikeuksien turvaamisessa ovat myös erilaiset etsinnät. Takavarikon toimittamiseksi voidaan tehdä kotietsintä rikoksesta epäillyn hallin-

---

²⁴⁸ Fredman ym. 2020, s. 312. Ratkaisussa AOA 18.3.2009 Dnro 312/4/08 käy ilmi, että tukinnanjohtaja on vastuussa tutkinnan etenemisestä. Tapauksessa asianomistajan ensimmäisestä kuulustelusta sai sellaisen käsityksen, että asianomistajan on ollut tarkoitus esittää oma-aloitteisesti esitutkintaan kuuluva vahingonkorvausvaatimuksensa. Vahingonkorvausvaatimusta ei ollut kuitenkaan kuulunut, mikä aiheutti esitutkinnan valmistumisen viivästymisen. Asianomistajan esitettyä lopulta vahingonkorvausvaatimuksensa, asia oli siirtynyt välittömästi syyttäjälle syyteharkintaan. Esitutkinnan valmistumista ei kuitenkaan tulisi poliisissa jättää yksinomaan asianomistajan aktiivisuuden varaan.

²⁴⁹ Fredman ym. 2020, s. 679–680; Rantaeskola 2022, s. 276–277.

²⁵⁰ Fredman ym. 2020, s. 918; Lönnroth & Rantaeskola 2014, s. 156. Ks. takavarikosta Lönnroth & Rantaeskola 2014, s. 150–160 ja Rantaeskola 2022, s. 334–338.

nassa olevassa paikassa, jos on syytä epäillä tehdyksi sellainen perusterikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi kuukautta vankeutta ja etsinnällä voidaan olettaa löytyvän esimerkiksi rikoksella joltakulta viety esine, omaisuus tai vakuustakavarikkoon määrättävää omaisuutta (PKL 8:2).²⁵¹ Anastetun omaisuuden löytämiseksi voidaan toimittaa myös paikanetsintä (PKL 8:4). Paikanetsinnän toimittaminen ei ole sidottu epäillyn rikoksen säädettyyn rangaistukseen, eikä paikanetsinnän kohteena olevan paikan tarvitse olla rikoksesta epäillyn hallinnassa.²⁵²

Edellä mainittujen etsintöjen lisäksi yksi esitutkinnassa toimitettava hyödyllinen etsintä on laite-etsintä. Laite-etsintä saadaan toimittaa, jos on syytä epäillä, että on tehty rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi kuukautta ja etsinnällä voidaan olettaa esimerkiksi löytyvän tutkitavana olevaan rikokseen liittyvä omaisuus tai esine, joka on rikoksella joltakulta viety (PKL 8:21). Jos on syytä olettaa, että itse laite on rikoksella joltakulta viety, saadaan laitteen palauttamiseksi siihen oikeutetulle toimittaa laite-etsintä (PKL 8:21.2). Tällainen tilanne on esimerkiksi silloin, kun laitteeseen tallentuneista tiedoista voidaan päätellä sen omistaja.²⁵³ Laite-etsintää pidetään tärkeänä ja tavallisena ns. tiedollisen etsinnän muotona.²⁵⁴

Poliisin on selvitettävä esitutkinnassa mahdollisuudet rikoksella saadun omaisuuden palauttamiseksi tai asianomistajalle tulevan vahingonkorvauksen täytäntöönpanemiseksi (ETL 1:2.1,2). Asianomistajalle tulevan vahingonkorvauksen täytäntöönpanemiseksi pakkokeinolain vakuustakavarikko mahdollistaa vahingonkorvauksiin liittyvän turvaamistoimen. Asianomistajan rikokseen perustuvan vahingonkorvauksen tai hyvityksen maksamisen turvaamiseksi voidaan rikoksesta epäillyn omaisuutta määrätä vakuustakavarikkoon. Turvaamistoimen kohteena olevan omaisuuden on kuuluttava henkilölle, jota on syytä epäillä rikoksesta. Omaisuus voi kuulua myös sille, joka voidaan rikoksen johdosta tuomita korvaamaan vahinko tai maksamaan hyvitystä. Tämän lisäksi asiassa tulee olla olemassa vaara siitä, että henkilö pyrkii välttämään vahingonkorvauksen tai hyvityksen maksamista kätkemällä tai hävittämällä omaisuuttaan, pakenemalla tai muulla näihin rinnastettavalla tavalla. Omaisuutta voidaan panna vakuustakavarikkoon enintään määrä, jonka voidaan olettaa vastaavan tuomittavaa vahingonkorvausta tai hyvitystä. (PKL 6:1.) Esitutkintaviranomaisen on hyvä muistaa, että vakuustakavarikkoa voidaan käyttää myös hyvityksen maksamisen turvaamiseksi. Hyvityksen tuomitseminen tulee kysymykseen esimerkiksi syrjintä- ja työsyRJintärikoksissa sekä tekijänoikeuksien loukkausrikoksissa²⁵⁵.

Vakuustakavarikosta päättää tuomioistuin, mutta pidättämiseen oikeutettu virkamies voi päättää väliaikaisesta vakuustakavarikosta, jos asia ei siedä viivytystä. Tällöin vakuustakavarikon kohteena

---

²⁵¹ Ks. kotietsinnästä Lönnroth & Saukoniemi & Springare & Rantaeskola 2014, s. 203–211, 217–220.

²⁵² Fredman ym. 2020, s. 1038. Ks. paikanetsinnästä Fredman ym. 2020, s. 996; Lönnroth ym. 2014, s. 212–214, 222–225.

²⁵³ Fredman ym. 2020, s. 1040. Ks. laite-etsinnästä Lönnroth ym. 2014, s. 260–271.

²⁵⁴ Rantaeskola 2022, s. 341.

²⁵⁵ Fredman ym. 2020, s. 975.

oleva omaisuus saadaan ottaa esitutkintaviranomaisen haltuun, jos se on tarpeen täytäntöönpanon turvaamiseksi. (PKL 6:2.) Rikosasiassa asianomistaja ei voi tehdä vaatimusta vahingonkorvausvaatimuksen tai hyvityksen maksamisen turvaamiseksi, mutta asianomistaja voi pyytää pidättämiseen oikeutetulta virkamieheltä vakuustakavarikkovaatimuksen esittämistä. Vakuustakavarikkovaatimuksessa tulisi pidättäytyä yksilöimästä vakuustoimenpiteen kohteeksi vaadittavaa omaisuutta, koska yleensä yksilöityjä ja yksittäisiä esineitä ei määrätä vakuustoimenpiteen alaiseksi, vaan ulosottoviranomainen päättää mitä epäillyn omaisuutta otetaan turvaamistoimen kohteeksi.²⁵⁶

Tilanteessa, jossa rikoksella on vahingoitettu asianomistajan omaisuutta, arvio vahingoista voi olla nopeastikin saatavissa esitutkinnassa. Koska vakuustakavarikkoon voidaan panna omaisuutta vain se määrä, jonka voidaan olettaa vastaavan vahingonkorvausta, on tärkeää, että poliisissa ollaan jo esitutkinnan alkuvaiheessa yhteydessä asianomistajaan. Näin etenkin tilanteissa, joissa vakuustakavarikon käyttämisen edellytykset täyttyvät. Näin mahdollisuudet epäillyn omaisuuteen kohdistuvan turvaamistoimen onnistumiseen kasvavat. Vakuustakavarikko voi olla käyttökelpoinen pakkokeino myös esimerkiksi epäillyissä seksuaalirikoksissa, joissa vahingonkorvaukset tilapäisestä haitasta ja kärsimyskorvauksesta voivat nousta hyvinkin korkeiksi.

5.2.4 Rikosasian ratkaiseminen oikeudenkäynnissä vastaajan poissaolosta huolimatta

Tässä luvussa tarkastellaan tilanteita, joissa asianomistajan vahingonkorvausvaatimukset voivat jäädä oikeudenkäynnissä käsittelemättä. Jos vastaaja voidaan oikeudenkäynnissä tuomita rangaistukseen ilman hänen henkilökohtaista läsnäoloaan, tilanne voi koitua asianomistajan kannalta ongelmalliseksi. Asianomistajan vahingonkorvausvaatimukset voivat jäädä käsittelemättä rikosasian yhteydessä, jos hän ei ole toimittanut vaatimustaan tuomioistuimelle ennen rikosasian käsittelemistä.

Oikeudenkäynnissä vastaajaa ei voida tuomita rangaistukseen, ellei tätä ole kuultu henkilökohtaisesti tai oikeudenkäyntiasiamies ei ole edustanut häntä pääkäsittelyssä (ROL 8:3.1, 423/2018). Rikosasia voidaan tutkia ja ratkaista vastaajan poissaolosta huolimatta kahdessa tapauksessa. Asia voidaan tutkia ja ratkaista vastaajan poissaolosta huolimatta, jos hänen läsnäolonsa ei ole tarpeen asian selvittämiseksi ja hänet on sellaisen uhalla kutsuttu tuomioistuimeen (ROL 8:11.1, 894/2001).

Vastaajan poissaolo ei ole este syytteen eikä muiden vaatimusten hylkäämiselle (ROL 8:11.3, 894/2001). Tällöin tilanteessa ei voida tuomita siviiliprosessin perusteella asianomistajan esittämiä

---

²⁵⁶ Fredman ym. 2020, s. 979–980.

yksityisoikeudellisia vaatimuksia²⁵⁷, koska riita-asia ei muutu rikosasiaksi²⁵⁸, eikä rikosasioissa yksi-puolinen tuomio ole mahdollinen²⁵⁹. Tuomioistuin voi kuitenkin määrätä yksityisoikeudellisen vaatimuksen käsiteltäväksi erikseen riita-asian oikeudenkäynnissä säädetyssä järjestyksessä (ROL 3:3).

Asia voidaan tutkia ja ratkaista vastaajan suostumuksella hänen poissaolostaan huolimatta, jos hänet on sellaisen uhalla kutsuttu tuomioistuimeen eikä hänen läsnäolonsa ole tarpeen asian selvittämiseksi. Tällöin rangaistukseksi saadaan tuomita korkeintaan yhdeksän kuukauden mittainen vankeusrangaistus. (ROL 8:12, 423/2018.)

Jos vastaaja on tunnustanut esitutkinnassa tehneensä syytteessä tarkoitetun teon, asia voidaan usein luotettavasti selvittää oikeudenkäynnissäkin ilman vastaajan henkilökohtaista läsnäoloa. Vastaajan poissaolosta huolimatta asia voidaan ratkaista myös tilanteissa, joissa käsiteltävänä olevasta rikoksesta on vakiintunut normaalirangaistus ja asian muutkin kysymykset ovat sellaisia, joihin vastaajan läsnäolo ja kannanotot eivät juurikaan vaikuta. Jotta tuomioistuin voi ratkaista rikosasian yhteydessä vastaajan poissaolosta huolimatta myös asianomistajan vahingonkorvausvaatimuksen, edellyttää se vastaajalle etukäteen annettua tietoa häneen kohdistetusta vaatimuksesta. Tällöin myös vahingonkorvausvaatimusten osalta tuomioistuimen ratkaisu on tuomio, mikä perustuu asian tosiasialliseen selvittämiseen.²⁶⁰

Jos asianomistaja ei ole esitutkinnan aikana osannut sanoa, onko hänellä vahingonkorvausvaatimusta rikoksesta epäiltyä kohtaan eikä hän ole esittänyt syyttäjälle pyyntöä ajaa vahingonkorvausvaatimustaan oikeudenkäynnissä, ei tieto vahingonkorvauksista siirry haastehakemukseen. Näin voi käydä etenkin, jos asianomistaja empii kuulustelussa korvausten suhteen. Asianomistajan kuulustelua suorittava poliisi saattaa ymmärtää, ettei asianomistajalla ole asiassa korvausvaatimusta ja asia kirjataan näin kuulustelukertomukseen. Asianomistajan oikeuksien kannalta katsottuna kuulustelukertomukseen tulisi tällöin kirjata, että asianomistaja esittää mahdollisen korvausvaatimuksensa itse oikeudenkäynnissä.

Jos asianomistaja on esitutkinnassa ilmoittanut haluavansa esittää itse haastehakemuksessa tarkoitetusta rikoksesta johtuvan vahingonkorvaisvaatimuksensa (säännöksessä yksityisoikeudellisen), on asianomistajalle varattava tilaisuus toimittaa määrääjässä tuomioistuimeen tämä vaatimus

---

²⁵⁷ Jokela 2018, s. 514.

²⁵⁸ Helenius & Linna 2021, s. 4.

²⁵⁹ Jokela 2004, s. 129.

²⁶⁰ HE 82/1995 s, 114–115. Jokelan (2018, s. 511) mukaan syytetyn on tullut joko esitutkinnassa tunnustaa tekonsa tai hänen syyllisyydestään tulee olla varma näyttö (esimerkiksi rattijuopumustapauksessa lausunto veren alkoholipitoisuudesta), jotta syytetyn läsnäolo asian selvittämiseksi ei ole tarpeen. Syytetyn poissaoloa oikeudesta ei saa lukea teon tunnustukseksi, syytteen myöntämiseksi tai todisteeksi syytettyä vastaan.

perusteineen. Tietojen toimittamatta jättämisen uhkana on, että asia voidaan jättää tutkimatta rikosasian yhteydessä. (ROL 3:10.1.)

Jos asianomistajan empiminen vahingonkorvausten vaatimisen suhteen kirjataan esitutkinnassa väärin, ei tuomioistuin varaa asianomistajalle tilaisuutta toimittaa vaatimustaan tuomioistuimeen ennen rikosasian käsittelyä. Asianomistaja saattaa kuitenkin saapua esittämään vahingonkorvausvaatimuksensa tuomioistuimeen rikosasian käsittelyn yhteydessä, jossa asia saadaan tutkia ja ratkaista vastaajan poissaolosta huolimatta. Silloin hänen vaatimuksiaan ei käsitellä, koska vastajalle ei ole annettu etukäteen tietoa häneen kohdistetusta vaatimuksesta. Tilanne voi johtaa myös pääkäsittelyn peruuttamiseen, jos tuomioistuin katsoo, että asiaa ei voida ratkaista ilman vastaajan paikallaoloa. Tilanne on sama, jos asianomistaja tuomioistuimen varaamasta tilaisuudesta huolimatta jättää jostain syystä toimittamatta vahingonkorvausvaatimuksensa tuomioistuimeen määräajassa ja saapuukin vasta pääkäsittelyyn vaatimaan vahingonkorvauksia. Jos asia käsitellään oikeudenkäynnissä kirjallisessa menettelyssä, on edellä kuvattu tilanne mahdollinen myös silloin.

Näistä syistä esitutkintaa suorittavan poliisin on oltava tietoinen tilanteista, joissa rikosasia voidaan ratkaista oikeudenkäynnissä vastaajan poissaolosta huolimatta. Asianomistajan informointivelvollisuus esitutkinnassa ei toteudu, jollei viranomaisella ole tietoa siitä, kuinka asianomistajan esitutkinnassa selvittämättä jääneille vahingonkorvausvaatimusten käsittelemiselle käy, jos vastaajan ei tarvitse saapua oikeudenkäyntiin.

Ellei asianomistajan vahingonkorvausvaatimusta käsitellä oikeudenkäynnissä syyteasian yhteydessä, on asianomistajalla mahdollisuus ajaa vahingonkorvausvaatimustaan syyteasiasta erillisenä. Tällöin asiassa noudatetaan riita-asioista säädettyä oikeudenkäyntimenettelyä (ROL 3:1). Riita-asioissa noudatetaan siviiliasian käsittelyä koskevia säännöksiä. Näin ollen, jos vahingonkorvausvaatimus ajetaan syyteasiasta erikseen tai tuomioistuin on määrännyt vahingonkorvausvaatimuksen käsiteltäväksi erikseen riita-asiaihin oikeudenkäynnistä säädettyssä järjestyksessä, vastaa asian hävinnyt osapuoli kaikista vastapuolen tarpeellisista toimenpiteistä johtuvista kohtuullisista oikeudenkäyntikuluista, jollei muualla laissa toisin säädetä (OK 21:1, 368/1999).

5.2.5 Asianomistajan vahingonkorvausten käsittely kirjallisessa menettelyssä

Kun kirjallinen menettely tarkoittaa rikosasian ratkaisemista tuomioistuimessa pääkäsittelyä toimittamatta, tämä tarkoittaa, että myös asianomistajan vahingonkorvausvaatimukset tulee olla jo esitutkinnassa valmisteltuna siten, että asia voidaan ratkaista myös tältä osin kirjallisessa menettelyssä. Asia voidaan ratkaista kirjallisessa menettelyssä, jos mistään syyttäjän syyteessä tarkoitettua yksittäisestä rikoksesta ei ole säädetty ankarampaa rangaistusta kuin sakko tai vankeutta enintään kaksi vuotta. Tämän lisäksi vastaajan tulee olla teon tehdessään täysi-ikäinen sekä hänen tulee olla tunnustanut teon, luopunut oikeudestaan suulliseen käsittelyyn ja suostunut asian ratkaisemi-

seen kirjallisessa menettelyssä. Myös asianomistajan on esitutkinnassa tullut ilmoittaa, ettei hänellä ole vaatimuksia asiassa tai, että hän suostuu asian käsittelemiseen kirjallisessa menettelyssä. Tämän lisäksi pääkäsittelyn toimittamisen tulee olla asian selvitettyyn tilaan nähden kokonaisuutena arvioiden tarpeeton. Kirjallisessa menettelyssä rangaistukseksi ei voida tuomita ankarampaa rangaistusta kuin yhdeksän kuukautta vankeutta. (ROL 5 a:1, 243/2006.)

Kirjallisen menettelyn edellytyksenä ei ole se, että vastaaja tunnustaa asianomistajan esittämät vahingonkorvausvaatimukset. Teon tunnustaminen koskee vain itse tekoa. Mikäli vahingonkorvausten osalta on esitettävissä tositteet, eikä muuta erityistä näyttöä tarvita vahingonkorvausvaatimusten osalta, kirjallinen menettely on nopea ja vaivaton menettelymuoto saada ratkaisu rikosasiaan liittyvässä vahingonkorvausasiassa.²⁶¹

Rikosasian ratkaisemisen vaatimuksena kirjallisessa menettelyssä on, että vastaajan on tunnustettava syytteessä kuvattu teko. Vastaajan ei kuitenkaan tarvitse olla yhtä mieltä syyttäjän syytteessä esitetystä teon oikeudellisesta arvioinnista. Näin ollen vastaaja voi tunnustaa anastaneensa tavaraa syytteessä kuvatulla tavalla, mutta hänen mielestään kysymyksessä olevaa tekoa on pidettävä teon vähäisyyden vuoksi näpistyksenä eikä varkautena. Erimielisyys teon oikeudellisesta arvioinnista ei vielä siirrä asiaa kirjallisen menettelyn soveltamisalueen ulkopuolelle. Pelkkä esitutkinnassa annettu tunnustaminen ja suostuminen kirjalliseen menettelyyn ei ole pelkästään riittävä, koska esitutkinnassa ei ole vielä tiedossa mistä rikoksesta vastaajaa tullaan lopulta syyttämään. Asianomistajan suostuessa rikosasian ratkaisemiseen kirjallisessa menettelyssä esitutkinnassa tai myöhemmin, ei poista hänen oikeuttaan yhtyä virallisen syyttäjän syytteeseen tai esittää rikokseen perustuvia vahingonkorvausvaatimuksia.²⁶²

Kirjallisen menettelyn prosessissa asianomistajan korvausvaatimus, kuten myös muu yksityisoikeudellinen rikokseen perustuva vaatimus, voidaan joko hyväksyä tai hylätä. Menettelyn käyttämisen

---

²⁶¹ Rantaeskola 2022, s. 196–197. Ks. lisää kirjallisen menettelyn käyttämisestä de Godzinsky 2010.

²⁶² HE 200/2017 vp, s. 43 todetaan, että asianomistajan esitutinnan jälkeen antama suostumus asian käsittelemiseen kirjallisessa menettelyssä ei edellytä kirjallista muotoa. Näin ollen asiaa käsittelevä tuomari voi tiedustella puhelimitse asianomistajan suostumista kirjalliseen menettelyyn. Asianomistajan suostumusta ei tarvita esitutinnan jälkeen, jos asianomistaja on ilmoittanut esitutkinnassa, ettei hänellä ole vaatimuksia asiassa. Vaatimuksella tarkoitetaan sekä vahingonkorvausvaatimuksia (esityksessä yksityisoikeudellisia) että rangaistusvaatimusta. Lähtökohtaisesti asianomistajan esitutkinnassa ilmoittama kanta vaatimuksista on sitova.

Korkeimman oikeuden ratkaisussa *KKO 2002:12* on ollut kysymys siitä, onko asianomistaja B luopunut sitovasti esitutkinnassa syyteoikeudestaan. Asianomistaja oli myöhemmin oikeudenkäynnissä yhtynyt syyttäjän syytteeseen ja vaatinut vastaajaa korvaamaan hänen oikeudenkäyntikulunsa. Syyteoikeudestaan luopunut asianomistaja säilyttää oikeutensa vaatia vastaajalta korvausta tämän rikoksella aiheuttamasta vahingosta. Tämän lisäksi asianomistajaa voidaan kuulla asiassa todistelutarkoituksessa. Koska syyteoikeudesta luopunut asianomistaja ei ole oikeudessa syytynyt vastapuoli, ei hänellä ole oikeutta saada tältä korvausta oikeudenkäyntikuluistaan. Tapauksessa B oli kertonut, että hänelle ei oltu esitutkinnassa ilmoitettu, mikä on rangaistusvaatimuksen esittämättä jättämisen oikeudellinen seuraamus, eikä hän ollut ymmärtänyt, että rikosasian ratkaisulla voi olla vaikutusta myös erikseen ajettavan vahingonkorvausvaatimuksen menestymisen kannalta. Koska B oli kääntynyt oikeuksiensa ajamiseksi lakimiehen puoleen ennen asian oikeuskäsittelyä ja hänellä oli oikeudenkäyntiavustaja käräjäoikeudessa, korkein oikeus katsoi uskottavaksi, että B ei ollut esitutkinnassa sitovasti ja lopullisesti luopunut syyteoikeudestaan.

ehdottomana edellytyksenä ei ole se, että vastaaja on myöntänyt asianomistajan vahingonkorvausvaatimuksen oikeaksi sekä määrältään että perusteeltaan siten, että asia on riidaton. Asianomistajan riitainen vahingonkorvausvaatimus voidaan tutkia ja ratkaista rikosasian yhteydessä ilman pääkäsittelyä, jos niiden oikeellisuus arvioidaan kirjallisen selvityksen perusteella perustelluiksi vastaajan kiistämisestä huolimatta, ja kaikki muut menettelyn edellytykset täyttyvät tämän lisäksi. Jos asianomistajan esittämät vahingonkorvausvaatimukset edellyttävät oikeudenkäynnissä suullista näyttöä tai ovat muuten monimutkaisia, tilanne voi johtaa siihen, että asiaa ei voida käsitellä kirjallisessa menettelyssä.²⁶³ Tuomioistuimen arvioidessa pääkäsittelyn toimittamisen tarvetta, tulee asian arvioinnissa ottaa kokonaisuutena huomioon ennen kaikkea vastaajan ja asianomistajan oikeusturvan tarve.²⁶⁴

5.2.6 Rikosasioiden sovittelu esitutkinnassa asianomistajan korvausten kannalta

Poliisi voi ohjata rikosasioiden osalliset sovitteluun. Kysymyksessä on maksuton palvelu, jossa rikoksesta epäillylle ja rikoksen uhrille järjestetään mahdollisuus kohdata toisensa luottamuksellisesti, käsitellä rikoksesta sen uhrille aiheutuneita henkisiä ja aineellisia haittoja sekä pyrkiä omatoimisesti sopimaan toimenpiteistä niiden hyvittämiseksi puolueettoman sovittelijan välityksellä (laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta 1 §, 1015/2005, sovittelulaki).²⁶⁵

Sovittelu on osapuolille vapaaehtoinen. Ennen asian sovittelun aloittamista osapuolten tulee antaa henkilökohtaisesti ja vapaaehtoisesti suostumuksensa sovitteluun. Sovittelussa käsitellään vain sellaisia asioita, joiden arvioidaan soveltuvan soviteltaviksi. Kokonaisarvioinnissa huomioidaan rikoksen laatu ja tekotapa, rikoksesta epäillyn ja uhrin keskinäinen suhde sekä muut rikokseen liittyvät seikat. Rikoksen sovittelu edellyttää, että rikoksesta epäilty vahvistaa tapahtumainkulun pääasialliset tosiseikat. Sovittelun tulee myös olla uhrin edun mukaista. Soviteltaviksi eivät esimerkiksi sovellu sellaiset alaikäiseen kohdistuneet rikokset, jossa uhrilla on rikoksen laadun tai hänen ikänsä vuoksi erityinen suojan tarve. Jos rikosta ei voida sovittaa, ei soviteltavaksi voida ottaa myöskään rikoksesta aiheutuneen vahingon korvaamista koskevaa asiaa. Asian käsittely ja ratkaisu poliisi- tai syyttäviviranomaisessa tai tuomioistuimessa eivät ole esteenä sovittelulle. (sovittelulaki 3 §.) Kysymyksessä on siis rikosasiasta erillinen prosessi, jotka eivät ole toisiaan poissulkevia. Sovittelusopimukseen pääseminen ja siinä pysyminen ei tarkoita automaattisesti sitä, että rikosasian käsittely jäisi poliisissa, syyttäviviranomaisessa tai tuomioistuimessa sillensä.²⁶⁶

---

²⁶³ HE 271/2004 vp, s. 42–44; Linna 2019, s. 163.

²⁶⁴ LaVM 1/2006 vp, s. 6.

²⁶⁵ Aloitteen sovittelusta voi tehdä myös rikoksesta epäilty, asianomistaja, syyttäviviranomainen tai muu viranomainen (sovittelulaki 13.1 §).

²⁶⁶ Osallisten päästyä asiassaan sovintoon on esimerkiksi tutkinnanjohtajalla tietyn edellytyksin mahdollisuus päättää esitutkinnan toimittamatta jättämisestä tai esittää asiaa syyttäjälle esitutkinnan rajoittamisesta. Näitä edellytyksiä ei kuitenkaan käsitellä tarkemmin tässä opinnäytetyössä.

Kun poliisissa selvitetään sovittelun tarkoituksenmukaisuutta²⁶⁷, asiassa tulee huomioida, onko henkilöiden välillä muita avoimia tapauksia tai mahdollisesti jo syyttäjälle syyteharkintaan edenneitä esitutkintoja. Jotta sovittelutoimistossa voidaan arvioida rikosasian sovittelun edellytyksiä, olisi poliisin hyvä toimittaa sovittelutoimistolle taustatietoa myös esimerkiksi osapuolten kielitaidosta, lähestymiskiellosta tai tehdyistä lastensuojeluilmoituksista.

Jos sovittelusopimuksesta huolimatta korvausvelvollinen jättää korvauksen maksamatta, korvauksen saaja voi hakea sopimuksen täytäntöönpanoa toimittamalla korvausvelvollisen koti- tai vakituisen asuinpaikan käräjäoikeuteen haastehakemuksen (OK 5:1, 1052/1991 ja OK 10:1, 135/2009). Kun kysymyksessä on kantajan mukaan riidaton velkomisasiä, puhutaan summaarisesta riita-asiasta.²⁶⁸ Tällöin haastehakemuksessa on yksilöitävä ne seikat, johon hakemus välittömästi perustuu ja yksilöitävä se sopimus, johon asiassa vedotaan. (OK 5:3.1, 439/2018.) Tuomioistuimen ulkopuolisessa sovittelussa tehdyn sovinnon vahvistamisesta täytäntöönpanokelpoiseksi säädetään riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain (394/2011) kolmannessa luvussa. Sopimuksen vahvistamisen hakeminen on maksullista, mutta hakija voi vaatia maksua vahingonkorvausvelvolliselta.

Sopimuksen täytäntöönpanohakemuksen liitteeksi laitettavalla sopimuksella tarkoitetaan sovittelusopimusta. Käräjäoikeudesta saadun tuomion jälkeen asianomistaja voi hakea ulosottoviranomaiselta ulosottoa suoraan kirjallisella hakemuksella. Asianomistaja voi hakea rikoksesta aiheutuneiden vahinkojen korvausta myös Valtiokonttorilta, jos korvausvelvollinen jättää korvaussumman maksamatta sovittelusopimuksesta huolimatta. Lähtökohtaisesti Valtiokonttori hyväksyy paikallisen sovittelutoimiston vahvistaman sovinnon hakemuksen perusteeksi (rikosvahinkolaki 26.1 §, 1204/2005).

Jos osalliset ovat päässeet sovintoon sovittelumenettelyssä ennen asian käsittelemistä oikeudenkäynnissä, onko asianomistajalla mahdollisuutta muuttaa korvausvaatimustaan, jos epäilty ei maksa ajoissa sovittelussa sovittua korvausta? Tähän kysymykseen korkein oikeus on ottanut kantaa ratkaisussaan *KKO 2005:39*. Korkein oikeus totesi (kohta 9), että se korvausmäärä, johon B oli tyytynyt, on ollut sidoksissa siihen, että korvaus maksettaisiin sovittun määrääjän kuluessa. Näin ollen sopimus on edellyttänyt osapuolten vastavuoroisuutta, jossa ratkaisevassa asemassa on ollut A, jonka tekemän rikoksen johdosta sovitteluun on ryhdytty. Jättämällä korvauksen maksamatta, A oli rikkonut sopimusta olennaisesti, minkä seurauksena sopimuksen voitiin katsoa rauenneen.

---

²⁶⁷ Vain poliisilla tai syyttäväviranomaisella on oikeus tehdä sovittelualoite, jos kysymyksessä on väkivaltaa sisältävä rikos, joka on kohdistunut rikoksesta epäillyn puolisoon, lapseen, vanhempaan tai muuhun heihin rinnastettavaan läheiseen (sovittelulaki 13 §).

²⁶⁸ Tuomioistuineläitos 2021–riita-asiat–summaarinen riita-asia.

5.2.7 Asianomistajan ohjaaminen vahingonkorvausten hakemiseen Valtiokonttorilta

Jos asianomistaja on kärsinyt rikoksen johdosta sellaista vahinkoa, josta hän on ilmeisesti oikeutettu saamaan korvauksia rikosvahinkolain nojalla, velvoittaa esitutkintalaki esitutkintaviranomaisen ilmoittamaan asianomistajalle tämän oikeudesta korvaukseen. Tämän lisäksi esitutkintaviranomaisen on tarvittaessa opastettava asianomistajaa korvauksen hakemisessa. (ETL 11:9.2.) Poliisin informaatiovelvollisuus rikosvahinkolain nojalla saatavien korvausten ilmoittamisesta esitutkinnassa korostuu erityisesti pidentyneiden tutkinta-aikojen vuoksi. Näin siksi, koska korvausasia voidaan ratkaista Valtiokonttorilla myös silloin, jos syyttä ei ole nostettu tai syyttämättä jättämisestä ei ole tehty päätöstä kuuden kuukauden kuluessa siitä, kun poliisi sai tiedon rikoksesta (rikosvahinkolaki 27.1 §, 1204/2005).

Ellei asianomistaja saa perittyä rikokseen perustuvaa vahingonkorvaussaatavaa siihen tuomitulta, voi hän hakea korvausta toissijaisesti Valtiokonttorilta. Toisaalta asianomistajalla ei ole velvollisuutta yrittää periä saatavaansa siihen tuomitulta, vaan asianomistaja voi tehdä hakemuksen suoraan Valtiokonttorille.

Rikoksella aiheutettu vahinko korvataan luonnolliselle henkilölle tai kuolinpesälle, mutta vain tietyn edellytyksen oikeushenkilölle (rikosvahinkolaki 1 §). Koska Valtionkonttorin maksama korvaus on toissijainen, asianomistajan tulee ensin hakea korvausta muualta, kuten Kelalta, vakuutusyhtiöltä tai työttömyys- ja sairauskassasta.²⁶⁹

Rikosvahinkolain perusteella korvattava vahinko noudattelee vahingonkorvauslaissa säädettyjä perusteita, mutta rikosvahinkolaki sisältää korvattaville vahingoille sekä rajoituksia että enimmäismääriä. Tämän lisäksi vahinkoa kärsineelle suoritettavien korvausten yhteismäärästä tehdään 200 euron suuruinen perusvähennys (rikosvahinkolaki 20 §, 95/2011). Valtiokonttorin on otettava korvauspäätöksensä perustaksi tuomioistuimen asiassa antama ratkaisu. Jos korvausasiassa poiketaan korvauksen hakijan vahingoksi, on päätöksessä ilmoitettava perusteet poikkeamiselle. (rikosvahinkolaki 30 §.)

5.2.8 Rikosasian vanhentumisen vaikutus vahingonkorvauksiin

Jos rikosasia vanhentuu ennen sen käsittelemistä oikeudenkäynnissä, menettää asianomistaja mahdollisuutensa vahingonkorvausasian käsittelemiseen rikosasioista säädettyssä järjestyksessä. Rikoksesta johtuvaa korvausvelkaa ei katsota vanhentuneeksi niin kauan kuin rikosasiassa voidaan nostaa syyte tai kun rikosasian käsittely on vireillä tuomioistuimessa (laki velan vanhentumisesta 7.3 §, 728/2003, VanhentumisL).

---

²⁶⁹ Valtiokonttori 2022–korvaus ja vahinkopalvelut–rikosvahinko–rikosvahinkokorvaukset–ohjeet–ohjeet korvauksen hakemiseen.

Rikosperusteinen vahingonkorvaussaatava koskee henkilö-, esine- ja puhtaisiin varallisuusvahinkoihin perustuvia korvausvaatimuksia.²⁷⁰ Rikoksesta johtuva vahingonkorvausvaatimus voidaan esittää riippumatta siitä, olisiko vaatimus muutoin vanhentunut velan vanhentumisesta annetun lain tiettyjen säännösten perusteella (VanhentumisL 7.1–2 §). Oikeusvaikutus on sidoksissa tosiasialliseen mahdollisuuteen nostaa syyte ja käsitellä asiaa tuomioistuimessa. Rikoksesta johtuvaa velkaa ei katsota vanhentuneeksi niin kauan kun rikosasiassa voidaan nostaa syyte tai kun rikosasian käsittely on vireillä tuomioistuimessa (VanhentumisL 7.3 §). Näin ollen säännöstä ei voida soveltaa esimerkiksi tilanteissa, joissa tekijä on alle 15-vuotias tai aiemmin rangaistavaksi säädetty teko on dekriminisoitu. Syyteoikeuden lakattua tai rikosasian käsittelyn päätyttyä tuomioistuimessa, vanhentuu rikokseen perustuva velka välittömästi, ellei vanhentumisaikaa ole vielä jäljellä muiden velan vanhentumisesta annetun lain yleisten säännösten perusteella.²⁷¹

Yhteisvastuussa vanhentumisaika lasketaan jokaisen velallisen osalta erikseen (VanhentumisL 19.1 §). Jos vahingonkärsijä saa tiedon jonkin vastuuvollisen henkilöllisyydestä muita myöhemmin, vanhentuminen käynnistyy eri aikaan. Samoin on tilanteessa, jossa vahingonkärsijä katkaisee vanhentumisen eri aikoihin eri vastuuvollisten kohdalla.²⁷²

Rikokseen perustuva vahingonkorvaussaatava ei ole vanhentunut, jos asiassa voidaan nostaa syyte tai jos asian käsitteleminen on vireillä tuomioistuimessa. Tuomioistuimessa käsittely koskee myös muutoksenhakukäsittelyjä hovioikeudessa ja korkeimmassa oikeudessa. Näin ollen asianomistajan vahingonkorvaussaatava ei vanhene pitkittyneenkään rikosprosessin seurauksena. Tuomion antamisen jälkeen rikosperusteinen vahingonkorvaussaatava vanhenee viidessä vuodessa, ellei saatavan vanhentumista katkaista ennen määräaika.

Jos rikos vanhentuu poliisissa esitutinnan aikana ennen asian loppuun saattamista, vanhentuu samalla yleensä myös asianomistajan rikokseen perustuva vahingonkorvaussaatava. Näin ei kuitenkaan ole, jos asianomistaja on itse vaatinut epäillyltä suoritusta saatavastaan sitä ennen. Syyteoikeuden vanhentuminen viranomaisen toiminnan vuoksi on vastoin asianomistajan oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ja loukkaa samalla asianomistajan oikeutta korvaussaatavaan.

---

²⁷⁰ HE 187/2002 vp, s. 52.

²⁷¹ Norros 2018, s. 489–490. Yleisestä vahingonkorvauksen tai muun hyvityksen vanhentumisajasta säädetään VanhentumisL 7 §:n 1 momentissa, ja säädöksen 2 momentissa toissijaisesta vanhentumisajasta. Säännöksellä halutaan turvata vahingonkärsijän mahdollisuus vaatia korvausta rikosasian käsittelyn yhteydessä, koska vahingonkärsijällä on oikeus odottaa, että tapatumat selvitetään esitutinnan ja rikosprosessin yhteydessä, todetaan hallituksen esityksessä (187/2002 vp, s. 52). Rikosasian syyteoikeudesta säädetään RL (297/2003) 8 luvun 1 §:ssä, mikä määrittelee samalla rikosasioiden vanhentumisaikaa.

²⁷² Hemmo 2005, s. 227.

5.2.9 Asianomistajan opastaminen vahingonkorvaussaatavan perimismenettelyssä

Asianomistajan mahdollisuudet saada vahingonkorvaussaatavansa peittyä korvauksesta vastuulliselta on yksi asianomistajan tärkeimmistä oikeuksista. Vain korvauksen suorittaminen saattaa asianomistajan siihen asemaan, jossa hän oli taloudellisesti ennen rikoksen tapahtumista. Siksi vahingonkorvaussaatavan perimismenettelystä informoiminen kuuluu selvästi poliisin tehtäviin.

Laki ei määrittele kuinka asianomistajan ja vastaajan tulisi sopia rikosperusteisen vahingonkorvaussaatavan maksusuorituksesta. Helpoin ja nopein tapa osallisille on sopia keskenään vahingonkorvaussaatavan maksamisesta. Asianomistajan avustaja voi myös auttaa asiakastaan saatavan perinnässä laittamalla vastaajalle esimerkiksi vahingonkorvaussaatavasta laskun. Ellei vastaaja ole maksanut vahingonkorvaussaatavaa eräpäivään mennessä, voi asianomistaja hakea saatavaansa ulosottoteitse. Asianomistaja voi periä saatavaansa ulosoton kautta myös suoraan käräjäoikeuden antamalla tuomiolla.

Kun velasta on annettu lainvoimaiseksi tullut tuomio, vanhentumiseen sovelletaan velan vanhentumisesta annettua lakia (VanhentumisL 2.2 §). Vanhentumisaika on viisi vuotta lainvoimaisen tuomion antamisen jälkeen. Entisen pituinen vanhentumisaika alkaa kuitenkin kulua uudestaan, jos velan vanhentuminen katkaistaan (VanhentumisL 13 §). Tämän vuoksi asianomistajan tulee muistuttaa vastaajaa saatavasta viiden vuoden kuluessa, esimerkiksi vaatimalla häneltä suoritusta tai hakemalla ulosottoa. Rikosperusteisen vahingonkorvaussaatavan perintä ei kuitenkaan jatku ikuisesti velan vanhentumisen katkaisemisen mahdollisuudesta huolimatta.

Mikäli velallisena olevalle luonnolliselle henkilölle on asetettu maksuvelvoite, ulosottoperusteen määräaika on 20 vuotta, kun korvaussaatava perustuu rikokseen, josta velallinen on tuomittu vankeuteen, valvontarangaistukseen tai yhdyskuntapalveluun. Ulosottoperusteen määräaika on 20 vuotta myös tilanteissa, joissa ulosottoperusteessa tarkoitettu velkoja on luonnollinen henkilö. (Ulosottokaari 2:24.1, 408/2015, UK.) Kun ulosoton hakijana on yksityishenkilö, on rikosperusteinen vahingonkorvaussaatava perittävässä 20 vuoden ajan riippumatta vastaajalle tuomitusta rangaistusseuraamuksesta. Jos rikosasian asianomistajana on ollut oikeushenkilö, tuomio on perintäkelpoinen 15 vuotta. Ulosottoperusteen määräaika lasketaan lainvoimaiseksi tulleen tuomion antamisen päivästä (UK 2:25.1, 705/2007).

Saatuaan käräjäoikeuden tuomion asianomistaja voi hakea ulosottoa kirjallisella hakemuksella ulosottoviranomaiselta (UK 3:1, 778/2019). Hakemukseen on liitettävä käräjäoikeuden antama tuomio asiasta (UK 2:2, 1417/2009). Hakemus tulee toimittaa vastaajan asuin- tai kotipaikan ulosottoviranomaiselle (UK 3:14, 778/2019). Koska ulosottolaitos on valtakunnallinen toimija, asianomistaja voi

toimittaa hakemuksen ulosotosta mihin tahansa ulosottoviranomaisen toimipisteeseen. Ulosottoviranomaisella on käytössään sähköinen palvelu, jota kautta ulosottihakemuksen voi saattaa vi-
reille.²⁷³

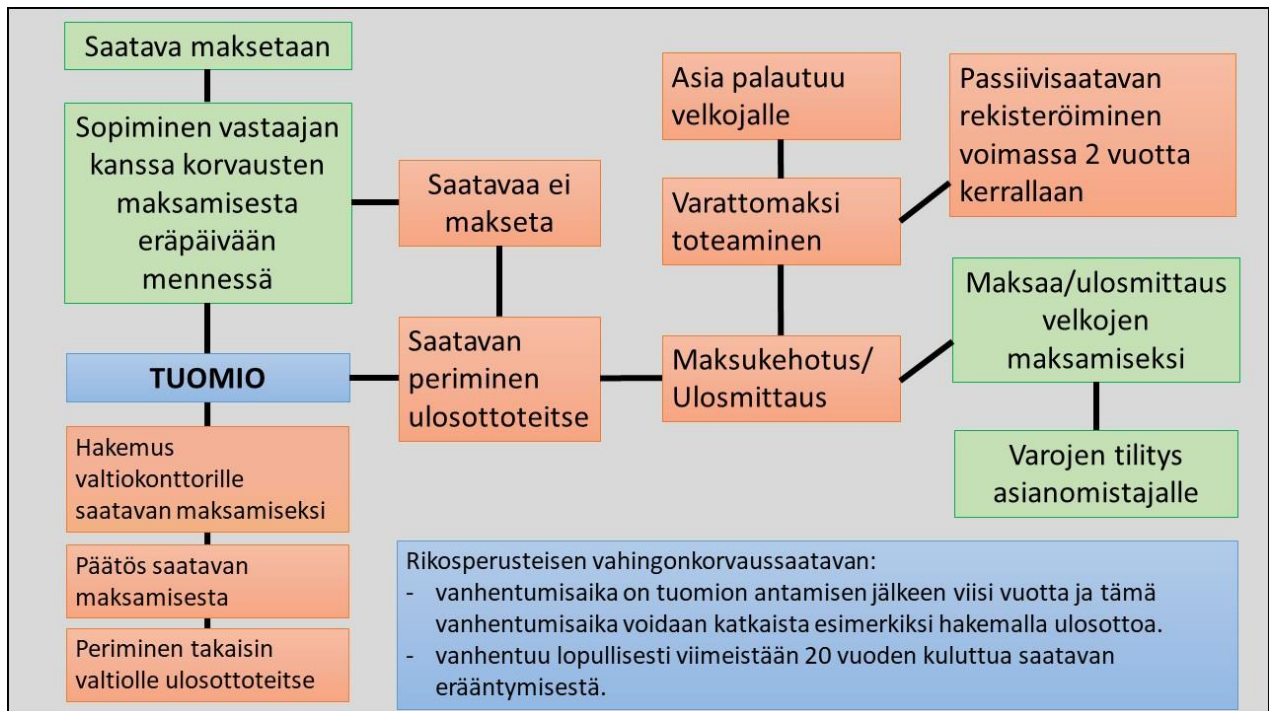
Jollei asianomistajalle tuomittujen korvausten maksamiseen ole kertynyt maksusuoritusta velalliselta, ulosottoviranomainen antaa asianomistajalle sitä koskevan estetodistuksen, minkä jälkeen ulosottoasian vireilläolo päättyy (UK 3:95). Estetodistuksella tarkoitetaan sitä, että vastaajalta ei ole saatu perittyä varoja kyseessä olevalle saatavalle. Vastaajan tulotaso voi olla niin heikko, ettei hänen tulotasonsa ylitä säädettyä määrää eikä hänellä ole ulosmittauskelpoista omaisuutta.

Jos ulosottoasian vireilläolon päättyy varattomuusesteeseen, on asianomistajalla mahdollisuus pyytää asian rekisteröimistä ulosottorekisteriin passiivisaatavaksi (UK 3:102.1). Passiivisaatavan rekisteröinti on voimassa kaksi vuotta estetodistuksen päivämäärästä (UK 3:102.2, 323/2016). Tällöin ulosottomies ei tee aktiivisesti toimia omaisuuden tai varallisuuden etsimiseksi asianomistajan rikosperusteisen vahingonkorvaussaatavan osalta. Jos velallisella kuitenkin havaitaan olevan ulosmittauskelpoista tuloa tai omaisuutta muun saatavan yhteydessä, passiivisaatavan hakijalta tiedustellaan, haluaako hän muuttaa saatavansa perinnän normaaliperintään, jolloin hän pääsee mukaan jakamaan velalliselta kertyviä suorituksia muiden velkojien kanssa. (UK 3:103.)

---

²⁷³ Ulosoton sähköinen asiointipalvelu on saatavissa osoitteesta: <https://asiointi.oikeus.fi/ulosotto/#/>.

Alla olevassa kuviossa on kuvattu yhteenvetona, millaisia eri vaiheita rikosperusteisen vahingonkorvauksen perimiseen liittyy.

Kuvio 3: Rikosperusteisen vahingonkorvaussaatavan perintä.

Esittelen rikosperusteisen vahingonkorvaussaatavan perintää kuviossa 3. Siitä voidaan havaita asianomistajan vahingonkorvaussaatavan perinnän moninaisuus.

Rikosperusteisen vahingonkorvaussaatavasta saadun tuomion jälkeen asianomistajalla on mahdollisuus sopia korvausten maksamisesta suoraan epäillyn kanssa tai laittamalla tälle asiasta laskun. Maksuvelvollinen joko maksaa saatavan asianomistajalle tai jättää sen suorittamatta. Ellei maksuvelvollinen maksa saatavaa asianomistajalle, tämän on mahdollista hakea saatavan ulosottoa ulosottoviranomaiselta. Asia tulee vireille asianomistajan toimitettua saatavan ulosmittaamista koskevan hakemuksensa ulosottoviranomaiselle. Asianomistaja voi hakea ulosottoa saatavastaan myös heti käräjäoikeuden antaman tuomion jälkeen.

Asianomistajalla on edellä mainittujen toimintalinjojen lisäksi mahdollisuus hakea korvauksia Valtiokonttorilta tietyin edellytyksin heti käräjäoikeuden antaman tuomion jälkeen. Asianomistaja voi laittaa samaan aikaan asian vireille sekä ulosottoviranomaisessa että Valtiokonttorissa. Ennen korvauksen hakemista Valtiokonttorista, asianomistajan tulee hakea korvausta ensin esimerkiksi Kelalta tai vakuutusyhtiöltä.

Velallisen saatua vireilletuloilmoituksen, ulosottoviranomainen toimittaa tälle maksukehotuksen. Jos velallinen maksaa saatavan, ulosottoviranomainen tilittää sen asianomistajalle. Ellei saatavaa makseta, ulosottoviranomainen ulosmittaa mahdollisuuksien mukaan velallisen omaisuutta. Ellei

asianomistajalle tuomittujen korvausten maksamiseen kerry velalliselta maksusuoritusta, ulosottoviranomaisen antaa asianomistajalle asiaa koskevan estetodistuksen. Tämän jälkeen ulosottoasian vireilläolo päättyy. Jos velallisen ulosottoasian vireilläolo päättyy varattomuusesteeseen, asianomistajalla on mahdollisuus rekisteröidä asiansa passiivisaatavaksi ulosottorekisteriin. Passiivisaatavan rekisteröiminen on voimassa aina kaksi vuotta kerrallaan. Jos tänä aikana velallisella havaitaan ulosmittauskelpoista tuloa, saatavan perintä on mahdollista muuttaa normaaliperintään.

Asianomistajan periessä rikosperusteista vahingonkorvaussaatavaansa vastaajalta, asianomistajan tulee muistaa katkaista saatavan vanhentuminen ennen viiden vuoden vanhentumisajan loppuun kulumista hakemalla esimerkiksi ulosottoa. Ulosottoa tulee hakea siis useamman kerran ennen vahingonkorvaussaatavan lopullista vanhentumista, mikä on 20 vuotta. Jos asianomistaja haluaa rekisteröidä asiansa ulosottorekisteriin passiivisaatavaksi, on tämä rekisteröiminen tehtävä kahden vuoden välein.

Vanhentumisen katkaiseminen ja passiivisaatavan rekisteröiminen eivät korvaa toimenpiteinä toisiaan. Tämä tarkoittaa sitä, että jos asianomistaja rekisteröi asiansa passiivisaatavaksi aina kahden vuoden välein rikosperusteisen vahingonkorvaussaatavan vanhentumiseen saakka, tulee hänen tehdä rekisteröiminen 10 eri kertaa, joista jokainen rekisteröinti maksaa 10 euroa.²⁷⁴ Vaikka ulosotto perii yleensä ulosottomaksuja, ulosottomaksuista annetun lain (34/1995) 5 § 2 momentin (685/2003) mukaan käsittelymaksua tai tilitysmaksua ei peritä asianomistajalta, jolle rikosasiassa on tuomittu maksettavaksi korvausta.

---

²⁷⁴ Lisää ulosottomaksuista: <https://www.ulosottolaitos.fi/fi/index/tietoaulosotosta/ulosottomaksut.html>.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

6.1 Produktin kuvaus ja johtopäätökset

Opinnäytetyöni toiminnallisesta luonteesta johtuen työn keskeisimmät tulokset on esitetty luvussa 5.1. Koska kehittämisen tulee perustua tietoon, opinnäytetyön produktin sisältö on laadittu opinnäytetyössä käytetyn teoriaosuuden oikeustieteellisen tietoperustan pohjalta. Lähdeaineisto on kattava ja se perustuu oikeustieteessä hyväksytyihin oikeuslähteisiin. Oikeuslähteiden avulla on etsitty tulkitsemalla vastaus työn alussa esitettyyn tutkimuskysymykseen: *”Mitä asioita poliisin on huomioitava esitutkinnassa selvittäessään asianomistajan vahingonkorvausvaatimusta?”*. Samalla tavalla tulkitsemalla oikeuslähteitä on vastattu varsinaisen tutkimuskysymyksen apukysymyksiin, jotka on esitetty luvussa 1.2.

Tämän toiminnallisen opinnäytetyöni keskeisin tavoite oli muodostaa rikostutkijoille suunnatut huoneentaulut, joita hyödyntämällä tutkijat saavat apua asianomistajalle syntyneiden vahinkojen selvittämisessä. Vaikka huoneentaulut perustuvat teoriaosuuden oikeustieteelliseen tietoperustaan, olen pyrkinyt huomioimaan huoneentauluissa myös oman useiden vuosien kokemuksen rikosten esitutkinnasta.

Tässä opinnäytetyössä liitteessä 1 on ensimmäisenä huoneentaulu *”asianomistajalle syntyneiden vahinkojen selvittäminen”*. Huoneentaulussa on esitetty yhteenvedonomaisesti asianomistajakäsite, eri vahinkolajit ja se, kuinka vahingot on mahdollista selvittää esitutkinnassa. Tämän lisäksi huoneentaulussa on esitetty muut vahingonkorvaukseen oikeutetut. Liitteessä 2 on toinen huoneentaulu *”asianomistajan vahingonkorvaukset esitutkinnassa”*. Siihen on koottu esitutkinnassa huomioitavia asioita, jotka auttavat tutkijaa täyttämään informaatiovelvollisuutensa asianomistajaa kohtaan. Tämän huoneentaulun avulla tutkijalla on mahdollisuus havainnoida kuinka asianomistajaa tulisi ohjata ja neuvoa rikoksen perusteella syntyneiden vahinkojen selvittämisessä ja vahingonkorvausvaatimukseen liittyvissä muissa seikoissa. Huoneentaulujen tarkoituksena ei ollut tuottaa tyhjentävää listaa huomioitavista asioista, vaan niiden ensisijaisena tarkoituksena on toimia muistin tukena. Jos tutkija haluaa lisätietoa johonkin huoneentaulun kohtaan, sitä on saatavissa tämän opinnäytetyön teoriaosuudesta. Liitteenä kolme olevaan huoneentauluun *”esitutkinnassa käytettäviä esimerkkifraaseja”* on koottu fraaseja kirjauksista, joita tutkijan on mahdollista hyödyntää esimerkiksi kuulustelukertomuksissa.

Oma roolini työn laatijana on ollut osallistuva ja havainnoiva. Havaitsin työn tekemisen aikana, että vaikka huoneentauluihin on koottu paljon asioita asianomistajalle syntyneiden vahinkojen selvittämisestä, tämä ei välttämättä tarkoita tutkijan työmäärän lisääntymistä. Kun rikoksen johdosta suoritetaan kuulusteluja, on niissä mahdollista selvittää samalla monia vahingonkorvauksiin liittyviä keskeisiä tekijöitä, kuten syy-yhteyttä, tuottamusvastuun poistavia ja korvausvelvollisuuden sovitteluun vaikuttavia seikkoja sekä vastuun jakautumista vahingonaiheuttajien kesken. Kysymys onkin siitä,

että kuulustelija tiedostaa näiden seikkojen merkityksen toisaalta tunnusmerkistötekijöiden selvittämisessä ja toisaalta vahingonkorvausvaatimusten kannalta.

Kuulustelujen avulla on mahdollista selvittää kulloiseenkin tapaukseen liittyvien eri vahinkolajien erityispiirteitä sekä niiden korvausperusteita. Valokuvat, kuittitositteet, lääkärinlausunnot ja omaisuuden arvioiminen ovat jo itsessään seikkoja, jotka kuuluvat, tai voivat kuulua, samalla rikoksen tunnusmerkistön selvittämiseen. Yleisesti ottaen on tärkeää huomioida, että asianomistajalla itsellään on päävastuu korvausvaatimuksen perusteiden ja määrän esittämisessä, mutta on poliisin velvollisuus selvittää asianomistajan vahingonkorvausvaatimukset (ETL 1:2.1,1 ja 3). Poliisilla on kuitenkin vahva informaatiovelvollisuus asianomistajaa kohtaan siitä, mitä tämän tulisi vahingonkorvauksiinsa liittyen tietää. Tämä informaatiovelvollisuus korostuu etenkin asianomistajan ollessa vieraskielinen tai muuten heikossa asemassa oleva.

Tämän työn teoriaosuus pohjautuu oikeuslähteisiin, joten teoriaosuuden voidaan katsoa olevan luotettava. Yleisen tilapäisen psyykkisen haitan arvioinnin lääkärinlausunnon kohdalla olen pyytänyt palautetta lapsiin kohdistuneiden rikosten parissa työskenteleviltä kollegoiltani. Saamani palautteen perusteella olen muokannut pyyntöä lopulliseen muotoonsa.

Toiminnalliseen opinnäytetyöhön kuuluu saada tietoa heiltä, joita varten tuotos on tehty.²⁷⁵ Olen pyytänyt palautetta muutamalta kollegaltani *asianomistajalle syntyneiden vahinkojen selvittäminen* -huoneentaulusta. Pyysin heitä arvioimaan huoneentaulun selkeyttä, ymmärrettävyyttä, informatiivisuutta sekä ulkoasua. Saamani palautteen perusteella olen muokannut huoneentaulua asioiden vaatimalla tavalla. Muiden huoneentaulujen osalta en ole pyytänyt arvioita. Koska en ole laajemmin kerännyt palautetta produktin toimivuudesta varsinaiselta kohderyhmältä, eli rikostutkijoilta, se voi olla omiaan heikentämään omaa arviotani huoneentaulujen hyödyntämisen potentiaalista. Tämän opinnäytetyön puitteissa palautteen kerääminen laajemmin ei ole kuitenkaan ollut tarkoituksenmukaista. Ottaen huomioon oma taustani rikostutkinnassa ja opinnäytetyössä selvitetty teoriaperusta, huoneentauluja voidaan pitää lähtökohtaisesti toimivina.

Tämän toiminnallisen opinnäytetyöni keskeisin tavoite oli muodostaa rikostutkijoille suunnatut huoneentaulut, joita hyödyntämällä tutkijat saavat apua asianomistajalle syntyneiden vahinkojen selvittämisessä. Näen, että huoneentauluja hyödyntämällä on mahdollista parantaa esitutinnan laatua asianomistajan vahingonkorvausvaatimusten selvittämisen osalta. Samankaltaisia opinnäytetöitä ei juurikaan ole saatavilla, joten opinnäytetyöni vertailu muihin vastaavanlaisiin töihin on haastavaa.

Vaikka esitutinnan ensisijaisena tarkoituksena on rikoksen selvittäminen ja tarvittavan näytön hankkiminen siitä, onko syytteen nostamiselle aihetta, on asianomistajan oikeuksien kannalta mer-

---

²⁷⁵ Haikansalo & Korander 2022, s. 19.

kityksellistä selvittää rikoksella aiheutetun vahingon määrä. Näin on myös tilanteissa, joissa rikoksella aiheutetun vahingon suuruus ei ole merkityksellinen rikosoikeudellisen arvioinnin kannalta. Poliisille on esitutkintalaissa säädetty velvollisuus selvittää esitutkinnassa asiassa syntynyt vahinko, millaisiin seikkoihin asianomistaja perustaa vahingonkorvausvaatimuksensa ja kuinka suurta korvausta asianomistaja vaatii epäillyltä. Kun esitutkinnassa on selvitetty asian vaatimalla tavalla yksilöidyt rikoksen seurauksena syntyneet vahingot, on siitä merkittävää hyötyä syyttäjälle. Oikeudenkäynnin osalta vahingonkorvausten perusteiden ja määrän selvittäminen on erityisen tärkeää asianomistajan kannalta, koska sillä minkä suuruinen vahinko rikoksella on tosiasiasa aiheutettu, ei ole tuomioistuimessa merkitystä, ellei sitä voida näyttää toteen.

Asianomistajan aseman saaminen on oikeuskirjallisuuden mukaan lähtökohtaisesti väitteenvaarainen asia. Yleisesti asianomistajana pidetään sitä, johon rikos on kohdistunut, eli se kenelle loukattu oikeushyvä kuuluu, ja jota rangaistussäännöksen on tarkoitus suojella. Opinnäytetyötä tehdessä oli mielenkiintoista havainta, kuinka monitahoista asianomistajan määrittelemisen voi olla oikeudellisesti haasteellisissa tapauksissa. Tapauksissa, joissa asianosaisten piiri on epäselvä, päättää tutkinnanjohtaja siitä, onko henkilöä pidettävä asianosaisena. Näin ollen tutkinnanjohtajilla on iso rooli asianosaisten oikeuksien turvaamisessa.

Vaikka asianosaisten selvittäminen on tehtävä esitutkinnassa, voivat syyttäjät ja tuomioistuin kuitenkin käyttää itsenäistä harkintavaltaa määritellesään asianosaispiirin. Esitutinnan aikana tehtyjen toimenpiteiden on kuitenkin tarkoituksenmukaisesti palveltava koko rikosprosessia. Tulkinvaraisissa tai epäselvissä tilanteissa on suositeltavaa tehdä esitutkintayhteistyötä syyttäjän kanssa, jotta voidaan välttyä lisätutkintapyynnöiltä sen suhteen, että joku osallisista olisi tullut kuulla asianomistajana jo esitutkintavaiheessa.²⁷⁶ Esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän esitutkintayhteistyöstä säädetään esitutkintalain 5 luvussa.

Lopulta se, minkä määritelmän avulla asianomistaja tulee määritellyksi asianomistajaksi, ei ole mielestäni merkityksellistä. Merkityksellistä yksittäisissä tapauksissa on se, kuka on loukatun oikeushyvän haltija ja voidaanko tätä henkilöä pitää juuri kyseisessä tapauksessa asianomistajana. Lisäksi tulee muistaa, että vaikka rikoksella loukatun oikeushyvän haltijaa voidaankin pitää kyseisessä tapauksessa asianomistajana, ei rikoksella ole välttämättä aiheutettu asianomistajalle korvattavaa vahinkoa.

Asianomistajan yksi tärkeimmistä oikeuksista on rangaistuksen vaatiminen rikoksen johdosta. Kuitenkin oikeus esittää välittömästi rikoksen johdosta syntyneitä vahingonkorvausvaatimuksia on vähintäänkin lähes yhtä tärkeä oikeus. Vaikka rikokseen välillisesti perustuva vahingonkorvausvaati-

---

²⁷⁶ Parviainen & Rantaeskola 2014b, s. 63.

mus ei synnytä asianomistajan asemaa, tulevat luonnollisen tai oikeushenkilön vahingonkorvausvaatimukset kuitenkin huomioiduksi. Näin on esimerkiksi tilanteissa, missä vakuutusyhtiö tulee siirronsaajana osalliseksi asiaan regressioikeutensa nojalla.

Korvausvaatimusten selvittäminen esitutkinnassa asian laadun vaatimalla tavalla on omiaan edesauttamaan syyttäjän velvollisuutta ajaa asianomistajan korvausvaatimusta oikeudenkäynnissä, jos asianomistaja on sitä pyytänyt. Esitutkinnassa vajavaisesti selvitetty rikoksesta aiheutuneet vahingot voivat johtaa syyttäjän pyytämän lisätutinnan suorittamiseen. Tällöin esitutkintaviranomaisen on suoritettava syyttäjän pyytämä esitutkintatoimenpide (ETL 5:2.1). Esimerkiksi tilanteissa, joissa epäillyn on helppo kiistää hukkaan jääneen anastetun omaisuuden arvo, tulisi jo esitutkinnassa hankkia muuta ulkopuolista selvitystä omaisuuden arvosta kuin asianomistajan subjektiivinen näkemys. Ellei selvitystä ole esitutinnan aikana hankittu, voi syyttäjä joutua pyytämään poliisilta lisätutkintaa ulkopuolisen selvityksen hankkimiseksi esineen arvosta. Tämä aiheuttaa esitutkintaviranomaiselle lisätyötä ja pidentää samalla rikoksen käsittelyaikaa.

Korvausperusteiden ollessa epäselvät vielä syyteasiaa vireillepantaessa, ei syyttäjällä ole velvollisuutta ajaa asianomistajan korvausvaatimusta oikeudenkäynnissä. Tällainen olennainen haitta korvausvaatimuksen esteenä voi johtua siitä, että korvausvaatimus on yksilöity puutteellisesti, esitutkintapöytäkirjaan ei ole liitetty korvausvaatimuksen tueksi tarvittavaa kirjallista näyttöä tai esitutkinta-aineistossa itsessään ei ole riittävästi näyttöä rikoksella aiheutetuista vahingoista. Vaikka asianomistajalla on päävastuu korvausvaatimuksen perusteen ja määrän esittämisestä, ei esitutkinnan valmistumista tulisi jättää poliisissa yksinomaan asianomistajan oman aktiivisuuden varaan kuten ratkaisussa AOA 18.3.2009 Dnro 312/4/08 todetaan.

Edellä mainitut seikat tarkoittavat sitä, että poliisiin tulee kirjata asianomistajan kuulustelukertomukseen minkä suuruista korvausta asianomistaja epäillyltä vaatii sekä määräaika, mihin mennessä asianomistajan tulee toimittaa perusteltu korvausvaatimuksensa poliisille. Perusteluina korvausvaatimukselle voivat olla esimerkiksi anastetun omaisuuden arvo, kuittikopiot lääkeostoista, laskelma siivouskuluista tai esineen korjausarvio. Nämä vaatimukset tulee liittää esitutkintapöytäkirjan liitteiksi. Ellei asianomistaja ole toimittanut poliisille määräaikaan mennessä korvausvaatimustaan perusteluineen, asia voidaan lähettää syyttäjälle syyteharkintaan.

Se, miten asianomistajan vahingonkorvausvaatimukset on esitutkinnassa selvitetty, ratkaisee usein myös sen, ottaako syyttäjä asianomistajan korvausvaatimuksen oikeudenkäynnissä ajattavakseen. Esitutkinnassa tehdyillä selvityksillä on vaikutusta myös siihen, kuinka menestyksekkäästi syyttäjä voi asianomistajan vaatimusta oikeudenkäynnissä ylipäätään ajaa. Kun esitutkinnassa on kattavasti selvitetty esitutkintalain vaatimat asiat, toteutuu asianomistajan oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin parhaiten.

Asia on valmisteltava esitutkinnassa siten, että asianosaisten etujen valvominen voidaan suorittaa asianmukaisesti (ETL 1:2.2). Tämän vuoksi poliisin on hyvä ohjata asianomistaja heti Rikosuhripäivystyksen (RIKU) palveluiden piiriin. Rikosuhripäivystyksessä asianomistaja saa apua esimerkiksi vahingonkorvausasioissa ja oikeusavustajan hankkimisessa. Myös asianomistajan tarve avustajaan tulee selvittää heti esitutinnan alkuvaiheessa. Näin voidaan varmistaa asianomistajan etujen valvominen asianmukaisesti myös vahingonkorvaussaatavan perinnässä. Avustajan velvollisuutena voidaan mielestäni pitää myös vahingonkorvaussaatavan hakemista tai asianomistajan opastamista vahingonkorvaussaatavan perimismenettelyssä.

6.2 Lopuksi

Vahingonkorvausten, ja etenkin vahingon määrän selvittäminen jää mielestäni usein heikompaan asemaan esitutinnan intressien rinnalla. Perustan näkemykseni tarkastamieni esitutkintapöytäkirjojen pohjalta tehtyihin havaintoihin. Näkemystäni tukee teoriaosuuden huomio siitä, että vielä syyteharkintavaiheessa asianomistajan korvausvaatimus voi olla yksilöity puutteellisesti, esitutkintapöytäkirjaan ei ole liitetty korvausvaatimuksen tueksi tarvittavaa kirjallista näyttöä tai esitutkintaineistossa itsessään ei ole riittävästi näyttöä rikoksella aiheutetuista vahingoista. Nämä kaikki edellä mainitut ovat syyttäjälle sellaisia olennaisia haittoja, jolloin tämä voi kieltäytyä ajamasta asianomistajan korvausvaatimusta oikeudenkäynnissä.

Tämän vuoksi koin mielekkääksi tutkia asiaa enemmän. Opinnäytetyön kokonaisuus vastasi omaa kiinnostustani ja teoriaosaan oli saatavilla runsaasti erilaisia ymmärrettäviä oikeuslähteitä. Tämän lisäksi oma kokemukseni rikostutkinnasta auttoi tekemään työstäni käytännönläheisen ja ammattillisesti omaan osaamisalueeseeni painottuneen kokonaisuuden. Katson, että olen pystynyt yhdistämään opinnäytetyössäni teorian, kokemuksen ja ammattikäytännöt.

Vaikka opinnäytetyöstäni tuli suhteellisen laaja, jäi aiheen ulkopuolelle useita mielenkiintoisia asioita ja näkökulmia. Kvalitatiivinen lähestymiskulma asianomistajan kokemuksista poliisin informaatiovollisuuden toteutumisesta koskien vahingonkorvauksia olisi antanut työhöni enemmän syvyyttä. Tämän opinnäytetyön puitteissa se ei kuitenkaan ollut tarkoituksenmukaista. Sen vuoksi jatkokutkimusaiheena olisi mielenkiintoista selvittää, ilmoittaako poliisi paremmin asianomistajalle, kuinka tämän tulee toimia vahingonkorvausten saamiseksi. *Kainulaisen* ja *Saarikkomäen*²⁷⁷ tekemästä tutkimuksesta on kulunut pian jo 13 vuotta. Poliisia koskeva ilmoitusvelvollisuus asianomistajaa kohtaan (ETL 4:18, 10/2016) on tullut voimaan vuonna 2016. Näin ollen poliisissa on ollut jo vuosia aikaa parantaa tiedottamistaan asianomistajan vahingonkorvausten suhteen.

---

²⁷⁷ Kainulainen & Saarikkomäki 2010.

Koska tämän opinnäytetyön produktin toimivuudesta eikä käytettävyydestä pyydetty palautetta, produktin käytettävyys selviää myöhemmin käytännön kautta. Tämän vuoksi mielenkiintoinen jatkotutkimuksen aihe olisikin sen selvittäminen, ovatko rikostutkijat saaneet huoneentauluista apua asianomistajalle syntyneiden vahinkojen selvittämisessä. Opinnäytetyön aihetta olisi hedelmällistä pohtia myös rikostutkijoiden osaamisen näkökulmasta. Jos rikostutkijoilla olisi havaittavissa puutteita osaamisessaan aihealueeseen liittyen, tämän opinnäytetyön tulosten jalkauttaminen koulutus-pakettina hyödyttäisi koko poliisin organisaatiota.

Vahingonkorvaus saatava maksettaneen yleisesti tilisiirrolla. Jos asianomistaja ylipäättään saa saatavansa vastaajalta, asianomistajalle on tuskin väliä, missä muodossa maksusuoritus tapahtuu. Lähtökohtana velan maksamisessa on maksun suorittaminen Suomen rahana²⁷⁸. Kysymys herää, tulisiko asianomistajan hyväksyä rikosperusteisen vahingonkorvaussaatavan maksaminen kryptovaluutalla, jos vastaajana on esimerkiksi ulkomaalainen, eikä hänellä ole käytössään Suomalaista pankkitiliä vaan ainoastaan kryptovaluuttatili. Asianomistajaa ei tietenkään voida velvoittaa avaamaan kryptovaluutan lompakkosovellusta. Koska on mahdollista, että tulevaisuudessa tällaisia haasteita voi tulla esille, voisi edellä kerrottu toimia uutena näkökulmana jatkotutkimusaiheelle.

---

²⁷⁸ Saarnilehto ym. 2012, s. 208.

LÄHTEET

KIRJALLISUUS

Amnesty International Suomen osasto 2019: Oikeuksien arpapeli. Naisiin kohdistuvat raiskausrikkokset ja uhrin oikeuksien toteutuminen Suomessa. Luettavissa: https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/frantic/amnesty-fi/2019/03/06061152/Oikeuksien-arpapeli_final.pdf. Luettu: 7.9.2022.

de Godzinsky, Virve-Maria 2010: Kirjallinen menettely rikosasioissa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 102. Helsinki, Hakapaino Oy. Luettavissa: <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/152512/Rikosasiat.pdf?sequence=1>. Luettu: 12.10.2022.

Eco, Umberto 1989: Oppineisuuden osoittaminen eli miten tutkielma tehdään. Mänttari, Pia (suom.). Tampere, Vastapaino.

Fredman, Markku 2021: Rikosasianajajan käsikirja. 2., uudistettu painos. Helsinki, Alma Talent. Luettavissa: [https://verkkokirjahylly-almatalent-fi.polaris.idm.oclc.org/teos/HADBDXETEB#kohta:Rikosasianajajan\(\(20\)k\(\(e4\)sikirja](https://verkkokirjahylly-almatalent-fi.polaris.idm.oclc.org/teos/HADBDXETEB#kohta:Rikosasianajajan((20)k((e4)sikirja). Luettu: 31.3.2022.

Fredman, Markku & Kanerva, Janne & Tolvanen, Matti & Viitanen, Marko 2020: Esitutkinta ja pakokokeinot. 6., uudistettu painos. Helsinki, Alma Talent.

Granfelt, O. Hj 1925: Lärobok i straffprocessrätt. Helsingfors, Söderström & Co Förlagsaktiebolag.

Hahto, Vilja 2004: Uhrin myötävaikutus ja rikosentekijän vastuu – Rikos- ja vahingonkorvausoikeudellinen tutkimus tekoa edeltävästä uhrikäyttäytymisestä fyysistä koskemattomuutta loukkaavissa rikoksissa. Väitöskirja. Turun yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta. Helsinki, Edita Prima Oy. Verkkokirja.

Helenius, Dan & Linna, Tuula 2021: Siviili- ja rikosprosessioikeus. Helsinki, Alma Talent.

Hemmo, Mika 2005: Vahingonkorvausoikeus. Helsinki, WSOYpro.

Hemmo, Mika 2013: Velvoiteoikeuden perusteet. 2. uudistettu painos. Helsinki, Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja.

Hirvonen, Ari 2011: Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan. Yleisen oikeustieteen julkaisuja 17. Helsinki.

Holm, Tuija & Tolonen, Ritva 2008: Psyykkisen vahingon arvioiminen. Teoksessa Santtila, Pekka & Weizmann-Henelius, Ghitta (toim.) 2008: Oikeuspsykologia. Helsinki, Edita Publishing Oy.

Husa, Jaakko & Mutanen, Anu & Pohjolainen, Teuvo 2008: Kirjoitetaan juridiikkaa. Helsinki, Talentum.

Husa, Jaakko & Pohjolainen, Teuvo 2014: Julkisen vallan oikeudelliset perusteet. Johdatus julkisoikeuteen. 4., uudistettu painos. Helsinki, Talentum.

Jokela, Antti 2004: Oikeudenkäynti III. Helsinki, Talentum.

Jokela, Antti 2016: Oikeudenkäynnin perusteet, periaatteet ja instituutiot. Oikeudenkäynti I. 3., uudistettu painos. Helsinki, Alma Talent.

Jokela, Antti 2018: Rikosprosessioikeus. 5., uudistettu painos. Helsinki, Alma Talent.

Jokela, Reeta 2020: Psykkisen haitan arviointi lapsiin kohdistuvissa seksuaali- ja pahoinpitelyrikkoksissa. Pro gradu -tutkielma. Itä-Suomen yliopisto, Oikeustieteen laitos. Luettavissa: https://erepo.uef.fi/bitstream/handle/123456789/23526/urn_nbn_fi_uef-20201403.pdf. Luettu: 3.6.2022.

Joki-Erkkilä, Minna & Laajasalo, Taina & Peltola, Maria 2022: Haitanarviointi lapseen kohdistuvassa seksuaali- ja väkivaltarikoksessa. Teoksessa: Lehtinen, Miia & Rossi, Maria (toim.) 2022: Käsikirja lapsiin kohdistuvien väkivalta- ja seksuaalirikosten tutkintaan. Verkojulkaisu. Luettavissa: Käsikirja lapsiin kohdistuvien väkivalta- ja seksuaalirikosten tutkintaan (poliisi.fi). Luettu: 10.10.2022.

Kaartometsä, Anniina 2016: Adheesioprosessi – erityisesti asianomistajan oikeuksien toteutumisen kannalta. Pro gradu -tutkielma. Lapin yliopisto, Oikeustieteiden tiedekunta. Luettavissa: <https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/62345/Kaartomets%C3%A4.Anniina.pdf?sequence=2>. Luettu: 4.5.2022.

Kainulainen, Heini & Saarikkomäki, Elsa 2014: Rikosprosessi väkivaltarikosten uhrien näkökulmasta. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 126. Helsinki, Tammerprint Oy. Luettavissa: https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/152495/126_Kainulainen_Saarikkomaki.pdf?sequence=2. Luettu: 7.9.2022.

Karttunen, Timo & Laasanen, Hanna & Sippel, Liisa & Uitto, Tero & Valtonen, Marjo 2015: Juridii-
kan perusteet. 5., uudistettu painos. Helsinki, Sanoma Pro Oy.

Kettula, Pasi 2006: Adheesioprosessi ja syyttäjän velvollisuus ajaa asianomistajan korvausvaatimuksia asianomistajan oikeussuojakeinona. Lisensiaatin tutkimus, Turun Yliopisto.

Kolehmainen, Antti 2015: Tutkimusongelma ja metodi lainopillisessa työssä. Teoksessa: Miettinen, Tarmo (toim.) 2016: Oikeustieteellinen opinnäyte – Artikkeleita oikeustieteellisten opinnäytteiden vaatimuksista, metodeista ja arvostelusta. Edilex, Edita Publishing Oy., 106-134. Luettavissa: <https://www-edilex-fi.polamk.idm.oclc.org/kirjat/16170.pdf>. Luettu: 25.3.2022.

Lappalainen, Juha 1986: Vahingonkorvausvaatimuksesta rikosjutussa. Prosessioikeuden tutkimus. Väitöskirja. Vammala, Vammalan Kirjapaino Oy.

Lappalainen, Juha & Hupli, Tuomas 2021: Juttujen yhdistäminen eli kumulaatio. Teoksessa Vuoren-
pää, Mikko & Helenius, Dan & Helenius, Dan & Hietanen-Kunwald, Petra & Hupli, Tuomas & Koulou, Risto & Lappalainen, Juha & Lindfors, Heidi & Niemi, Johanna & Rautio, Jaakko & Saran-
pää, Timo & Turunen, Santtu & Virolainen, Jyrki 2021: Prosessioikeus. 6., uudistettu painos. Hel-
sinki, Alma Talent Oy.

Lehtinen, Julle 2018: Yksityisoikeudellisesta vaatimuksesta esitutkinnassa ja syyteharkinnassa. Tutkielma, Lapin yliopisto.

Linna, Tuula 2019: Prosessioikeuden oppikirja. 2., uudistettu painos. Helsinki, Alma Talent Oy.

Lönnroth, Kaarle & Saukoniemi, Teemu & Springare, Sanna & Rantaeskola, Satu 2014: Etsintä. Teoksessa: Rantaeskola, Satu (toim.) 2014: Pakkokeinolaki–Kommentaari. Poliisiammattikorkeakoulut. Oppikirjat 22.

Lönnroth, Kaarle & Rantaeskola, Satu 2014: Takavarikoiminen ja asiakirjan jäljentäminen. Teoksessa: Rantaeskola, Satu (toim.) 2014: Pakkokeinolaki–Kommentaari. Poliisiammattikorkeakoulu. Oppikirjat 22.

Norros, Olli 2018: Velvoiteoikeus. 2., uudistettu painos. Helsinki, Alma Talent Oy.

Ojala, Timo 2014: Seksuaalirikokset. Helsinki, Edita Publishing Oy.

Parviainen, Johanna & Rantaeskola, Satu 2014a: Soveltamisalasäännökset. Teoksessa: Rantaeskola, Satu (toim.) 2014: Esitutkintalaki – Kommentaari. Poliisiammattikorkeakoulun oppikirjat 21. Tampere, Juvenes Print.

Parviainen, Johanna & Rantaeskola, Satu 2014b: Esitutkintaan osalliset. Teoksessa: Rantaeskola, Satu (toim.) 2014: Esitutkintalaki – Kommentaari. Poliisiammattikorkeakoulun oppikirjat 21. Tampere, Juvenes Print.

Rantaeskola, Satu 2021: Asianomistajan yksityiselämän suoja rikosprosessissa. Yliopistollinen väitöskirja. Turun yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta. Helsinki, Alma Talent Oy.

Rantaeskola, Satu 2022: Rikos ja rikosprosessi. 2. uudistettu painos. Warelia Kustannus Oy.

Rautio, Jaakko & Frände, Dan 2020: Todistelu. Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun kommentaari. 2., uudistettu painos. Helsinki, Edita Publishing Oy.

Saarnilehto, Ari 1998: Rikosvahingon laskeminen. Oikeustieto 4/1998, 5-7.

Saarnilehto, Ari 2007: Vahingonkorvauslaki. Käytännön kommentaari. www.Edilex.fi/lakikirjasto/7457. Helsinki, Edita Publishing Oy.

Saarnilehto, Ari & Annola, Vesa & Hemmo, Mika & Karhu, Juha & Kartio, Leena & Tammi-Salmi, Eva & Tolonen, Juha & Tuomisto, Jarmo & Viljanen, Mika 2012: Varallisuus oikeus. 2., uudistettu painos. Helsinki, Sanoma Pro Oy.

Sandvik, Björn 2010: Puhdas varallisuusvahinko – Mikä se on? Puhtaan varallisuusvahingon kahdesta käsitetulkinnasta. Defensor Legis. N:o 1/2010., 25-36.

Ståhlberg, Pauli & Karhu, Juha 2020: Suomen vahingonkorvausoikeus. 7., uudistettu painos. Helsinki, Alma Talent.

Suokas, Julia 2019: Yksityisoikeudelliset vaatimukset rikosprosessissa. Pro Gradu – tutkielma. Turun yliopisto, Oikeustieteellinen tiedekunta. Luettavissa: https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/148262/Suokas_Julia_opinnayte.pdf;jsessionid=ED76C91D59DC769F5D286A5AD521256C?sequence=1. Luettu: 5.5.2022.

Suokas, Päivi 2016: Miten poliisi ohjaa pahoinpitelyrikoksen asianomistajaa esitutkinnassa? Tampere, Poliisiammattikorkeakoulu. B-osan opinnäytetyö.

Tirkkonen, Tauno 1969: Suomen rikosprosessioikeus I. 2., uudistettu painos. Porvoo, Werner Söderström Osakeyhtiö.

Vilkkä, Hanna & Airaksinen, Tiina 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki, Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Vilkkä, Hanna 2021a. Tutki ja kehitä. 5., päivitetty painos. Jyväskylä, PS-kustannus.

Vilkkä, Hanna 2021b. Näin onnistut opinnäytetyössä – Ratkaisut tutkimuksen umpikujiin. Jyväskylä, PS-kustannus.

Virolainen, Jyrki & Pölonen, Pasi 2004: Rikosprosessin osalliset – Rikosprosessioikeus II. Helsinki, WSOY.

Virolainen, Jyri & Vuorenpää, Mikko 2021: Prosessioikeus oikeudenalana. Teoksessa Vuorenpää, Mikko & Helenius, Dan & Helenius, Dan & Hietanen-Kunwald, Petra & Hupli, Tuomas & Koulu, Risto & Lappalainen, Juha & Lindfors, Heidi & Niemi, Johanna & Rautio, Jaakko & Saranpää, Timo & Turunen, Santtu & Virolainen, Jyrki 2021: Prosessioikeus. 6., uudistettu painos. Helsinki, Alma Talent Oy.

Virtanen, Pertti 2011: Vahingonkorvaus – laki ja käytännöt. Helsinki, Edita Publishing Oy.

Vuorenpää, Mikko 2014: Asianomistajan oikeudet rikosprosessissa. 2., uudistettu painos. Helsinki, Talentum Media Oy.

VIRALLISLÄHTEET

HE 187/1973 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle vahingonkorvausta koskevaksi lainsäädännöksi.

HE 109/1981 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle korkolainsäädännöksi.

HE 165/1992 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalla laiksi ympäristövahinkojen korvaamisesta ja laeiksi eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta.

HE 309/1993 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.

HE 82/1995 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosasioiden oikeudenkäyntimenettelyn uudistamista alioikeuksissa koskevaksi lainsäädännöksi.

HE 6/1997 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle oikeudenkäyttöä, viranomaisia ja yleistä järjestystä vastaan kohdistuvia rikoksia sekä seksuaalirikoksia koskevien säännösten uudistamiseksi.

HE 116/1998 v. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi vahingonkorvauslain muuttamisesta.

HE 187/2002 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle velan vanhentumista ja julkista haastetta koskevan lainsäädännön uudistamisesta.

HE 167/2003 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi vahingonkorvauslain muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 271/2004 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain, oikeudenkäymiskaaren ja eräiden muiden lakien rikosasioiden käsittelyä käräjäoikeudessa koskevien säännösten muuttamisesta.

HE 222/2010 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistamiseksi.

HE 200/2017 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

LaVM 9/1997 vp. Lakivaliokunnan mietintö 9/1997 vp. Rikosasiain oikeudenkäyntimenettelyn uudistaminen alioikeuksissa.

LaVM 1/2006 vp. Lakivaliokunnan mietintö 1/2006 vp. Hallituksen esitys laeiksi oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain, oikeudenkäymiskaaren ja eräiden muiden lakien rikosasioiden käsittelyä käräjäoikeudessa koskevien säännösten muuttamisesta.

OIKEUSTAPAUKSET

Korkein oikeus

KKO 1981 II 39

KKO 1995:96

KKO 1997:82

KKO 1998:67

KKO 1998:149

KKO 1999:108

KKO 1999:121

KKO 2001:28

KKO 2002:12

KKO 2002:60

KKO 2002:83

KKO 2003:67

KKO 2004:48

KKO 2005:39

KKO 2005:55

KKO 2005:99

KKO 2005:103

KKO 2006:74

KKO 2007:46

KKO 2008:79

KKO 2009:82

KKO 2012:100

KKO 2015:50

KKO 2015:95

KKO 2016:77

KKO 2019:101

Hovioikeus

Vaasan hovioikeus 16.08.2017 t. 130581

Yleiset laillisuusvalvonnan ratkaisut

Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisu 18.3.2009 Dnro 312/4/08

Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu 29.1.2019 Dnro EOAK/416/2019

VERKKOSIVUT JA MUUT LÄHTEET

EGTL 2022: The European Group on Tort Law. Luettavissa: <http://www.egtl.org/>. Luettu: 12.10.2022.

Haikansalo, Anu & Korander, Timo 2022: Poliisi (ylempi AMK) -opinnäytetyön ohje. Poliisiammatti-korkeakoulu.

Henkilövahinkoasian neuvottelukunnan suosituksia 2020: Vahingonkorvauslain 5 luvun säännösten nojalla kivusta ja särystä sekä muusta tilapäisestä haitasta, pysyvästä haitasta sekä kärsimyksestä suoritettavien korvausten määrästä. 5. painos. Luettavissa:

HEVA_suosituksia_sisus_5.painos_vedos_2.pdf (valtioneuvosto.fi). Luettu: 6.10.2022.

Liikenne- ja potilasvahinkolautakunta 2022: Liikennevakuutuksen korvausohjeet 2022. Luettavissa: <https://www.liipo.fi/media/liikennevakuutuksen-korvausohjeet-2022.pdf>. Luettu: 12.10.2022.

Länsi-Suomen syyttäjälueen asianomistajakirje: Syyttäjä ei edusta. Sisäinen lähde.

Poliisihallitus 2016: Käsikirja kuulustelujen kirjaamisesta. Liite. POL-2016-8514. Poliisihallinnon intranet Sinetti. Sisäinen lähde. Luettavissa: <https://sinetti.poliisi.fi/valtakunnallinen/ohjeet/ohjekirjasto/Ohjekirjaston%20liitteet/Liite%202%20K%c3%a4sikirja%20kuulustelujen%20kirjaamisesta.pdf>. Luettu: 13.2.2022.

Poliisihallitus 2019: Lapsi poliisitoiminnassa ja esitutkinnassa. POL-2019-34669. Poliisihallinnon intranet Sinetti. Sisäinen lähde. Luettavissa: <https://intra.tuve.fi/poliisi/ohjeet-ja-maaraykset/normikirjasto/rikostorjunta/Sivut/Lapsi-poliisitoiminnassa-ja-esitutkinnassa-.aspx>. Luettu: 10.10.2022.

Psykologiliitto 2018: Ohjeet psyykkisen haitan arvioimiseksi. Oikeuspsykologian sekä kriisi- ja traumapsykologian ammatilliset työryhmät 18.8.2016. Luettavissa: Ohjeet psyykkisen haitan arvioimiseksi suomen psykologiliitto 18 8 2016 by Psykologiliitto - Issuu. Luettu: 11.10.2022.

Rikosketjun LEAN-hanke. Selvityshenkilön raportti 2020. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2020:6.Helsinki, oikeusministeriö. Luettavissa: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162035/OM_2020_6_So.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Luettu: 31.3.2022.

Rikostorjunnan tila. Selvityshankkeen loppuraportti 1/2018. Poliisihallituksen julkaisusarja. Luettavissa: https://poliisi.fi/documents/25235045/42553324/rikostorjunnan_tila_selvityshankkeen_loppuraportti.pdf/3c8feabf-846c-0add-b732-4666ce3dc9ac/rikostorjunnan_tila_selvityshankkeen_loppuraportti.pdf?t=1604495170714. Luettu: 31.3.2022.

Tuomioistuinlaitos 2021: Summaarinen riita-asia. Julkaistu 21.1.2021. Luettavissa: Summaarinen riita-asia (oikeus.fi). 21.1.2021. Luettu: 7.9.2022.

Valtiokonttori 2022: Rikosvahinkokorvaukset. Ohjeet korvauksen hakemiseen. Luettavissa: Rikosvahinkokorvaukset–Valtiokonttori. Luettu: 26.10.2022.

VKS:2006:3: Asianomistajan yksityisoikeudellisen vaatimuksen ajaminen. Dnro 37/31/06. Luettavissa: VKS:2006:3 Asianomistajan yksityisoikeudellisen vaatimuksen ajaminen | Syyttäjälaitos (syyttajalaitos.fi). Luettu: 16.2.2022.

LIITE 1: HUONEENTAULU-ASIANOMISTAJALLE SYNTYNEIDEN VAHINKOJEN SELVITTÄMINEN

Huoneentaulu – asianomistajalle syntyneiden vahinkojen selvittäminen

Henkilövahingot

- Kipu ja särky
  - kuulustelukertomus
  - HEVA:n suositukset
- Tilapäinen haitta (fyysinen ja psyykinen)
  - vammaalokuvat
  - lääkärintausunto
  - yleislausunto haitan arvosta
  - kuulustelukertomus
  - HEVA:n suositukset ja liikennevakuutuksen korvausohjeet
- Pysyvä haitta
  - vammaalokuvat
  - lääkärintausunto
  - kuulustelukertomus
  - HEVA:n suositukset ja liikennevakuutuksen korvausohjeet
- Kärsimys
  - säännöksen mukainen loukkaus
  - lääkärintausunto ei ole välttämätön, mutta voi helpottaa korvauksen saamista
  - lapsiin kohdistuneissa teoissa haittanarviolausunto oikeuspsykiatrin yksiköltä
  - kuulustelukertomukset
  - HEVA:n suositukset
- Sairaanhoidokustannukset ja muut tarpeelliset kulut
  - mm. sairaalainauskut, ambulanssi- ja lääkekustannukset, fysioterapi- ja kuntoutuskulut, apuvälinehankinnat, asuntoon tehtävät muutokset, saännölliset lääkärintarkastukset
  - matkakustannukset
  - tosittieet, kuitit, lausunnot, laskelmat
- Ansionmenetyks
  - palkkalaskelma
  - arvio ansiotuloista

- Asianomistaja on
- Se, jonka oikeushyvää on loukattu, luonnollinen henkilö, rikoksen uhri.
  - Oikeushenkilö, asianomistajajakeilpoisia voivat olla esim. jakamaton kuolinpesä tai konkurssipesä.
  - Se, jolle on syntynyt välittömästi rikokseen perustuva vahingonkorvausvaatimus.
  - Näennäisasianomistaja eli julkinen viranomainen, yhtymä tai ryhmä, jolla on oikeus esintyä asianomistajan kaltaisessa asemassa rikosasiaa käsiteltäessä esimerkiksi Verohallinto ja Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus eli ELY.

Esine- ja puhtaat varallisuusvahingot

- Esinevahingot
  - kuulustelukertomus
  - Luotettava ulkopuolinen arvio omaisuuden arvosta
    - nettimyntisivistojen keskihintavertailu
    - ulkopuolisen asiantuntijan arvio
  - vakuutusyhtiön korvauspäätös
  - korjauskustannusarvio tai kuittikopio esineen korjaamisesta
  - vaurioalokuvat
  - maksukuittikopio
  - laskelma liikevaihion menetyksestä
  - kuitti vuokrauskuluista
  - matkakululaskelma esim. korjaamolle
  - kuljetuskululaskelma kuljetuskustannuksista
- Puhtaat varallisuusvahingot
  - kuulustelukertomus
  - tilisirto, maksukuittikopio
  - kirjjanpitoaineisto
  - selvitys ja laskelma esimerkiksi syntymästä vahingoista, ylimääräisestä työstä tai varallisuusaseman muutoksesta
  - laskelma liikevaihion menetyksestä

Muut vahingonkorvaukseen oikeutetut

- Henkilövahingon kärsineen läheisen oikeus henkilövahingon kärsineen hoitamisesta
  - palkkatosite
  - matkakustannukset
  - lääkärintausunto kulujen tarpeellisuudesta
  - henkilövahingon kärsineen osalta
- Surmansa saaneen hautaamisesta huolehtineen oikeus hautauksesta aiheutuneista korvaukseen
  - maksukuittikopiot ja muut tosittieet
- Surmansa saaneen läheisten oikeus
  - hautaamiseen liittyvistä kustannuksista
  - maksukuittikopiot ja muut tosittieet
  - kärsimyskorvaukseen
    - HEVA:n suositukset ja liikennevakuutuksen korvausohjeet
- kuolemantapauksesta johtuvista sairaanhoidokustannuksista, muista kuluista ja ansionmenetyksestä
  - maksukuittikopio, lääkärintausunto, palkkalaskelma, arvio ansiotuloista
- Surmansa saaneen elätettävän oikeus elätuksen menetyksestä
  - arvio ja/tai laskelma elätuksen menetyksestä
- Se, jolle asianomistajan vaatimus on siirtynyt esim. vakuutusyhtiö.
- Myös muu rikokseen ulkopuolinen.

LIITE 2: HUONEENTAULU-ASIANOMISTAJAN VAHINGONKORVAUSVAATIMUKSET ESITUTKINNASSA

Huoneentaulu - asianomistajan vahingonkorvausvaatimukset esitutkinassa

Poliiisin velvollisuus selvittää

Poliiisilla on esitutkintalain mukainen velvollisuus selvittää asianomistajan vahingonkorvausvaatimukset, eli mihin seikkoihin vahingonkorvausvaatimus perustuu ja kuinka suurta korvausta asianomistaja vaatii. Asianomistajalla itsellään on kuitenkin päävastuu vahingonkorvauksen perusteiden ja määrän esittämisestä.

Teosta syntynyt vahinko

- Mitä ja minkälaista vahinkoa asianomistajalle on syntynyt rikoksen johdosta:
- rikoksen tunnusmerkitö voi vaatia vahingon syntymistä (esim. lievä vahingonteko – vahingonteko – törkeä vahingonteko)
  - vahingon määrällä voi olla merkitystä rikosoikeudellisen arvostelun kannalta (esim. näpistys – varkaus – törkeä varkaus)
  - muu asianomistajalle aiheutettu vahinko, esimerkiksi psyykinen tilapäinen haitta
  - kolmannelle syntyneen vahingon selvittäminen

Vahinko näytettävä toteen

Rikoksella aiheutettu vahinko on aina selvitettävä. Asiassa syntyneet vahingot kirjataan yleensä asianomistajan kuulustelukertomukseen ja vaatimus erilliseen esitutkintapöytäkirjaan liitettävään liitteeseen.

Vahingonkorvausvastuun synnyttävät seikat

- Esitutkinassa suoritettavissa kuulusteluissa tulee huomioida:
- Teon ja vahingon välinen syy-yhteys.
  - Vahingon aiheuttaminen tahallisesti tai tuottamuksesta.
  - Vahingonkorvauksen määrän sovitteluinen huomiomalla osallisten varallisuusolot ja muut asiaan vaikuttavat olosuhteet.
  - Asianomistajan myötävaikutus vahingon syntymiseen ja hänen velvollisuuteensa rajoittaa vahinkoa.
  - Tuottamuksesta poistavat seikat: hätävarjelu, pakkotila, loukatun suostumus, erehdys.
  - Useiden henkilöiden aiheuttamassa vahingossa henkilöt vastaavat yhteisvastuullisesti vahingon korvaamisesta.

Huoneentaulu - asianomistajan vahingonkorvausvaatimukset esitutkinassa

Vaativistaakka

Tuomioistuin ei saa tuomita muuta tai enempää kuin asianomistaja tai muu asiaan osallinen on vaatinut. Vaativistaakan vuoksi kaikki asianomistajan korvausvaatimukseen liittyvät selkat on kirjattava ja liitettävä esitutkintapöytäkirjaan. Esitutkintapöytäkirjaan voidaan tehdä merkintä oikeudenkäyntikuluja koskevasta vaatimuksesta.

Rikosuhripäivystys (RIKU)

Jos ensipartio ei ole ohjannut asianomistajaa heti Rikosuhripäivystyksen palveluiden piiriin, ohjaus on tehtävä viimeistään tutkinnassa. Rikosuhripäivystyksessä asianomistaja saa apua esimerkiksi vahingonkorvausasioissa ja oikeusavustajan hankkimisessa.

Vahingonkorvausvaatimuksen tulee perustua teonkuvaukseen.

Syyttäjä ajaa asianomistajan pyynnöstä vahingonkorvausvaatimusta oikeudenkäynnissä, jos se voi tapahtua ilman olennaista haittaa, eikä vaatimus ole ilmeisen perusteeton.

Oleellinen haitta voi olla esimerkiksi:

- Vahingonkorvausvaatimuksen ratkaiseminen edellyttää sellaista selvittelyä, mikä viivästyttää syyteasian ratkaisemista, esimerkiksi henkilövahinkojen selvittäminen.
- Vahingonkorvausvaatimusta ei ole yksilöity riittävän tarkasti, vaatimuksen tueksi ei ole liitetty esitutkintapöytäkirjaan tarvittavaa kirjallista näyttöä tai esitutkinta-aineistossa ei ole riittävästi näyttöä rikoksella aiheutetusta vahingosta.
- Asianomistajan henkilökohtainen läsnäolo on välttämätöntä oikeudenkäynnissä, koska häntä on tarpeen kuulla todistelutarkoituksessa asian selvittämiseksi.
- Syyttäjä ja asianomistajan edut voivat joutua ristiriitaan.

Ilmeisen perusteeton voi olla esimerkiksi:

- Kärsimyskorvauksen vaatiminen ei perustu kärsimystä aiheuttavaan tekoon.
- Vahingonkorvausvaatimus ei perustu oikeudenkäynnissä ajettavaan rikokseen.

Asianomistajan pyyntö
syyttäjälle ajaa
vahingonkorvausvaatimusta
oikeudenkäynnissä

Huoneentaulu - asianomistajan vahingonkorvausvaatimukset esitutkinnessa

Määräaika

Korvausvaatimuksen selvittäminen ei voi kohtuuttomasti pidentää esitutkinnan loppuun saattamista. Asianomistajan korvausvaatimuksen palauttamisen määräaika kannattaa kirjata kuulustelukertomukseen. Asianomistajalle on annettava dokumentoitu tieto siitä, milloin määräaika on. Ellei asianomistaja toimita korvausvaatimustaan sovittuun määräaikaan mennessä, valmiin esitutkintapöytäkirjan voi lähettää syyttäjälle syyteharjintaa varten.

Vakuutuksen omavastuuosuus

Jos asianomistaja on saanut vahingoistaan korvauksen esimerkiksi vakuutusyhtiöstään, hänellä on oikeus vaatia tekijää korvaamaan vakuutuksen omavastuuosuus. Vaatimus vakuutuksen omavastuuosudesta on kirjattava korvausvaatimuksen yhteyteen. Vakuutusyhtiöltä saatu korvauspäätös on hyvä liittää esitutkintapöytäkirjan liitteeksi.

Arvonlisävero

Asianomistajan ollessa arvonlisäverovelvollinen, ALV:n osuus on vähennettävä korvausvaatimuksesta. Asianomistajan tulisi toimittaa tutkijalle korvausvaatimus, missä ALV:n osuus on valmiiksi näkyvillä. Syyttäjä vaatii oikeudenkäynnissä ALV:n osuutta rikoshyötyinä valtiolle.

ALV:n voi laskea esimerkiksi Arvonlisäverolaskuri - vero.fi osoitteesta löytyvän laskurin avulla.

Lailliset korot

Tahallisella rikoksella aiheutetun vahingon korvaukselle on maksettava viivästyskorkoa rikoksen tekopäivästä lukien. Korkovaatimus on kirjattava vahingonkorvausvaatimuksen yhteyteen.

Sovinto

Asianomistaja ja rikoksesta epäilty voivat sopia keskenään vahingonkorvausasian. Poliisi voi tietyn edellytyksin ohjata osalliset sovittelutoimistoon asian käsittelemiseksi. Jos rikosasiaa ei voi sovittelua, ei myöskään vahingonkorvausasiaa voi lähettää sovitteltavaksi.

Huoneentaulu - asianomistajan vahingonkorvausvaatimukset esitutkinnaissa

Henkilövahinkosian
neuvottelukunnan suositukset
(HEVA) ja liikennevakuutuksen
korvausohjeet

Henkilövahingon muuttaminen rahan arvoiseksi saatavaksi.
HEVA:n suositukset kivusta ja säilystä sekä muusta tilapäisestä haitasta, pysyvästä haitasta sekä kärsimyksestä
suorittavien korvausten määstä.
Liikennevakuutuksen korvausohjeissa suositukset henkilövahingoista ja läheiselle suoritettavasta
kärsimyskorvauksesta.

Vahingonkorvaussaatavan
vanhentuminen

Vahingonkorvaussaatava vanhentuu yleensä rikosasian syyteoikeuden kanssa samaan aikaan. Vanhentuminen
koskee henkilö-, esine- ja puhtaisiin varallisuusvahinkoihin perustuvia saatavia.
Lainvoimaisen tuomion antamisen jälkeen, saatava vanhentuu viidessä vuodessa ellei vanhentumisaikaa
katkaista esim. hakemalla saatavaa ulosoton kautta. Lopullisesti korvaussaatava vanhentuu viimeistään 20
vuoden kuluttua saatavan eräänhtymisestä.

Vahingonkorvauksen
turvaamistoimet

Takavarikko ja erilaiset etsinnät ovat tärkeitä pakkokeinoja asianomistajan oikeuksien turvaamiseksi.
Vakuustakavarikko mahdollistaa epäillyn omaisuuden asettamisen vakuustakavarikkoon vahingonkorvauksen
maksamisen turvaamiseksi. Vakuustakavarikkoon voidaan asettaa omaisuutta vain se määrä, jonka voidaan
olettaa vastaavan vahingonkorvauksen määrää.

Kirjallinen menettely

Rikosasia voidaan käsitellä kirjallisessa menettelyssä, vaikka asianomistajan vahingonkorvausvaatimus olisi
riittäinen. Silloin tuomioistuimen tulee pystyä arvioimaan vahingonkorvausvaatimuksen oikeellisuus
esitutkintapöytäkirjaan liitettyjen selvitysten perusteella.

Huoneentaulu - asianomistajan vahingonkorvausvaatimukset esitutkimnassa

Rikosasian ratkaiseminen oikeudenkäynnissä vastaajan poissaolosta huolimatta

Jos asianomistaja ei osaa vielä esitutkimnassa sanoa vaatikko hän epäilyltä vahingonkorvauksia vai ei, kuulusteluun on syytä kirjata asianomistajan esittävän mahdollisen korvausvaatimuksensa oikeudenkäynnissä itse. Silloin tuomioistuin tulee varaamaan asianomistajalle mahdollisuuden toimittaa vahingonkorvausvaatimuksensa tuomioistuimeen.

Valtiokonttori

Pääsääntöisesti Valtiokonttori korvaa luonnolliselle henkilöille tai kuolinpesälle aiheutetun henkilövahingon ja kärsimyksen. Esine- ja taloudellinen vahinko korvataan vain erityisestä syystä. Maksettava korvaus on toissijainen, joten korvausta tulee hakea ensin esimerkiksi KELA:sta tai vakuutusyhtiöstä. Korvaushakemus voidaan kuitenkin esittää samanaikaisesti ulosottoon jätetyn hakemuksen kanssa. Korvaushakemukseen on liitettävä tuomio, jäljennös esitutkintapöytäkirjasta tai muu luotettava selvitys vahinkotapahitumasta.

Vahingonkorvaussaatavan perimismenettely

Asianomistajalla on mahdollisuus sopia korvausten maksamisesta suoraan epäillyn kanssa tai laittamalla tälle asiasta laskun. Ellei maksuvelvollinen maksa saatavaa asianomistajalle, tämän on mahdollista hakea saatavan ulosottoa asiasta saadun tuomion jälkeen. Jos velallinen maksaa saatavan ulosottoviranomaisen tälle toimitetun maksukehottuksen jälkeen tai saatava saadaan perittyä omaisuuden ulosmittauksen jälkeen, saatava tilitetään asianomistajalle. Ulosottoasian vireillöolo päättyy, jos vastaajalta ei saada perittyä varoja.

Huoneentaulu – esitutkinassa käytettäviä esimerkkifraaseja

Asianomistajan vaatimus korvauksista

Vaadin tekijää korvaamaan edellä kertomani vahingot laillisine korkoineen tekopäivästä lukien. Vaadin tekijöitä korvaamaan yhteisvastuullisesti edellä kertomani vahingot laillisine korkoineen tekopäivästä lukien.

Asianomistajan pyyntö syyttäjälle korvausvaatimuksen ajamiseksi

Pyydän syyttäjää ajamaan korvausvaatimustani oikeudenkäynnissä.

Vahingonkorvauksen siirronsaajan pyyntö syyttäjälle

Pyydämme syyttäjää ajamaan vireille laittamansa syyteasian yhteydessä asianomistajalta yhtiöllemme siirtyneen, rikoksen perustuvan korvausvaatimuksen, syyttäjän tässä asiassa vastaajaa vastaan esittämän syyteen mukaisesti.

Lääkärintlausuntopyyntö -tilapäinen psyykinen haitta

Polisi pyytää lääkärintlausuntoa XX ja hänen käyneistään lääkäriin/psykatrin/psykologin vastaanotolla. Lausunnossa tulisi ottaa kantaa ainakin seuraaviin seikkoihin:

1. Mahdollisen seksuaalisen hyväksikäytön/pahoimpitelyn haittavaikutukset XX?
2. Onko XX terveydentilassa ja toimintakyvyssä tapahtunut muutoksia epäillyn rikoksen ajankohtaan nähden?
3. Jatkuvatko XX hoidot ja terapiat?
4. Jos XX on aikaisempi hoitokontakti, mitkä ovat sen vaikutukset nyt käsiteltävänä olevaan asiaan ja millä tavoin rikosepäily on mahdollisesti muuttanut XX hoitoa, lääkitystä ja diagnoosia?
5. Onko XX kohdistunut teko aiheuttanut uhrille muuta arjessa vaikuttavaa haittaa, kuten kaveripiiristä irtautumista tai määrätteleenäntömiä pelkotioloja?

Huoneentaulu – esitutkinnassa käytettäviä esimerkkifraaseja

Lääkärintilausuntopyyntö –
tilapäinen fyysinen haitta tai
pysyvä haitta

Poliisi pyytää lääkärintilausuntoa XX häneen kohdistuneessa rikosasiassa. Lausunnossa tulisi ottaa kantaa ainakin seuraaviin seikkoihin:

1. Millaisia havaintoja XX:n terveydentilasta voidaan sanoa epäillyn rikoksen ajankohdan jälkeen?
2. Millaisia seurauksia XX:n kohdistunut teko on hänelle aiheuttanut?
3. Sopivatko lausunnossa annetut tiedot vamman mahdolliseen aiheuttamistapaan/sopivatko lausunnossa annetut tiedot johonkin esitetyyn tapahtumainkalkuun (jos useampia tapahtumainkalkuja)?
4. Mikä on XX:lle syntyneen vahingon vaikeusaste ja vamman haittaluokka?
5. Minkä laatuista hoitoa XX tarvitsee?
6. Kuinka pitkä on XX:n hoidon kesto todennäköisesti/lausunnon antamisaikakohdan tiedoilla on?
7. Voidaanko tällä hetkellä tehdä johtopäätöksiä XX:n haitan tilapäisyydestä tai pysyvyydestä?
8. Kuinka kauan XX:n vamman/vammojen paranemisen voidaan arvioida kestävän?
9. Vaikuttaako XX:n kohdistunut rikos hänen elämäntilanteensa heikentävästi pitempään/mahdollisesti hänen loppuelämänsä ajan muodostaen pysyvän haitan?
10. Onko XX:lle syntynyt esimerkiksi pysyvää toiminnallista haittaa, toiminnanvajausta tai muita kiputiloja.
11. Onko XX:n lääkärisssä käynnin yhteydessä ilmennyt sellaisia seikkoja, joita poliisilla ei tämän pyynnön perusteella ole tiedossa ja joilla kuitenkin olisi vaikutusta asiaan?